

Επιστημονικόν Βήμα τοῦ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ
ΥΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ 15Α — ΑΘΗΝΑΙ
ΤΗΛΕΦΩΝΟΝ 236.547 — 221.316

ΕΤΟΣ Ι' — ΤΕΥΧΟΣ 1ον — 2ον
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ — ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1962

Τιμή τεύχους Δραχ. 5
Συνδρομή διὰ τὰ μέλη « 50

EDUARD SPRANGER

Τὸ παρὸν πανηγυρικὸν τεύχος ἀφιερῶται, μετὰ σεβασμοῦ, τιμῆς καὶ εὐγνώμοσύνης, εἰς τὸν κορυφαῖον Γερμανὸν Φιλόσοφον, Παιδαγωγὸν καὶ Ψυχολόγον Eduard Spranger, ἐπὶ τῇ 80ῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων του.

Τὰ ἐν αὐτῷ δημοσιευόμενα ἄρθρα τῶν εὐγενῶς προσφερθέντων διαπρεπῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων, παλαιῶν μαθητῶν του, παρέχουν τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν διδασκαλικὸν κόσμον νὰ γνωρίσῃ τὸ πολύμορφον, πολυσχιδές καὶ ἐκτεταμένον ἔργον τοῦ μεγάλου Διδασκάλου, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ σημαντικὸν σταθμὸν διὰ τὴν ἀνθρωπίνην σκέψιν καὶ ἀσφαλῆ ἀφετηρίαν διὰ πᾶσαν προσπάθειαν ἀνυψώσεως τοῦ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος καὶ τοῦ καθ' ὅλου πολιτισμοῦ.

Εἰς ἐποχὴν πλήρους συγχύσεως καὶ ἀναρχίας, ὡς πρὸς τὴν μόρφωσιν τῶν διδασκάλων, διὰ τοῦ ἐκδοθέντος, κατὰ τὸ ἔτος 1921, ἐξαιρέτου συγγράμματος του «Σκέψεις περὶ διδασκαλικῆς μορφώσεως», ἀνέπτυξε τὰς ὀρθὰς θεωρίας του καὶ καθώρισε τὴν μόρφωσιν τῶν Λειτουργῶν τῆς Στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως εἰς ἰδιαίτερα ἰδρύματα, ἀνωτάτης τάξεως διευτὺς - τριετοῦς κύκλου σπουδῶν καὶ εἰδικεύσεως εἰς ἓνα ἐπιστημονικὸν κλάδον.

Οὕτως, ἡ Πρωσσία, ἀποδεχθεῖσα τὰς προτάσεις του, ἐθέσπισε πρώτη τὰς Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας καὶ ταύτην ἐμιμήθησαν τὰ λοιπὰ Κράτη τῆς Γερμανίας καὶ ἀργότερον ἄλλα προηγμένα εἰς πολιτισμὸν Ἑθνη, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Πατρίς μας.

Φίλος τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, ὕμνωδός τοῦ Διδασκαλικοῦ ἔργου καὶ ὑπέρμαχος τοῦ Διδασκαλικοῦ Κλάδου, προσέφερεν ὁ μέγας Γερμανὸς Διδάσκαλος τὸν μακρὸν βίον του ὁλόκληρον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἰδεωδῶν τῆς Παιδείας, ὥστε ἡ ἀληθὴς καὶ γνησία παιδαγωγικὴ προσωπικότης του νὰ ἀκτινοβολῇ καὶ

συγκινῇ πάντοτε πᾶσαν διδασκαλικὴν ψυχὴν.

Ὁ Eduard Spranger ὑπῆρξε καθ' ἅπαντα τὸν ἐπιστημονικὸν βίον του θιασώτης τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ὑμνητὴς τῆς Ἑλληνικῆς δημιουργίας ὑπέρμαχος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπιστικῆς Παιδείας. Δι' ὃ καὶ δὲν ἐπαύσε νὰ τονίζῃ τὴν ἀξίαν τοῦ μορφωτικοῦ Ἰδρύματος, ἐνθα ἐκπροσωπεῖται πρὸ πάντων τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν καὶ ἐν συ.εχεῖα τὸ Ρωμαϊκὸν πνεῦμα καὶ τὰ ἰδανικά των νὰ ἐξαίρῃ δηλ. τὸ λεγόμενον «ἀρχαιογλωσσικὸν Γυμνάσιον», ἢ ἄλλως τὸ «κλασσικὸν Γυμνάσιον», ὅπερ δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας εἶναι τὸ «ἐθνικὸν» ἀνώτερον μορφωτικὸν Ἰδρυμα.

Εἰς τὴν σύγχρονον μάλιστα ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ τεχνικὸ οἰκονομικὴ πλευρὰ τῆς Ἐκπαιδεύσεως τονίζεται ὑπὲρ πάσας τὰς λοιπὰς, διὰ λόγους βιοπορισμοῦ, ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀνάγκης, ὁ Spranger ἀντετάχθη, προτάξας τῆς μονομεροῦς ταύτης στροφῆς τῆς Ἐκπαιδεύσεως τὸ ἀνυπέρβλητον ἰδανικόν, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν χρόνων, δηλ. τῆς μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἰς «ἐλεύθερον ἄνθρωπον», ἀπηλλαγμένον τῆς δουλείας εἰς τὴν χρησιμοθηρίαν καὶ τὴν ἀνάγκην.

Διερμηνεύοντες τὰ αἰσθήματα τῆς βαθυτάτης εὐγνώμοσύνης τοῦ Διδασκαλικοῦ κόσμου τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν μέγαν Γερμανὸν διανοούμενον καὶ ὑπέροχον φίλον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους Eduard Spranger, ἐκφράζομεν τὴν διάπυρον εὐχὴν, ὅπως, παρατεινομένης τῆς πολυτίμου ζωῆς του, συνεχίζῃ τὴν ὑπὲρ τῆς Παιδείας καὶ τῶν μοχθούντων Λειτουργῶν αὐτῆς εὐεργετικὴν καὶ καρποφόρον δράσιν του.

Η ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

ΕΔΟΥΑΡΔΩ ΣΠΡΑΓΓΕΡ*

ΕΠΙ ΤΗ 80ῇ ΕΠΕΤΕΙῳ ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΤΟΥ ΤΗ 27ῇ ΙΟΥΝΙΟΥ 1962

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ἐπιτίμου Γενικοῦ Διευτοῦ Μαρσλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Ὁ Ἐδουάρδος Σπράγγερ (Eduard Spranger), ἡ μεγάλη πνευματικὴ μορφή τῆς συγχρόνου Γερμανίας, ἐώρτασε τῇ 27ῇ Ἰουνίου τρέχοντος ἔτους 1962 τὴν 80ὴν ἐπέτειον τῶν γενεθλίων του, τιμηθεὶς κατ' ἀξίαν ὑπὸ τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων οὐ μόνον τῆς γενετῆρας του, ἀλλὰ καὶ πλείστων ἀνὰ τὴν ὑφήλιον χωρῶν. Διότι αἱ περιφανεῖς θεωρίαι του περὶ μορφώσεως καὶ μορφωτικῶν ἰδανικῶν, τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ πνεύματος, ὅπερ πρέπει νὰ διαπνέῃ τὴν Παιδείαν καὶ τὸν Πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, μεταδοθεῖσαι ἀνὰ τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἀφ' ἑνὸς διὰ τῶν πολυαριθμῶν ἐξόχων συγγραμμάτων του καὶ ἐπιστημονικῶν πραγματειῶν του ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου, τῆς φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας, ὡς καὶ τῶν ἀπανταχοῦ διδασκῶν καὶ μαθητῶν του, συνέβαλον καὶ συμβάλλουν εἰς τὴν δημιουργίαν ἀνωτέρου ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ καὶ ἡμερωτέρου ἀνθρωπίνου βίου.

Ἐπὶ τῇ 80ῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων του τὰ βιβλιοπωλεῖα τῆς Τυβίγγης (Tübingen), ὅπου νῦν διαμένει ἀπὸ τοῦ 1946, μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ Βερολίνου, καταληφθέντος ὑπὸ τῶν Ρώων, ἐξέθηκαν εἰς τὰς προθήκας τῶν τὰ δεσποῦς φήμης συγγράμματά του, ὧν πλέον γνωστὰ: «Αἱ μορφαὶ τῆς ζωῆς» (Lebensformen), μεταφρασθὲν καὶ εἰς ξένας γλώσσας, ὡς Ἰαπωνικὴν, Ἀγγλικὴν, Ἀραβικὴν, κ. ἄ. «Ἡ ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας», (Psychologie des Jugendalters) μεταφρασθεῖσα ἕως τῶρα εἰς πλέον τῶν δέκα ξένων γλωσσῶν, ὡς: Ἑλληνικὴν, ὑπὸ Ν. Λούβαρι, Ἰαπωνικὴν, Ἀραβικὴν, Ἀγγλικὴν κ. ἄ., «Πολιτισμὸς καὶ ἀγωγή». (Kultur und Erziehung). «Ὁ γεννημένος Παιδαγωγός» (Der geborene Erzieher), «Μαγεία τῆς ψυχῆς» (Magie der Seele) κ. ἄ. π. ὡς καὶ ἀντίτυπα φωτογραφιῶν του. Τὸ ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν «Universitas» ἀφιέρωσε τὸ τεῦχος τοῦ Ἰουνίου 1962 πρὸς ἑορτασμὸν τῆς 80ῆς ἐπετείας τῶν γενεθλίων τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ διανοουμένου Ed. Spranger εἰς μελέτας, χαιρετισμοὺς καὶ εὐχὰς πρὸς τὸν τιμώμενον, ἀρχῆς γενομένης —μετ' εἰσήγησιν τοῦ Διευτοῦ καὶ ἐκδότου τοῦ περιοδικοῦ καὶ παλαιοῦ μαθητοῦ τοῦ Σπράγγερ H. W. Bähr—ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἀνθρωπιστοῦ καὶ

διεθνοῦς φήμης Albert Schweitzer καὶ ἐν συνεχείᾳ πληθὺς τέως συναδέλφων του ἐν τῇ Πανεπιστημιακῇ ὑπηρεσίᾳ, ὡς τῶν: Th. Heuss, τέως Προέδρου τῆς Γερμανικῆς Ὀμοσπονδου Δημοκρατίας καὶ καθηγητοῦ Πανεπιστημίου, Καθηγητοῦ Αὐγούστου Closs, τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Bristol τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τοῦ Καθηγητοῦ Magunzi Haga τοῦ ἐν Τόκιῳ Πανεπιστημίου, Καθηγητοῦ Htto Hahn τοῦ ἐν Γοτίγγῃ Πανεπιστημίου, Καθηγητοῦ Mohammed Yahia Haschmi τῆς ἐν Χαλεπίῳ Ἀκαδημίας (Ἀραβίας), Καθηγητοῦ Giorgio del Vecchio (Ρώμη) καὶ πλήθους ἐτέρων καθηγητῶν τῶν διαφόρων Γερμανικῶν Πανεπιστημίων, τέως μαθητῶν καὶ συναδέλφων του, ὡς καὶ δημοσιευμάτων χαιρετιστηρίων εἰς μεγάλας Γερμανικὰς Ἐφημερίδας καὶ εἰς ἰδιαίτερα συγγράμματα.

Ἐπὶ τούτοις κοτὰ τὴν 75ην ἐπέτειον τῶν γενεθλίων τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ φιλοσόφου—παιδαγωγοῦ καὶ ψυχολόγου Ed. Spranger ἀφιερώθησαν αὐτῷ τιμητικαὶ μελέται ἐκ τῶν 5 Ἡπείρων, ὑπὸ τέως μαθητῶν καὶ συναδέλφων του, περιληφθεῖσαι εἰς δύο ὁγκώδεις τόμους. Ἐν αὐταῖς περιλαμβάνοντο καὶ τῶν Ἑλλήνων τέως μαθητῶν του: ἀειμνήστου Ν. Λούβαρι, τοῦ γράφοντος Γεωργίου Ν. Παλαιολόγου καὶ τοῦ Παν Κοροντζῆ. Ἰδιαίτερα μελέτη εἶχε ἀφιερῶθαι αὐτῷ πρότερον ἐπὶ τῇ 70ῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων του ὑπὸ τοῦ τέως μαθητοῦ του Κ. Γεωργούλη.

Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὁ Eduard Spranger κατηύθυνε τὴν προσοχὴν καὶ τὰς μελέτας του εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος, στραφείς ἰδιατέρως, ἐκτὸς τῆς Γερμανικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἱστορίας τὴν Ἱστορίαν τοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν καὶ φιλοσοφίαν τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἣν ἐξετίμα καὶ ἐθαύμαζεν. Ἐνθυμούμεθα εἰσέτι τὸ ἐπόμενον λίαν χαρακτηριστικὸν γεγονός, μετὰ συγκινήσεως καὶ ὑπερφανίας ὡς Ἑλλήν.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ θερινοῦ ἑξαμήνου 1925 ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου, ὅπου ἦτο εἰς τῶν σημανόντων Καθηγητῶν του, ὅτε εἶχε ἀρχίσει νὰ ἐπιβάλλεται ὁ Χιτλερισμὸς ἐν Γερμανίᾳ, ἠρωτήθη, μετὰ τὸ πέρας τῆς διδασκαλίας του, ὑπὸ τίνος τοῦ πάντοτε πολυαριθμοῦ (ἐξ 800 ἕως 1000 σπουδαστῶν πασῶν τῶν θεωρητικῶν Σχολῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου) ἀκροατηρίου του, εἰς τὸ ὅποιον μετεῖχον καὶ ἐπισκέπται ἐκ διαφόρων χωρῶν τῆς Οἰκουμένης «Τίνα τὰ σημερινὰ ἅλута πνευματικὰ προβλήματα;». Καὶ ὁ διάσημος φιλόσοφος-παιδαγωγὸς καὶ ψυχολόγος ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς περίπου: «Κυρίαι καὶ

1. Σύντομον βιογραφίαν μετὰ βιβλιογραφίας τοῦ μεγάλου Γερμανοῦ διανοουμένου, ὡς καὶ τῶν κυρίων θεωριῶν του ἐξεθέταμεν:

α') Ἐν τῇ Παιδαγωγικῇ Ψυχολογίᾳ ἡμῶν—Ἀθῆναι 1960 σελ. 235—250.

β') Ἐν τῷ Ἑγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἡλίου. Τόμ. 17ος σελ. 189—190 Αἱ ψυχολογικαὶ θεωρίαι του ἀναφέρονται ἐνδεκάτορον εἰς τὸ σύγγραμμα ἡμῶν: Ἡ ἀντίθεσις ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐρευνῇ, Γ' ἐκδ. Ἐκδ. Οἶκος Ἰω. Σιδέρη, Ἀθῆναι 1956, αἱ δὲ παιδαγωγικαὶ ἐν τῇ Γενικῇ Παιδαγωγικῇ ἡμῶν, Γ' ἐκδοσίς Ἀθῆναι 1960 Ἐκδ. Οἶκος Ἰω. Σιδέρη.

Κύριοι! Ὁ θαυμάσιος ἀρχαῖος Ἑλληνικὸς λαὸς γενικῶς, ἰδίᾳ δὲ διὰ τῶν ἐπιφανεστάτων ἐκπροσώπων του Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους, δὲν ἀφῆκε πνευματικὸν πρόβλημα, οὐτινος νὰ μὴ ἐπιληφθῇ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον νὰ μὴ δώσῃ τὴν προσήκουσαν λύσιν· ὥστε μετὰ τὸσους αἰῶνας ὀλίγα νὰ ὑπολείπονται διὰ τοὺς μεταγενεστέρους».

Ἡ ἀπάντησις αὕτη τοῦ Ἑλληνομοθεστάτου καὶ Ἑλληνόφρονος Eduard Spranger προυκάλεισεν ὀργὴν καὶ κατάπληξιν εἰς τοὺς θρασεῖς χιτλερικοὺς ἀκροατὰς του, διακοπείσης τῆς περαιτέρω συνεχείας.

Ὁ γράφων ἐνθυμεῖται μετὰ συγκινήσεως τοῦ σοφοῦ καὶ ἐξαιρέτως εὐγενοῦς καὶ φιλέλληνος Διδασκάλου του Ed. Spranger, διδάσκοντος ἐν ἡρέμῳ βηματισμῷ ἐπὶ τῆς ἔδρας ἣ καὶ κάτωθι αὐτῆς, χωρὶς ἐξάψεις καὶ μεταπτώσεις, στρεφόμενου πρὸς τοὺς ἀκροατὰς του καὶ εἰς ὕψος ἐξόχως καλλιπές καὶ ἐπιγραμματικόν, ἐν νεκρικῇ σιγῇ τοῦ πολυπληθεστάτου ἀκροατηρίου του, πρὸς τὸ ὁποῖον ἐξεφράζετο μὲ πειθῶ, μηδεμίαν ἀφήνουσαν ἀμφιβολίαν.

Μαθητὴς ἐκ πνευματικῆς συγγενείας καὶ συνεχιστὴς τῶν προσπαθειῶν καὶ ἐπιδιώξεων τοῦ μεγάλου Dilthey, μέγας ὑπέρμαχος τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ εἰς τὰς περὶ μορφώσεως καὶ μορφωτικῶν ἰδεῶν θεωρίας του, ἐπέδωκε τὴν ἐν πνεύματι Πλατωνικῇ—ἀνθρωπιστικῇ διαμόρφωσιν τῶν ἀτόμων καὶ Κοινωνιῶν καὶ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν αὐτῶν, ἀποσκοπῶν ἰδίᾳ εἰς τὴν διάπλασιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀτομικότητος εἰς προσωπικότητα, δι' ἰδίας ἐκ τῶν ἑσῶ προσπαθείας.

Ἡ νοοτροπία καὶ ἡ μετέπειτα ἐπιστημονικὴ ἐξέλιξις καὶ δράσις τοῦ Ἐδουάρδου Σπράγγερ ἐξηγῶνται ἀπὸ τῶν πρώτων συγγραμμάτων του, ὅτινα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Die Grundlagen der Geisteswissenschaft ἢτοι «Αἱ βάσεις (τὰ θεμέλια) τῆς πνευματικῆς ἐπιστήμης» (διδακτορικὴ διατριβὴ του) 1905.

2) Wilhelm von Humboldt und die Humanitätsidee, ἢτοι: Ὁ Γουλιέλμος von Humboldt καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ» 1909.

Ἐκτοτε διορισθεὶς νεώτατος—τριακονταετῆς—ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικῶν καὶ ψυχολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας, ὑπηρέτησεν ἐπὶ 40ετίαν σχεδὸν εἰς τὰ Πανεπιστήμια Λειψίας, Βερολίνου καὶ Τυβίγγης, ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τῶν ἀνωτέρω ἐπιστημῶν, ἀναπτύξας τεραστίαν διδακτικὴν καὶ συγγραφικὴν δρᾶσιν ἐπ' αὐτῶν. Καὶ δὴ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας, ἐνθα διωρίσθη τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1912, ὑπηρέτησεν ἀπὸ τοῦ 1912 μέχρι τοῦ ἔτους 1920, ἀφῆρας ἀνεξάλειπτον φήμην. Ἐκεῖθεν μετετέθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου ὡς καθηγητὴς Φιλοσοφίας—Παιδαγωγικῶν—ψυχολογίας ὑπηρετήσας ἐν αὐτῷ ἀπὸ τοῦ 1920—1945, ἢτοι ἐπὶ 25ετίαν, γενόμενος μέλος τῆς Πρωσσικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον Πανεπιστήμιον, διὰ τῶν φιλελευθέρων καὶ ἀνθρωπιστικῶν θεωριῶν του, συνέδεσεν ἑσ' αἰὲ τὸ ὄνομά του. Ἐκεῖθεν ἀπεμακρύνθη βιαίως ὑπὸ τοῦ παραπαίουτος χιτλερισμοῦ συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς τῷ 1945

διὰ τὰς φιλελευθέρους ἰδέας του καὶ τὸ ἀτρόμητον ἦθος του, διαφυγὼν τὸν θάνατον ἐκ τῆς συμπτώσεως τῆς ἐπακολουθησάσης καταρρεύσεως τοῦ Χιτλερισμοῦ κατὰ τὸ 1945.

Κληθεὶς ἐν συνεχείᾳ ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης (Tübingen) ἀπεδέχθη τὴν πρόσκλησιν ἀσμένως διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἐγκαταλείψας τὸ κατὰληφθὲν ὑπὸ τῶν Σοβιετο-Ρώσων Βερολίνον—γενέτειράν του—καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντά του. Εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης ἐδίδασκεν, ἀπολαμβάνων μεγίστου σεβασμοῦ διὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἦθος του ἀπὸ τοῦ ἔτους 1946 μέχρι τοῦ ἔτους 1952, ὅτε ἀπεχώρησε τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ ὀρίου ἡλικίας, ἐν μέσῳ ἐξαιρετικῶς τιμητικῶν ἐκδηλώσεων ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας καὶ τῶν λοιπῶν Πανεπιστημίων τῆς Γερμανίας.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του ἐκ τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας, ὁ ἀκάματος περιφανὴς διανοούμενος τῆς Γερμανίας καὶ περαιτέρω τῆς ὅλης Εὐρώπης Eduard Spranger, δὲν ἔπαυσε φωτίζων τοὺς ὁμοεθνεῖς πνευματικὸς ἀνθρώπους, ὡς καὶ τοὺς ἄλλοεθνεῖς, προωθῶν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς καλύτερον μέλλον.

Ὁ Ἐδουάρδος Σπράγγερ διαστέλλει φυσικόν, πνευματικόν καὶ ψυχικόν βίον τῶν ἀνθρώπων, ἀναγνωρίζων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας ἐναντι τῶν σωματικῶν καὶ τῶν τεχνικο-οικονομικῶν ἐπιτεύξεων. Διὰ τὴν ψυχὴν καὶ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας ζητεῖ ψυχολογίαν, συμβάλλουσιν εἰς κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἀνθρωπίνων πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν ἐκδηλώσεων.

Ἀναγράφομεν τινὰ ἐκ τῶν παρὰ τοῦ Ἐδ. Σπράγγερ ἐκδοθέντων, μετὰ τὴν ἐκ τῆς ἐνεργοῦς ὑπηρεσίας ἀποχώρησίν του, ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἰδεολογικῆς βάσεως:

Kulturfagen der Gegenwart 1953.— Der geborene Erzieher.— Gedanken zur Daseinsgestaltung 1954.— Der Eigengeist der Volksschule¹ 1955.— Pestalozzi Denkformen.¹ β'. ἔκδοσις 1959. Der geborene Erzieher.— Der Sinn des altsprachlichen Gymnasiums in der Gegenwart 1960.— Das Gesetz der ungewollten Nebenwirkungen in der Erziehung 1962, κ. ἄ.

Χαρακτηριστικὸν τῆς πίστεως καὶ ἀγάπης τοῦ Ed. Spranger πρὸς τὴν κλασσικὴν Παιδείαν καὶ τὸν φρενὰ ταύτης, τὸ ἀρχαιογλωσσικόν (κλασσικόν) γυμνάσιον εἶναι τὸ ἐν ἔτει 1960 δημοσιευθὲν ἔργον του ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Γυμνασιάρχου φίλου του Erich Haag, ὑπὸ τὸν τίτλον: «Der Sinn des altsprachlichen Gymnasiums in der Gegenwart. Tübingen. Rainer Wuuderlich Verlag, 1960, 8-περ θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον νὰ μετεφράζετο παρ' ἡμῖν.

(1) Ἐξ αὐτῶν καὶ προγενεστέρων συγγραμμάτων καὶ μελετῶν τοῦ Ἐδουάρδου Σπράγγερ καταφαίνεται, ὅτι ὁ Ἐδ. Σπράγγερ ὑπῆρξεν ἐξ ἀρχῆς θιασώτης καὶ ἐρευνητὴς τοῦ δημοτικῶς σχολείου καὶ τῶν προβλημάτων του, ὡς ἐπίσης βαθὺς μελετητὴς τῶν ἔργων καὶ ἰδεῶν τοῦ Πεσταλότσι, συνεργασθεὶς εἰς τὴν μεγάλην ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ προμάχου τοῦ λαϊκοῦ σχολείου.

ΤΙ ΟΦΕΙΛΩ ΕΙΣ ΤΟΝ EDUARD SPRANGER

ΜΙΑ ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΜΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ ΤΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας

Ὅταν πρὸ 32 ἐτῶν, ἐπὶ τῆς ὑπουργίας Γ. Παπανδρέου εἰς τὴν παιδείαν, ἐστέλλοντο διὰ πρώτην φοράν ἀθροοὶ λειτουργοὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν Ἑσπερίαν πρὸς ἐπιστημονικὴν καὶ παιδαγωγικὴν μετεκπαίδευσιν—ἕνας ἀπ' αὐτοὺς καὶ ὁ γράφων—οἱ περισσότεροι φιλόλογοι προετίμησαν τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, εἰς τὸ ὁποῖον τότε ἐδίδασκον ἑξοχοὶ τῆς ἐπιστήμης μύσται· ὁ Ἐδουάρδος Σπράγκερ, ὁ Νικόλ. Χάρτμαν, ὁ Μ. Ντεσοάρ τῆς φιλοσοφίας, ὁ Βέρνερ Γαίγκερ καὶ ὁ Ἐδ. Νόρντεν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ὁ Ζόμπарт τῆς κοινωνιολογίας καὶ ἄλλαι πολλαὶ προσωπικότητες, ἐκ τῶν ὁποίων ἐπιζῇ μόνη σήμερον ἡ πρὸ ὀλίγων μηνῶν δεχθεῖσα τὰ συγχαρητήρια τῆς πνευματικῆς οἰκουμένης ἐπὶ τῇ ὀγδοηκονταετηρίδι αὐτῆς γεραρά, ὀλυμπία μορφή τοῦ Eduard Spranger.

Τὰ θέματα τῆς διδασκαλίας τοῦ κορυφαίου τούτου πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου ἦσαν· φιλοσοφία τοῦ πολιτισμοῦ, πνευματοκρατικὴ ψυχολογία, φιλοσοφία τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ἱστορία τῆς μορφώσεως, φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, καὶ ἄλλα θέματα φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν καὶ μαθήσεων, αἱ ὁποῖαι πρὸ πολλοῦ ἔφερον εἰς θεμελιώδη σημεία τῶν τὴν προσωπι-

κὴν τοῦ Διδασκάλου σφραγιδα.

Τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεμάτων τοῦ Σπράγκερ, τὸ ἐν πολλοῖς καινοφανές καὶ δημιουργικὸν τῆς διαπραγματεύσεως, ἡ ἐμβριθεὶς τοῦ στοχασμοῦ καὶ ἡ ἀφαντάστως κομψὴ καὶ γλαφυρὰ μορφή τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ λόγου του, τὸ διδακτικὸν ἦθος, ἡ κυριαρχικὴ ἀπὸ καθέδρας σιτάσις του καὶ ἡ αἰγλήσασα ἀκτινοβολία τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ διδασκαλικῆς του προσωπικότητος, συνδυαζούσης, κατὰ τὸ ἑλληνικὸν μέτρον, τὴν ἐμμέλειαν τῆς φιλοφροσύνης μὲ τὴν ἐπιβλητικὴν εὐστάθειαν τῆς σοβαρότητος καὶ τοῦ κύρους, εἶχον πληθύνει τὰ ἀκροατήρια τοῦ Σπράγκερ εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε οὐδεμία αἰθουσα τοῦ Πανεπιστημίου νὰ δύναται νὰ περιλάβῃ τοὺς προστρέχοντας εἰς τὴν αἴθροον πηγὴν τῆς σοφίας του πολυπληθεῖς νέους. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τοῦ παρεχωρήθη ἡ μεγάλη αἰθουσα τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐδίδασκεν. Ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἐνωτίσθημεν τὸν λόγον τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἀπὸ τὰ χεῖλη του.

Τί ἦτο ὁ λόγος τοῦ Σπράγκερ; Τὸ μάθημά του διὰ τοὺς πλείστους ἐκ τῶν ἀκροατῶν του ἦτο ἐν λυτρωτικὸν μήνυμα πνευματοκρατίας, εἰς μίαν ἐποχὴν ἰδεολογικῆς ἀναταραχῆς καὶ

Διότι τοῦτο ἐγράφη πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ κλασσικοῦ γυμνασίου, ὅπερ σήμερον λειτουργεῖ ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, ἔχον νὰ ἀντιπαλαίσῃ τὴν στροφὴν τῶν ἐκπαιδευτικῶν διαφερόντων πρὸς τὸν τεχνικο-οικονομικὸν παράγοντα.

Ἐν τῷ προλόγῳ (σελ. 12) καθαπτόμενος τῆς ὑποτιμήσεως τῆς πνευματικῆς καλλιέργειας ὑπὸ τῶν ἐκπροσώπων τῶν τεχνικο-οικονομικῶν ὕλιστικῶν ἐπιδιώξεων, ζητούντων τὴν ἐπιβολὴν των εἰς τοὺς διαφόρους σχολικοὺς τύπους, γράφει τὰ ἑξῆς ἁρυσήμαντα:

«Αἱ παρακαταθῆκαι τοῦ πνεύματος εἶναι ὁ πολυτιμότερος θησαυρός, ἀσφαλέστατος διὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀφορίας, ἴσως δ' οὐχὶ ὀλιγότερον διὰ τοὺς πλήρεις εὐφορίας χρόνους». καὶ περαιτέρω: «Ἡ ἀνύψωσις τοῦ ἀνθρώπου ὑπὲρ τὴν πίεσιν τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας οὗτος ἐκάλεσε, εἶναι μία ἀποψις, ἥτις εἰς οὐδὲν σχολικὸν ἱδρυμα πρέπει νὰ παραμεληθῇ». (αὐτόθι σελ. 14-15),

Ἐπίσης ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἀναγράφονται ἐν σελ. 15 τὰ ἑξῆς: «Εἰς ἕνα πολιτισμὸν ἀνήκουν πολλά, ἐκτὸς τῆς οἰκονομικῆς πλευρᾶς. Ἐάν τις ἤθελε δώσει εἰς αὐτὴν τὴν ἐναντι πᾶσης ἄλλης ὑπεροχὴν, τότε θὰ ἐπιλησιάζεν ἀναποφάσιστος πρὸς μίαν ἀντί-

ληψιν πολιτισμοῦ, ἥτις εἰς τὴν Δύσιν καταπολεμεῖται ἀποφασιστικώτατα». Καὶ περαιτέρω, ὑπαινισσόμενος ἴσως τὸ σύνθημα τῆς «συννυπάρξεως» κατὰ τὴν κομμουνιστικὴν ἀντίληψιν, παρατηρεῖ: «Δὲν πιστεύομεν, ὅτι ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ συγκολυμβᾷ ἐπιδεξιῶς εἰς μίαν μονοσήμως προδιαγεγραμμένην ὑπερατομικὴν λειτουργίαν, ἀλλὰ πρὸ πάντων νὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ἠθικὴν δύναμιν τοῦ κατευθύνειν». σελ. 15.

Καὶ νῦν, ἀγαπητὲ καὶ σεβαστὲ Διδάσκαλε, παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὰ ἐγκάρδια συγχαρητήριά μου ἐπὶ τῇ 80ῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων σας, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων πρότερον μαθητῶν σας καί, γενικώτερον, τῶν Ἑλλήνων πνευματικῶν ἀνθρώπων, οἵτινες σέβονται καὶ τιμῶσι τὸν μέγαν φιλόσοφον τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ καὶ τὸν ἀνθρωπιστὴν παιδαγωγόν, μετὰ τῶν θερμῶν εὐχῶν μας, ἵνα ὁ ὕψιστος παρατείνῃ ἐπὶ μήκιστον τὴν ζωὴν σας, πολύτιμον οὐ μόνον διὰ τὸν λαόν τῆς γενετῆρας Ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ τοὺς Λαοὺς πλείστων ἐτέρων Χωρῶν, εἰς τὰς ὁποίας αἱ ἰδέαι ὑμῶν συνέβαλον καὶ συμβάλλουν εἰς τὴν δημιουργίαν ἀνωτέρου πνευματικοῦ βίου καὶ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

συγχύσεως, ιδίως εις τὰς ὀλιγώτερον προηγμένας χώρας, ὅπως καὶ ἡ πατρίς μας τότε, τῆς ὁποίας ἡ πνευματικὴ ἡγεσία κατὰ πλειονότητα, ἀκίνητοῦσα εἰς τενάγη ὕλισμοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος, οὐδὲ ὑποψίαν κἄν εἶχε τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος κυριαρχικῶς εἰσβαλοῦσης καὶ ἐπιβληθείσης πνευματοκρατικῆς σκέψεως ὅχι μόνον εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν γενικὴν περὶ κόσμου καὶ βίου θεωρίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περιοχὰς τῶν εἰδικῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν. Ἡ πειραματικὴ καὶ ὀλιστικὴ φιλοσοφικὴ σκέψις, καλλιεργουμένη ἀκόμη καὶ ἐντὸς τῶν Φιλοσοφικῶν Σχολῶν τῆς πατρίδος μας ὑπὸ τινῶν ἱκανῶν διδασκάλων, πιστῶν κατὰ τὰ ἄλλα τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἐκτὸς δὲ αὐτῶν ὑπὸ πλείστων «προοδευτικῶν», προσηλωμένων εἰς τὰ πρὸ πεντηκονταετίας λατρεύμενα εἰδῶλα, ὁ ἑξαλλος καὶ ἀλόγιστος μεταρρυθμιστικὸς παιδαγωγισμὸς καὶ ὁ μετὰ τῆς ἐπιστημονικῆς γνησιότητος καὶ «ὀρθοδοξίας» κατὰ βαλκανικὴν νοστορίαν συνδεδασμένος θετικισμὸς, μᾶς εἶχον ὅλους λίγο-πολύ ἐπηρεάσει εἰς τοιοῦτο σημεῖον, ὥστε ἡ ῥοπή καὶ προτιμήσεις τῶν περισσοτέρων ἐξ ἡμῶν νὰ στρέφεται πρὸς τὴν κοινωνιολογικὴν, παιδαγωγικὴν, διδακτικὴν καὶ ψυχολογικὴν ἐπικαιρότητα, τὴν ἀμυδρῶς γνωστὴν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὰ «νεοελληνικά» σχήματά της κατὰ τὴν εἰκοσαετίαν 1910—1930.

Ὁ λόγος τοῦ Spranger, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσω ἀπεριφράστως, ὑπῆρξε δι' ἐμὲ τοῦλάχιστον μία λυτρωτικὴ ἀποκάλυψις. «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς!», ἡ ἀγία αὕτη ρῆσις τοῦ Κυρίου, ἀποδίδει κατὰ τὸν καλύτερον τρόπον τὰ πρῶτα βιώματά μου ἀπὸ τὴν συνάντησίν μου μὲ τὸν πολυσέβαστον διδάσκαλον. Τὸ φιλοσοφικὸν μήνυμα τοῦ Σπράγκερ, ἐνῶ ἐβοήθησε καὶ πολλοὺς ἄλλους καὶ ἐμὲ εἰς κάποιαν ἀναγκαίαν πνευματικὴν ἀποτοξίνωσιν καὶ εἰς μίαν συγχρονισμένην τοποθετήσιν ἐντὸς τοῦ ὕγιους κλίματος τῆς ἐποχῆς, ὅπερ ἀκριβῶς εἶναι καὶ τὸ ἐθνικὸν κλῖμα τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς παραδόσεως, μὲ ὥπλισε, μᾶς ὥπλισε, μὲ τὴν ἀπαραίτητον φιλοσοφικὴν, κοσμοθεωρητικὴν καὶ μεθοδολογικὴν παρασκευὴν, διὰ νὰ κατανοήσωμεν τὸ ἀληθινὸν πνεῦμα καὶ τὴν φύσιν τῆς κλασσικῆς φιλολογίας, ὅπως τὰ μετέδιδεν ὁ ἔνθεος αὐτόχρημα κηρυγματικὸς λόγος τῶν ἀειμνήστων φιλολόγων διδασκάλων μας Γαῖγκερ καὶ Νόρντεν καὶ ἡ ἀκριβολόγος κειμενοδιφικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐργασία τοῦ τρίτου φιλολόγου διδασκάλου μας ἀειμνήστου Ντόυμπερ. Ἐπὶ πλέον ἡ πνευματικὴ ἀδελφωσις τοῦ Σπράγκερ καὶ τοῦ Γαῖγκερ εἰς τὴν κοινὴν πίστιν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀνθρωπισμὸν, ὅπως τὸν ἡρμήνευσον μὲ τὸν γόητα καὶ μάγον λόγον των, μοῦ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας πρῶτας παρορμήσεις καὶ ὑφηγήσεις πρὸς ἐμβάθυνσιν εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ φαινομένου καὶ τῆς διὰ τῶν μεγάλων Ἑλλήνων Κλασσικῶν ἀνθρωποπλασίας, ὡς καὶ εἰς περαιτέρω προσωπικὴν μου διὰ βίου ἀφοσίωσιν εἰς τὴν ἐρευναν καὶ θεώρησιν τῶν προβλημάτων τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ἥτις τε-

λευταίως (1950) κατέληξεν εἰς τὴν μετ' ἐπιλέκτων συνεργατῶν Ἰδρυσιν τῆς Ἑλληνικῆς ἀνθρωπιστικῆς Ἑταιρείας. Εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας καθόλου ἡ συμβολὴ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Σπράγκερ ἀποτελεῖ πολῦτιμον μεθοδολογικὴν καθοδήγησιν. Ἐνῶ ὁ Σπράγκερ πιστεύει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς φιλολογικῆς ἀκριβείας τῆς εὐρώστου γλωσσομαθείας καὶ ἀρχαιομαθείας ὡς βασικῶν προϋποθέσεων τῆς ἐρμηνείας, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν σχεδὸν ἀνυπερβλήτοι οἱ Ἑλληνες πανεπιστημιακοὶ μας διδάσκαλοι, δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτά, ἀλλὰ κελεύει τὴν στροφὴν τῆς ἐρμηνείας εἰς ἐνιαίαν σύλληψιν τοῦ συνόλου λέξεως καὶ ἰδέας, εἰς ἀναζήτησιν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ κεντρικοῦ νοήματος ἱστορικῶν μονάδων τοῦ πολιτισμοῦ, εἴτε αὐταὶ εἶναι λογοτεχνικά ἔργα, εἴτε προσωπικότητες, εἴτε λαοί, εἴτε ἐποχαί. Καὶ ἀπὸ τῆς ἐρμηνείας τοῦ ἱστορικοῦ νοήματος ὁ Σπράγκερ χωρεῖ εἰς τὴν ἀνίχνευσιν τοῦ ὑπεριστορικοῦ «λόγου», ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου καὶ ἐπιγείου ὕψους εἰς τὸ ὑπερβατικὸν καὶ οὐράνιον. Ἐκεῖσε στρέφεται κατὰ τὰς τελευταίας ἰδίως δεκαετίας ἡ μεταφυσικὴ νοσταλγία τοῦ γηραίου στοχαστοῦ. Καὶ ἀπὸ τὴν στροφὴν αὐτὴν προήλθον βιβλικῆς μεγαλοστομίας ἔργα τοῦ καλλιτέχνου τῆς φιλοσοφικῆς νοσταλγίας.

Ὁ Σπράγκερ ἠγάπησε καὶ ἐθαύμασεν ὅχι μόνον τὸν λόγον καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Ἀρχαίων, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τῆς αἰωνίας Ἑλλάδος. Καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν βλέπει εἰς κάθε σύγχρονον Ἑλληνα. Τὸν βλέπει ὡς σωκρατικὸν «ἐταῖρον» καὶ «συνόντα» καὶ ὡς φίλον καὶ ἐν πνεύματι ἀδελφόν. Ἰδιαιτέραν φιλίαν διὰ βίου εἶχε μὲ τὸν ἀειμνήστον Νικόλ. Λούβαριν, εἰς τὴν σκιάν τοῦ ὁποίου ἐτέλεσεν ἱερὰν μεταθανάτιον σπονδὴν δι' ἐμπνευσμένης νεκρολογίας.

Εἰς τὸν κραταῖον τοῦτον ἀγωνιστὴν τοῦ πνεύματος ἀπηύθυνα ἐπὶ τῇ ὀγδοηκονταετηρίδι Του εὐλαβῇ ἐπιστολιμαίαν μετὰ συγχαρητηρίων εὐχὴν. Ἀλλὰ δὲν θὰ ἤθελα νὰ λείψῃ ἀπὸ τὴν παγκόσμιον συμφωνικὴν μελωδίαν τῶν χαιρετισμῶν καὶ τῶν εὐχῶν καὶ μία προσωπικὴ μου νότα δια τοῦ παρόντος ἀφιερώματος, ἐκπορευομένη ἀπὸ τὸν πομπὸν τῆς καρδίας ἐνὸς εὐγνώμονος καὶ ἀφωσιωμένου μαθητοῦ. Εἰς τὸν ἀκμαῖον εἰσεῖτι, ροδαλὸν καὶ εὐθυτενῇ πρεσβύτην, «*annum primum et octogesimum vitae fortiter ineuntem*», εὐχομαι μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μαθητῶν τοῦ «ἀεὶ ἐρρῶσθαι καὶ χαίρειν!».

Ο EDUARD SPRANGER ΚΑΙ Η ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΑ

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ

Δύο είναι τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικά τὰ προσ-
 ιδιάζοντα εἰς τὰς μεγάλας προσωπικότητας. Τὸ ἓν
 εἶναι ἡ εὐαισθησία τῶν ἑναντι τῶν δημιουργικῶν ἐκ-
 δηλώσεων καὶ μεταλλαγῶν τῆς ζωῆς. Τὸ δευτέ-
 ρον εἶναι ἡ διατήρησις μιᾶς κεντρικῆς ἐξελικτικῆς γραμ-
 μῆς ἡ ὅποια ἐνοποιεῖ τὰς διαδοχικὰς ἐκδηλώσεις τῆς
 πνευματικῆς τῶν δραστηριότητος. Τὰ μεγάλα πνεύ-
 ματα ἔχουν τὴν ἱκνότητά νὰ προχωροῦν μαζί με τὴν
 ζωὴν. Γίνονται οἱ ἀποδέκται καὶ ἐρμηνευταὶ τῶν ἀνα-
 ζητήσεων τῆς καὶ τῶν νοσταλγιῶν τῆς. Συγχρόνως
 ὁμῶς δικτεροῦν καὶ ἀπαράλλακτον σταθερότητα πρὸς
 μίαν ὁλως ἰδικήν τῶν θεώρησιν. Διὰ μέσου τῆς ἐξε-
 λικτικῆς πορείας, τὴν ὅποιαν διανύουν μαζί με τὴν
 δημιουργικῶς ἐξελισσομένην πολιτιστικὴν πραγματι-
 κότητα, ἡμπορεῖ νὰ διακρίνῃ κανεὶς τὴν ὁριζικήν
 ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχικῆς πνευματικῆς τῶν καταβολῆς.
 Κάτω ἀπὸ τὴν πλουσίαν μεταβλητικότητα τὴν ἐκ-
 φαινομένην διὰ διαδοχικῶν καὶ πολυμόρφων ἐκδηλώ-
 σεων τῆς πνευματικότητος τῶν διαφαίνεται ὁ ἐνοποι-
 ητικὸς πνευματικὸς δεσμός. Ὁ Ἀθηναῖς φιλόσοφος
 Πλάτων ἴσταται ὡς ἀπαράμιλλον ὑπόδειγμα μιᾶς
 τοιαύτης θαυμαστῆς συνεχείας, ἣτις διήκει διὰ μέσου
 πολυετοῦς ἐξελίξεως. Εἶναι εἰς κάθε ἐποχὴν τῆς ζωῆς
 τοῦ ἔτοιμος διὰ νὰ δώσῃ τὴν μάχην τοῦ ἑναντι τῶν
 προβλημάτων τὰ ὅποια θέτουν πρὸς λύσιν αἱ πνευμα-
 τικαὶ ἀνάγκαι τῆς ἐποχῆς του. Εἰς μίαν πρώτην ἐ-
 πισκόπησιν ὁ Πλάτων ὁ συγγραφεὺς τῶν πρωτῶν
 σωκρατικῶν διαλόγων φαίνεται ὡς ὁλοκληρωτικῶς
 διάφορος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα τὸν συγγραφεὺς τοῦ Παρ-
 μενίδου καὶ τῶν Νόμων. Ἡ βαθυτέρα ὁμῶς εἰσδυσις
 εἰς τὸ πνεῦμα τῆς συνολικῆς πνευματικῆς τοῦ δημιουρ-
 γίας ἀποκαλύπτει τὴν ἐνυπάρχουσαν ταυτότητα τὴν
 «ἀφανῆ ἁρμονίαν», ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ Ἡράκλειτος.
 Ἀφορμὴν διὰ τὴν διατύπωσιν τῶν σκέψεων αὐ-
 τῶν μᾶς παρέχει ὁ ἑορτασμός τῆς ὀγδοηκονταετηρί-
 δος τοῦ σεβαστοῦ διδασκάλου μας Eduard Spranger.
 Ἀφ' οὗ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1905 ἐκδοθεῖσαν πραγμα-
 τείαν του «Αἱ βάσεις τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης» ἔκα-
 με τὴν ἐναρξιν τῆς σταδιοδρομίας του, ἴσταται πάντο-
 τε εἰς διαρκὴ δημιουργικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προ-
 βλημάτων τὰ ὅποια θέτει ἐκάστοτε ἡ ἐξέλιξις τῆς
 πνευματικῆς ζωῆς. Ἀπὸ πνευματικὴν σκοπιὰν καθα-
 ρῶς ἰδικήν του μετὰ ἀπόλυτον πίστιν πρὸς τὴν ἀρχι-
 κὴν ἀφετηρίαν συνεχίζει μετὰ ἀκάματον ῥωμαλεότητα
 μίαν ἐκτάκτως πλουσίαν καὶ δημιουργικὴν πνευματι-
 κὴν προχώρησιν ὡς στοχαστής, ὡς συγγραφεὺς, ὡς
 ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος καὶ ὡς παγκοσμίου κύρους
 παιδαγωγός.

Προφανὲς εἶναι ὅτι ἡ διαδραμοῦσα ἐξηκονταετία
 τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος ὑπῆρξεν ἐκτάκτως δραματικὴ
 ἰς ἐξελίξεις καὶ μεταλλαγὰς σημειωθείσας εἰς ὅλους
 τοὺς τομεῖς τῆς πολιτιστικῆς πραγματικότητος. Εἰς
 τὴν δίνην αὐτὴν τῶν ἀλλαγῶν ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ συμ-
 παρασυρθῇ καὶ ἡ παιδεία ὡς θεωρία καὶ ὡς πράξις.
 Ἐναντι τῆς ἐπισυμβάσεως ἀναταραχῆς σημαντικὸς ἀ-
 ριθμὸς ἐκ τῶν ἐρευνητῶν τῶν θεραπευόντων τὴν παι-

δαγωγικὴν ἐπιστήμην, δὲν κατάρθωσαν νὰ διατηρήσουν
 τὴν ἐσωτερικὴν συνάφειαν τοῦ στοχασμοῦ τῶν. Ἰδι-
 αιτέρως τὸ δημιουργηθὲν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ δευτέ-
 ρου παγκοσμίου πολέμου πολιτιστικὸν κλίμα ἐγένεν
 ἀφορμὴ νὰ ἐγκαταλείψουν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς παιδαγω-
 γοὺς τὴν ἀρχικὴν τῶν ἀρετηρίαν. Αἱ πραγματοποιη-
 θεῖσαι κατὰ τοὺς τελευταίους καιροὺς ἀνακαλύψεις
 εἰς τὴν περιοχὴν τῆς τεχνικῆς προσέκλυσαν μίαν τόσον
 ἔντονον κατάπληξιν, ὥστε ἐνομήσθη ὅτι δὲν εἶχομεν
 πλέον τὸ δικαίωμα νὰ ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως
 πνευματικοῦ κόσμου. Ἡ ὑπερέξαρσις τῆς σημασίας
 τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ
 ἀνακηρυχθῇ ἡ ὠφελιμιστικότης ὡς μοναδικὸν ῥυθμι-
 στικὸν κριτήριον τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς. Αἱ
 ἀνθρωπιστικαὶ ἀντιλήψεις ἐχαρακτηρίσθησαν πλέον
 ὡς περιττὸν βάρος ἀπὸ τὸ ὅποιον ὠφελεῖ ἡ «συγχρο-
 νισμένη» παιδεία ἐπειγόντως νὰ ἀπαλλαγῇ. Πρὸ ἐνός
 τοιοῦτου πολιτιστικοῦ κλίματος εὐρεθέντες πολλοὶ
 ἀπὸ τοὺς παιδαγωγοὺς τῆς ἐποχῆς μας συνεμερίσθη-
 σαν τὴν δημιουργηθεῖσαν κατάπληξιν καὶ ὅσοι δὲν ἐ-
 λιποτάκτησαν πρὸς τὴν τεχνοκρατίαν καὶ τὸν ὠφελι-
 μισμόν, ἔμειναν ἀπέναντι τῶν νέων αὐτῶν εἰδώλων
 ἀδρανεῖς καὶ ἐμβρόντητοι. Ἡ λιποψυχία τῶν δὲν ὠ-
 φείλετο εἰς λόγους ἀπλῶς συγκυρίας. Ἐρμηνεύεται
 ἀπὸ τὴν ἑλλειψιν ἐσωτερικῆς πνευματικῆς συναφείας
 καὶ συνεχείας.

Ἡ μορφή τοῦ Ed. Spranger κατατάσσεται εἰς
 τοὺς ὀλίγους ἐκείνους στοχαστάς, οἵτινες δὲν ὑπέκυ-
 ψαν εἰς τὴν κατάπληξιν. Κατενόει ἐκ τῶν προτέρων
 ὅτι οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει διὰ νὰ καταπλαγῶμεν ἀπὸ
 τὰς διαρκῶς ἐπαυξανόμενας τεχνολογικὰς καὶ ἐπιστη-
 μονικὰς ἀνακαλύψεις. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνολογία
 ἔχουν σχεδισθῇ, ἤδη ἀφ' ἧς ἐτέθησαν αἱ πρώται βά-
 σεῖς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ πραγ-
 ματοποιοῦν διαρκῶς νέας ἀνακαλύψεις. Τοῦτο ὁμῶς
 δὲν σημαίνει ὅτι αἱ πρόοδοι τῶν μᾶς παρέχουν τὸ δι-
 καίωμα νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ὑπαρξιν πνευματικοῦ κό-
 σμου. Ἀντιθέτως ἀπλοῦς ἀναλογισμὸς δύναται νὰ κα-
 ταδείξῃ ὅτι καὶ αὐταὶ εἶναι ἀντικειμενοποιήσεις τῆς
 ἀνθρωπίνης πνευματικῆς δραστηριότητος λαμβάνουσαι
 ὑπόσχεσιν, ἐφ' ὅσον αὕτη ἀναστρέφεται μετὰ τὴν ὑφι-
 σταμένην ἑναντι αὐτῆς ὑλικὴν πραγματικότητα. Θὰ
 ἦτο ὁμῶς ἀπαράδεκτος ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἐξαντλεῖται
 καὶ ὁλοκληρῶνεται ἡ ἀνθρωπίνη πνευματικὴ δρα-
 στηριότης εἰς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστημονικῶν καὶ
 τεχνολογικῶν μεθόδων σπουδῆν καὶ διερεύνησιν τῆς
 ὑλικῆς πραγματικότητος. Ὡς συνεχιστὴς τῆς φιλοσο-
 φίας τοῦ Dilthey ἔχει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς σταδιοδρο-
 μίας του διακηρύττει ὁ Ed. Spranger ὅτι ἡ τοιαύτη
 ἐνασχόλησις μᾶς παρέχει γνῶσιν ἐξωτερικὴν καὶ ὅτι
 μόνον ἡ σπουδὴ τῶν καθαρῶν δημιουργημάτων τοῦ
 πνεύματος παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ εἶδος ἐκεῖνο
 τῆς γνώσεως, τὸ ὅποιον ὄχι μόνον προσιδιάζει εἰς τὴν
 πνευματικοτήτά του ἀλλὰ βοηθεῖ αὐτὸν διὰ νὰ κατα-
 στῇ ἀληθινὸς πολίτης τοῦ πνευματικοῦ κόσμου.

Τὴν ἀρχικὴν ἀφετηρίαν τοῦ Ed. Spranger ὡς

πρὸς τὴν σπουδὴν τῶν παιδαγωγικῶν προβλημάτων ἀπετέλεσεν ὁ πνευματικὸς κόσμος τοῦ δευτέρου ἀνθρωπιστικοῦ κινήματος. Τὸ περιεχόμενον τοῦ κόσμου τούτου ἀνέλυσε καὶ περιέγραψε μὲ θαυμαστὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν κατὰ τὸ 1908 ἐκδιδεῖσθαι ἐκτενὴ συγγραφὴν τοῦ «Ὁ Γουλιέλμος φὸν Χοῦμπολντ καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ». Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο καταδεικνύει ὁ Ed. Spranger πῶς ὁ Χοῦμπολντ ἐπεξεργαζόμενος τὴν ἰδέαν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ φθάνει εἰς τὴν διαμόρφωσιν μιᾶς ἀνθρωπιστικῆς φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας. Ἐξαιρετικῆς ἐξάρσεως τυγχάνουν ἐκ μέρους τοῦ Ed. Spranger τρεῖς ἐκ τῶν κεντρικωτάτων ἀντιλήψεων τοῦ Χοῦμπολντ:

1ον. Αἱ γνώσεις ἔχουν ἀξίαν μόνον ἐκ τῆς ἐπόψεως ὅτι δι' αὐτῶν ἀφυπνίζονται αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις.

2ον. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ πνεύματος εἶναι ἡ συνάφεια καὶ ἡ ἐνότης. Πρὸς αὐτὰ ὀφείλει νὰ τελεῖται πᾶσα ἀγωγή.

3ον. Ἡ ἀφύπνις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ ἡ πραγμάτωσις τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἰδέας διὰ νὰ συντελεσθῇ, ἔχει ἀνάγκη νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἀντίληψις δὲ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ αἰτία διὰ νὰ καταστῇ ὁ Χοῦμπολντ ὁργανωτὴς τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ γυμνασίου.

Εἰς ὅλα τὰ ἐπακολουθήσαντα μετὰ τὸ 1908 στάδια τῆς πνευματικῆς ἐξελλίξεως τοῦ Ed. Spranger αἱ σημειωθεῖσαι τρεῖς θεμελιώδεις ἰδέαι ἀποτελοῦν κατευθυντήριους γραμμάς καθοδηγοῦσαι τὴν περαιτέρω δημιουργικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μελετῶν του. Ἐμμενε πάντοτε πιστὸς εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ἀφυπνίσεως τῶν ἐσωτερικῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἀφύπνις αὕτη τοῦ ἐσωτερικοῦ πνευματικοῦ δυναμισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως χαρακτηρίζεται εἰς ὅλα τοῦ τὰ συγγράμματα ὡς τὸ κύριον ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Μοναδικὴ παραμένει ἡ συμβολὴ τὴν ὁποῖαν παρέσχε κυρίως μὲ τὸ ἔργον του «Μορφὰ ζωῆς» διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἐσωτερικῆς συναφείας τοῦ πνευματικοῦ βίου ἐκάστης ἀτομικότητος εἰς τὴν συσχέτισίν της πρὸς ὑπερυποκειμενικὰς ἀξίας. Διετήρησε πάντοτε, παρὰ τὰς ἀντιξοότητας καὶ τὰς καταδρομὰς τῶν καιρῶν ἀπαρμελιῶτον τὴν ἐκτίμησιν του καὶ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ τὸ ἀνθρωπιστικὸν γυμνάσιον. Συγκινητικὴ ἀπόδειξις τῆς ἀγάπης του αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ σύντομος πραγματεία τοῦ «Τὸ νόημα τοῦ ἀρχαιολογικοῦ γυμνασίου κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν», τὴν ὁποῖαν ἐξέδωκε μαζὶ μὲ τὸν φίλον του Erich Haag κατὰ τὸ 1960.

Ὅπως ἐσημειώσαμεν ἤδη, ἡ ἐμμονὴ τοῦ Ed. Spranger εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς ἀρχικῆς πνευματικῆς του ἀφετηρίας δὲν εἶναι στατική. Εἶναι συνεχῆς δημιουργικὴ ἀνέλιξις. Κατ' αὐτὴν κάτι τὸ ὁποῖον ὑπάρχει «δυνάμει» διαρκῶς ἀνελισσόμενον βαδίζει πρὸς τὴν «ἐντελέγειαν». Προχωρεῖ διαρκῶς ὁ Ed. Spranger μὲ συνεχῆ καὶ ἀδιάλειπτον ἀντίκρουσιν τῶν ἐπικαίρων εἰς κάθε στιγμὴν προβλημάτων. Δὲν ἐγκλωβίζει τὴν σκέψιν του εἰς μίαν ἐκ τῶν προτέρων τοποθέτησιν. Ἀντιθέτως θέτει αὐτὴν ἀπέναντι τῶν ἐκάστοτε ἐπείγουσας φύσεως θεμάτων καὶ ἐξακριβώνει κατ' ἀντιπαράστασιν πρὸς αὐτὰ τὴν ἀξίαν της καὶ τὴν δυναμικότητά της. Δὲν κλείνει τοὺς ὀφθαλμούς του πρὸ τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων ποὺ κα-

θορίζουσι τὴν ἰδιαίτεράν φυσιογνωμίαν τῆς ἐποχῆς μας. Οὔτε παραγνωρίζει τὴν ἐπικράτισιν τοῦ βιομηχανικοῦ τεχνικοῦ παράγοντος εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς ζωῆς τῆς ἐποχῆς μας. Ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον χρειάζεται κατὰ τὸν Ed. Spranger ὡς ἀντιστάθμισμα ὁ «ἐξανθρωπισμὸς» τῆς ἐργασίας. Εἰς δημοσίευσμά του κατὰ τὸ 1958 ἐκφράζεται ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ἄνθρωπος τῆς νεώτερας ἐποχῆς εἶναι πρωτίστως ἄνθρωπος τῆς ἐργασίας. Ἐχει τὴν ιδιότητα αὐτὴν εἰς τόσον ὑψηλὸν βαθμὸν, ὥστε νὰ ἔχωμεν πάντοτε λόγους νὰ ἀναζητῶμεν ἐν ἀντίβαρον, τὸ ὁποῖον λίαν ἐνωρίς θὰ ἀξιοποιῇ ὅ,τι «ἐν τῷ ἀνθρώπῳ εἶναι τὸ ὑψηλότερον». Εἰς μίαν ὁμοίαν βιομηχανικὴν - τεχνικὴν κοινωνίαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑψώσωμεν ὡς κανονιστικὸν μέτρον ἐν ἀνθρώπινον πρότυπον ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἔχουν ἀποκλεισθῇ αἱ ἀποδοτικαὶ ἐπιδόσεις εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ τὴν οἰκονομίαν. Διότι καὶ αὐταὶ ἔχουν εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὴν προέλευσιν των ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Ἀκριβῶς ἡ κατὰ τὴν ἡθικὴν ἀξιολόγησιν παραμέλησις των ἔχει ἀγάγει εἰς τὴν μονομέρειαν τῆς κοσμοθεωρίας, ἥτις χαρακτηρίζεται ὡς «οἰκονομικὸς ὕλισμός». Ἡ νεωτέρα οἰκονομία εἶναι καὶ αὕτη κατὰ μέγιστον μέρος προϊόν τοῦ πνεύματος. Ὁ ἐξανθρωπισμὸς τῆς ἐργασίας ἀποτελεῖ σήμερον ἐπείγουσαν παιδαγωγικὴν ἀνάγκην».

Κατὰ τὸν Ed. Spranger διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ τὸ αἶτημα τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ τῆς ἐργασίας, εἶναι ἀπαραίτητον ὁ ἀτομικῶς ὑφιστάμενος ἄνθρωπος νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐσωτερικὴν του ἐλευθερίαν. Προβάλλεται ὁμοίως τὸ ἐρώτημα κατὰ ποῖον τρόπον σήμερον ἡ ὑπαγωγή τοῦ ἀτόμου εἰς τὸν τεράστιον μηχανισμόν τῆς τεχνικῆς καὶ κοινωνικῆς ὁργανώσεως παρέχει τὴν δυνατότητα διὰ νὰ διαμορφωθῇ ὁ ἀτομικῶς ὑφιστάμενος ἄνθρωπος εἰς ἐλευθέραν προσωπικότητα ῥυθμιζοῦσαν τὴν συμπεριφορὰν της ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προσταγῶν τῆς φωνῆς τῆς ἡθικῆς του συνειδήσεως. Τὸ ἀγωνιώδες τοῦτο ἐρώτημα ἔρχεται κατὰ τὸν Ed. Spranger νὰ δικαιολογήσῃ τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς παιδείας.

Ἡ μόνη δύναμις ἡ ὁποία ἡμπορεῖ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀπειλὴν τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν δυνατοτήτων πρὸς προσωπικὴν ἐλευθερίαν κάτω ἀπὸ τὴν ἀποπνικτικὴν πίεσιν τῆς τεchno-οἰκονομικῆς ὁργανώσεως ἀπομένει ἡ παιδεία, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι ἐμφυχώνεται ἀπὸ τὰ ἰδεώδη τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Καλεῖται πλέον ἡ παιδεία νὰ ἐμπλακῇ εἰς δραματικὴν πάλην ἐναντι τῶν δαιμονικῶν δυνάμεων τῆς ἐποχῆς μας.

Τὸν τραγικὸν χαρακτῆρα τῆς ἀποστολῆς ποὺ ἐπωμίζεται ἡ παιδεία σήμερον, τὴν ἔχει ἀντικρῦσει ὁ Ed. Spranger καὶ τὴν ἔχει ἐπισημάνει ἐπανειλημμένως εἰς τὰς τελευταίας δημοσιεύσεις του. Εἰς μίαν κατὰ τὸ 1959 δημοσιευθεῖσαν πραγματείαν του ἐξήτασε τὰς βασικὰς προϋποθέσεις τοῦ προβλήματος τὸ ὁποῖον θέτει τὸ ἐρώτημα, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδράσωμεν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς πολιτιστικῆς προχωρήσεως. Εἰς αὐτὴν γράφει «Ἡ πολιτιστικὴ προχωρήσις πρέπει νὰ πηδαλιουχηθῇ κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ μὴ χάσῃ τὸν ἀνθρωπισμὸν του. Δὲν πρέπει ὁ πολιτισμὸς νὰ καταστῇ δι' αὐτὸν ἐξωτερικῶς ἐπιβαλλομένη μοῖρα, εἰς τὴν ὁποῖαν θὰ ὑποτα-

χθῆ...·Ο· ἑξωτερικῶς ἐπιβαλλόμενος πολιτισμός εἶναι ἕνας ἐστερημένος ψυχῆς μηχανισμός εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὀλίγων ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας». Διὰ νὰ ὑπερνικηθῇ ἡ πολιτιστικὴ κρίσις, χρειάζεται νέος τύπος ἀνθρώπου, δηλαδή «ὁ ἀνθρώπος ὅστις παρ' ὅλον ὅτι θὰ εἶναι τοποθετημένος εἰς μίαν μικρὰν θέσιν, θὰ αἰσθάνεται ὁμοῦς τὸν ἑαυτὸν τοῦ συνυπεύθυνον διὰ τὸ σύνολον τῆς πολιτιστικῆς κινήσεως». Διὰ τοῦτο, προσθέτει ὁ Ed. Spranger, «πρέπει κάθε ἀτομικῶς ὑφισταμένη ἀνθρωπίνη ἀτομικότης νὰ ἔχη μέσα εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς ἐν κεντρικὸν σημεῖον, δηλαδή τὴν ἐνεργοῦσαν τὸν αὐτοέλεγχον ἀγρυπνον συνειδήσιν, ἥτις συσχετίζεται μὲ κάτι ποῦ εἶναι ὑπεργήρινον.·Ο· τὰν δὲν ὑπάρχει τὸ κεντρικὸν τοῦτο σημεῖον, λαμβάνει ὑπόστασιν ὁ «μαζοποιημένος» ἀνθρώπος, ὁ «ἐγκλωβισμένος μέσα εἰς ἕν ὠρισμένον σύστημα», ὁ ὁποῖος θὰ γίνῃ ὁ «νεκροθάπτης τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ».

·Ο· χαρακτήρ τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου εἰς ὅλας τοῦ τὰς λεπτομερείας, εἰς ὅλα τοῦ τὰ φωτεινὰ καὶ σκιερὰ σημεῖα γνώριμος εἰς τὸν Ed. Spranger. Κατανοεῖ καλῶς ὅτι ἡ τεχνικοοικονομικὴ ὀργάνωσις τείνει νὰ καταστῇ ἡ μοῖρα τῆς ἐποχῆς μας. Πρέπει βεβαίως νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὴν μοιραίαν αὐτὴν ἐπίπτωσιν. Δὲν πρέπει ὁμοῦς νὰ μείνωμεν ἀδρανεῖς ἐνώπιόν τῆς. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη μόρφωσις δὲν εἶναι ἀπλῶς προσαρμογὴ πρὸς τὰς περιστάσεις, συμμόρφωσις πρὸς τὸ ἄμεσον παρὸν «συγχρονισμός», ὅπως ἐσυνήθισαμεν ὅλοι στερεοτύπως νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν εἰς τὴν χώραν μας κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς.·Η· ἀπλὴ προσχρυσία πρὸς τὴν κρατοῦσαν συγκυρίαν εἶναι τὸ ἀ-λούστατον τῶν ἐγχειρημάτων.·Ε·κεῖνος ὁμοῦς ὅστις διακατέχεται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ ἀνθρώπος μορφώνεται, λέγει ὁ Ed. Spranger, διὰ νὰ δυνῇ νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τῶν συνθηκῶν τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸν ἡ φύσις καὶ ἡ ἐκάστοτε πολιτιστικὴ κατάστασις ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν ἕνα ἄλλον ὅπως διάφορον σκοπὸν» Εὐρισκόμεθα εἰς μίαν ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ μὴ ἀφήσωμεν τὸν ἀνθρώπον νὰ ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν ἄψυχον κόσμον τῆς ἀντιπνευματικῆς πραγματικότητος.·Η· τοποθέτησις τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἐπίπεδον ὅπερ ἴσταται ὑπεράνω τῆς δαιμονικῆς ἐπηρεείας τῶν δυνάμεων τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ἀφύπνισεν, εἶναι κατὰ τὸν Ed. Spranger μίαν ῥυθμιστικὴ ἀρχὴ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τύπος σχολείου ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παραβλέψῃ. Φορεῖς τῆς βιομηχανικῆς - τεχνικῆς κοινωνίας πρέπει νὰ εἶναι ἀνθρώποι οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ εἶναι μόνον βιομηχανικοὶ - τεχνικοὶ ἀνθρώποι. Πρέπει νὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ σκέπτωνται αὐτοτελῶς καὶ ἐνσυνειδήτως, νὰ ἐκφράζωνται γλωσσικῶς, νὰ γνωρίζουν τί ἀπαιτεῖται διὰ νὰ ἐπιζῇ ὁ πολιτισμός καὶ τί ἡμπορεῖ νὰ φέρῃ τὸν ἀφανισμόν του. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὡς μορφώσεως, ἥτις ἐναρμονίζει τὰς πνευματικὰς δυνάμεις εἰς ἐνότητα καὶ μᾶς διδάσκει νὰ διαμορφώνωμεν τὴν ζωὴν μας ἐπὶ τῇ βάσει ἡθικῶν κριτηρίων δὲν ἔχασε τὸ νόημά του, ἐπεὶδὴ ἡμποροῦμεν νὰ κατασκευάζωμεν μηχανήματα.

·Υ·πὸ τὴν προοπτικὴν τῆς ἀνθρωπιστικῆς ἰδέας θεωρεῖ ὁ Ed. Spranger ὡς κἀτοχον ἀληθινῆς μορφώσεως μόνον ἐκεῖνον ὅστις ἴσταται ὑπεράνω τῆς σφαίρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ζῇ καὶ ἐργάζεται.·Ο· μορφωμένος

ἀνθρώπος πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δώσῃ εἰς τὴν ζωὴν του καὶ εἰς τὴν δρᾶσιν του ἡθικὴν κατεύθυνσιν, νὰ μὴ ὑποδουλωθῇ ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμα, ἀλλὰ νὰ ὑποτάξῃ τὸ ἐπάγγελμα εἰς τοὺς ἡθικοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς.·Ο·φείλει νὰ συναισθάνεται ὅτι ἡ ἐπαγγελματικὴ του εἰδίκευσις εἶναι μόνον μία ἐπὶ μέρους ἐνεργητικότης ἐντὸς τοῦ συνόλου τῆς ὅλης πολιτιστικῆς ἐργασίας.

·Η· διαρρύθμισις τῶν σχολικῶν προγραμμάτων, διὰ νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τοὺς ὑψηλοὺς σκοποὺς τῆς παιδείας ὀφείλει νὰ ἀφορμᾶται ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι πᾶσα ἐπὶ μέρους ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις ἔχει ὡς προϋπόθεσιν τῆς τὴν ἐκ σοβαρᾶς παιδαγωγικῆς ἐπόψεως νοουμένην μόρφωσιν. Εἰδικώτερον ὁ Ed. Spranger καθορίζει εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν πραγματείαν του «τὸ νόημα τοῦ ἀρχαιογλωσσικοῦ γυμνασίου κατὰ τὴν παρούσαν ἐποχὴν» σελ. 51 τὰς ἀκολουθοῦσας ἀρχάς.

1ον.·Ο·σον εὐρύτερον προβλέπεται τὸ πεδῖον τῆς δράσεως ἐνὸς προσώπου, κατὰ τοσοῦτον μεγαλυτέρα πρέπει νὰ εἶναι ἡ προσοχὴ μας κατὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς μορφώσεώς του.·Η· συνολικὴ πνευματικὴ δύναμις τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι προικισμένη μὲ ἐν πλεόνασμα πέραν τῆς καλύψεως τῶν ἀμέσων ἀναγκῶν. Τὸ περίσσευμα τοῦτο εἶναι ἀπαραίτητον, διὰ νὰ κατορθώσῃ τὸ πρόσωπον νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ τῆς συνολικῆς νοουμένης ὑπάρξεως.

2ον.·Ο·σον περισσότερον διαφοροποιεῖται ὁ πολιτισμός, τόσον περισσότερον ζωντανὸν πρέπει νὰ γίνεταί τὸ ῥηθὲν προπαιδευτικὸν πνεῦμα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ νέου, ὅστις καλεῖται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς διαφορισμένους πολιτιστικούς δρόμους.

3ον.·Η· παρουσιαζομένη σήμερον σύγχυσις τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα ἄλλοτε ἐχώριζαν τὰ πρωταρχικὰ ἐπαγγέλματα (δηλαδή τὰ ἐπαγγέλματα τοῦ ἀγρότου, τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ ἐμπόρου) γίνεται ἀφορμὴ νὰ ἐμφανίζωνται πολιτιστικαὶ λειτουργίαι, τὰς ὁποίας οὐδεὶς δύναται νὰ προβλέψῃ ὡς πρὸς τὴν ἰδιοτυπίαν των. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν νὰ ῥυθμίσουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ προγράμματα, πρέπει μὲ μεγάλην προσοχὴν νὰ ἐξακριβώσουν ποῖαι πνευματικαὶ - ἡθικαὶ δυνάμεις ἀναγκαιοῦν πάντοτε καὶ ὑπὸ οἰασδῆποτε περιστάσεις καὶ ποῖα μέτρα εἶναι κατάλληλα διὰ νὰ παρέχουν τὴν ἀπαιτουμένην ἱκανότητα πρὸς μεταλλαγὰς ἀναλόγους πρὸς τὰς νέας πολιτιστικὰς λειτουργίας, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ὁ διαρκῶς ἐπεκτεινόμενος διαφορισμός εἰς τὸ πεδῖον τῆς πολιτιστικῆς ζωῆς.

Μεταφερόμενα εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς σχολικῆς πράξεως αἱ ἀνωτέρω τιθέμεναι ἀρχαὶ μεταφράζονται εἰς τὴν ἀκόλουθον ὁδηγίαν. Τὰ σχολικὰ προγράμματα δὲν πρέπει νὰ ἐπιβαρύνωνται μὲ ὅλον τὸν φόρτον τοῦ ὕλικου, τὸν ὁποῖον φαίνονται ὅτι ἀπαιτοῦν αἱ λεγόμενα «σύγχρονα ἐκπαιδευτικὰ ἀνάγκαι». Οὐδεὶς γνωρίζει, τί θὰ ἀπομείνῃ ἀπὸ αὐτάς κατὰ τὸ μέλλον.·Ο·ρθότερον εἶναι, κατὰ τὸν Ed. Spranger, «λίαν ἐνώρις νὰ ἰσχυροποιήσωμεν ὅλας τὰς ἱκανότητάς, διὰ τῶν ὁποίων θὰ καταστῇ δυνάτὸν κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν νέων ἀναγκῶν, νὰ ἐφευρεθοῦν δι' αὐτενεργοῦ ἐνεργητικότητος νέα ἐφόδια.·Κ·ανεῖς δὲν ἡμπορεῖ νὰ ζῇ σήμερον ἀπὸ τὸ κεφάλαιον τὸ ὁποῖον ἀπέκτησε καὶ

Ο EDUARD SPRANGER

ΚΑΙ ΤΟ ΛΑΪΚΟΝ (ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ) ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΠΑΝ Γ. ΚΟΡΟΝΤΖΗ

«Μόνον ὁποῖος ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον διὰ μέσου τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἀγώνων αὐτῆς, θὰ τὸν ὁδηγήσῃ ἐπίσης εἰς τὸν Θεόν. Καὶ μόνον ὁποῖος ἔχει εἰς ὅλα ὡς ἔσχατον σκοπὸν τὴν συνάντησιν μὲ τὸ θεῖον, θὰ φωτίσῃ ἐπίσης καὶ τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου τούτου μὲ τὸ ἀληθινὸν φῶς, δηλαδὴ μὲ τὸ φῶς τῆς αἰωνίας ἀγάπης καὶ τῶν ὑπεργηγίων δεσμῶν. Εἰς αὐτὸ συγχωνεύονται ὅλα τὰ ἰδιαίτερα ζητήματα τῆς λαϊκῆς μορφώσεως κατὰ ἓνα μυστηριώδη τρόπον».

Ed. Spranger

Ὁ Ed. Spranger ἀφιέρωσε τὴν μακρὰν καὶ δημιουργικὴν καὶ πάντοτε ἀκμαίαν δρᾶσιν του εἰς τὴν διαμόρφωσιν ἐνὸς γνησίου ἀνθρώπου καὶ ἐνὸς καλυτέρου πολιτισμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις του καὶ ὁ πολιτισμὸς εἰς ὅλας του τὰς μορφὰς εἶναι τὸ πάθος του, ἓνα σωκρατικὸν πάθος, τὸ ὁποῖον εἶναι εὐδιάκριτον ὁλονὲν περισσότερον εἰς ὅλα τὰ ἔργα καὶ τὰς πραγματείας του, ἀπὸ τὸν «Γουλιέλμον

Χούμπολντ καὶ ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα» (1909) μέχρι τῶν τελευταίων δημοσιευμάτων του περὶ τοῦ «νόηματος τοῦ ἀρχαιογλωσσικοῦ Γυμνασίου εἰς τὴν ἐποχὴν μας» καὶ τοῦ «αἰνίγματος Σωκράτους». Ὁ ἴδιος ἀλλωστε ἀρχίζει τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν βαθυστόχαστον πραγματείαν του «Ὁ γεννημένος παιδαγωγός» (1958) μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν ἀπόφθεγμα τοῦ φιλοσόφου Hegel: «τίποτε μέγαλον δὲν τελειοῦται εἰς τὸν κόσμον ἀνευ πάθους».

Πρόκειται περὶ τοῦ πάθους τοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει τὰς μεγάλας δημιουργικὰς προσωπικότητας ὅλων τῶν ἐποχῶν. Μὲ τὸ πάθος τοῦτο στρέφεται ὁ φιλόσοφος, ὁ ψυχολόγος καὶ ὁ παιδαγωγός Spranger πρὸς τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς μας, διὰ νὰ καταυγάσῃ τὰ σκοτεινὰ καὶ ἀγωνιώδη προβλήματα του μὲ ἓνα οὐράνιον φῶς καὶ διὰ νὰ τὸν ἐνισχύσῃ εἰς τοὺς σκληροὺς ἀγῶνάς του μὲ τὴν δύναμιν ἐκείνην ἢ ὁποία ἐξάπτεται ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, διὰ συναντᾶται μὲ τὸν Θεόν. Τὰ ἀδυσώπητα σωκρατικὰ ἐρωτήματα:

φέρει μαζί του ὡς σχολικὴν κληρονομίαν».

Ἀμεσος ἀκολουθία ἐκπηγάζουσα ἀπὸ τὴν διατυπωθεῖσαν ἀντίληψιν εἶναι ὅτι τὰ σχολικὰ προγράμματα, τὰ ὁποῖα προσανατολίζονται πρὸς μορφωτικὰ περιεχόμενα, τὰ ὁποῖα θὰ χρησιμοποιηθοῦν εἰς τὸ μέλλον εἶναι κατὰ βάσιν ἐσφαλμένα. Ὅρθα εἶναι κατὰ τὸν Ed. Spranger τὰ σχολικὰ προγράμματα ἅτινα θέτουν ὡς σκοπὸν «νὰ ζωοποιήσουν τὰς πνευματικὰς δυνάμεις, νὰ ὀξύνουν τὴν κριτικὴν δύναμιν, νὰ καταστήσουν ὀφθαλμοφανῆ τὴν ἔναντι τοῦ συνολικῶς θεωρουμένου πολιτισμοῦ εὐθύνην καὶ νὰ παρασκευάσουν τὴν ἐτοιμότητα πρὸς λήψιν ἀποφάσεως ἔναντι προβληματικῶν ἠθικῶν καταστάσεων».

Ἀντικρύζων τὴν σύγχρονον ἐκπαιδευτικὴν πραγματικότητα ὁ Ed. Spranger ἀποφαίνεται ὅτι εἰς ἐξαιρετικὸν βαθμὸν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς ἐξαιρετικὰς ὁρθὰς παιδαγωγικὰς ἀπαιτήσεις τὸ πρόγραμμα τοῦ ἀρχαιογλωσσικοῦ γυμνασίου. Ἡ σημερινὴ κοινωνία δὲν εἶναι ἀφ' ἐαυτῆς εἰς θέσιν νὰ σχηματίσῃ ἔγκυρον εἰκόνα περὶ τοῦ πολιτισμοῦ ὡς συνόλου καὶ νὰ καθορίσῃ ὁρθὸν κανόνα ρυθμίζοντα τὴν παιδείαν καὶ τὴν βιοτικὴν συμπεριφορὰν. Δὲν γνωρίζει ἀκόμη, τί εἶναι καὶ ποῦ πορεύεται. Ἐδῶ παρεμβαίνει, λέγει ὁ Ed. Spranger τὸ ἀρχαιογλωσσικὸν γυμνάσιον μὲ τὴν μερτωτικὴν του ἰδέαν. Παρέχει εἰς τὸν νεαρὸν τρόφιμον τὴν ἱκανότητα, ἢ μᾶλλον τὸν ἐξαναγκάζει νὰ ἐπεξεργασθῇ ἐν πλουσίῳ διηρθρωμένον πολιτιστικὸν σύνολον τὸ ὁποῖον δύναται εὐχερῶς νὰ ἐποπτευθῇ. Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτὴν, ἥτις γίνεται ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, παρέχει εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀνα-

πτύξῃ τὰς πνευματικὰς του δυνάμεις. Κατανοεῖ ὁ τρόφιμος, ὅτι πᾶσα λεπτομέρεια ἀποκτᾷ νόημα διὰ τῆς συνυφάνσεώς της εἰς τὴν ὅλην συνάφειαν τῆς ζωῆς. Κατανοεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, τί εἶναι ὁ πολιτισμὸς ὡς κλειστὸς πνευματικὸς κόσμος ἁποκτᾷ μὲ ἄλλους λόγους πολιτιστικὴν συνειδήσιν.

Ἡ παρασχεθεῖσα περιληπτικὴ ἐκθεσις τῶν παιδαγωγικῶν ἀντιλήψεων αἵτινες διευτυπώθησαν ἀπὸ τὸν Ed. Spranger κατὰ τὸ 1960 ἐπαληθεύει ὅσα ἐγράψαμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος σημειώματος. Καθίσταται δι' αὐτῶν φανερὰ ὅχι μόνον ἡ πίστις πρὸς τὴν ἀρχικῶς τεθεῖσαν ἀφετηρίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργικὴ αὐτῆς ἐπεξεργασία. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ δὲν ἐπαναλαμβάνεται ὑπὸ τὴν μορφήν εἰς τὴν ὁποίαν τὴν εἶχε διατυπώσῃ ὁ δεύτερος ἀνθρωπισμὸς ἀλλ' ἐμφανίζεται ἀνανεωμένη ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀγωνιωδῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα διαδοχικῶς ἐτέθησαν κατὰ τὴν διαδρομὴν τῶν καιρῶν. Ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν Ed. Spranger εἰς μίαν νέαν ἀναγεννημένην μορφήν. Ἡ τοιαύτη δημιουργικὴ ἀνατοποθέτησις εἶναι προνόμιον τῶν ἐξαιρετικῶν πνευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐμψυχώνονται ἀπὸ τὴν πνοὴν μιᾶς αἰωνίας νεότητος. Εὐρισκόμεθα ἐμπρὸς εἰς τὸ ἀθάνατον πάθος τῶν λόγων περὶ τοῦ ὁποίου μᾶς λέγει ὁ Πλάτων «ἀλλ' ἔστι τὸ τοιοῦτον, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, τῶν λόγων αὐτῶν ἀθάνατόν τι καὶ ἀγήρων πάθος ἐν ἡμῖν».

Κ. Α. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

«τί δὲ ποτ' ἐστὶν ἄνθρωπος»¹ καὶ ποῖα μηχανή καὶ τίσι ποτὲ τρόποις ξυνόντες τὸν βίον ἀρίστα διὰ τοῦ πλοῦ τούτου τῆς ζωῆς διακομισθόμεθα»², μὲ τὴν πολὺπλοκὸν μορφήν ποῦ προσλαμβάνουν εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἐπανέρχονται καὶ πάλιν, συζητούμενα καὶ διερευνώμενα ἀπὸ διαφόρων ἐκάστοτε ἐπόψεων εἰς ὅλα τὰ συγγράμματα του, ἀλλὰ μὲ τὸν αὐτὸν πάντοτε σκοπὸν, τὴν διάπλασιν τ. ἐ. τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Τὴν ἐπίμονον ταύτην προσπάθειαν τοῦ ἀνθρωποπλάστου Spranger ἠθέλησε νὰ ἐξάρῃ ὁ φίλος του H. W. Bähr, διευθυντῆς τοῦ περιοδικοῦ «Universitas» ὅστις ἐδημοσίευσεν μίαν ἀνθολογίαν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Spranger μὲ τὸν χαρακτηριστικὸν τίτλον: «Σκέψεις πρὸς διαμόρφωσιν τῆς ὑπάρξεως» (1954). Ὁ φιλοσοφικὸς του στοχασμὸς περιλαμβάνει ὅλος τὰς ἐκδηλώσεις τῆς προσωπικῆς ζωῆς καὶ ὅλας τὰς περιοχὰς τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ διεισδυτικὴ παρατήρησις τοῦ ψυχολόγου Spranger φθάνει εἰς τὸ ἐσώτατον βάθος τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς, τελοῦσης ἐν διαρκῇ ἀλληλεπιδράσει μετὰ τῆς πολιτιστικῆς ὁλότητος, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ἀρχίζουν τὰ μυστήρια καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς ψυχῆς, δηλ. εἰς τὴν «ἀποκεκρυμμένην ἀλήθειαν», ὅπου οἱ πολλοὶ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ φθάσουν, «οὐδὲν ἄλλο οἰόμενοι εἶναι ἢ οὐδ' ἂν δύνανται ἀπρίξ τοῖν χεροῖν λαβέσθαι»³. Τὸ διαφέρον καὶ αἱ ἀνησυχίαι τοῦ παιδαγωγοῦ Spranger δὲν καταδαπανῶνται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μιᾶς ἐξωτερικῆς καὶ πλασματικῆς ἀγωγῆς μὲ ἄμεσον οἰκονομικὴν ἀπόδοσιν, δὲν βλέπει τὴν ἀγωγὴν ὡς κατὰστημα πλήρες ἐμπορευμάτων, εἰς τὸ ὁποῖον εἰσέρχεται κανεὶς καὶ ἐκλέγει, ὅ,τι θέλει, ὅπως λέγει κάπου. Ἀλλὰ προχωρεῖ εἰς τὴν οὐσίαν μιᾶς γνησίας ἀνθρωπιστικῆς ἀγωγῆς, ἡ ὁποία ἐγκτεται εἰς τὸ ζῦπνημα τῆς συνειδήσεως καὶ εἰς τὴν ἀνάτασιν τῆς ψυχῆς «ἐκ τοῦ γιγνομένου... εἰς τὸ ὄν καὶ τοῦ ὄντος τὸ φανότατον».⁴ Ὁ Spranger εἶναι σήμερον ὁ κατ' ἐξο-

τος, διὰ τὸ ὁποῖον ὑψίστη ἀξία εἶναι τὸ ὀφέλιμον καὶ τὸ κέρδος, δὲν σημαίνει προσαρμογὴν καὶ ὑποταγὴν εἰς τὴν ἐσφαλμένην αὐτὴν κατεύθυνσιν, ἀλλὰ ἀλλαγὴν πορείας. Ὑπεράνω τοῦ ὀφελίμου καὶ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν εἶναι τὸ «ὀφείλειν», ὁ ἄνθρωπος μὲ τοὺς μεταφυσικοὺς δεσμούς του, ὁ ἠθικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος, ὁ ὁποῖος πρέπει μὲ κάθε τρόπον καὶ μὲ κάθε θυσίαν νὰ καταλάβῃ τὴν οἰκείαν εἰς αὐτὸν κυρίαρχον καὶ ρυθμιστικὴν θέσιν. Αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ τὸ καθῆκον τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου.

Οἱ ἀγῶνες διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἐπιούσιου ἄρτου καὶ τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν εἶναι βεβαίως σκληροὶ διὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον, ὅστις ἔχει περιπλακῇ εἰς τὰ δίκτυα ἐνὸς ἀδυσώπητου ὑλικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ περισσότερον σκληροὶ καὶ ἐπίπονοι εἶναι οἱ ἀγῶνες διὰ νὰ σώσωμεν τὴν ψυχὴν μας, τὴν ὁποῖαν κινδυνεύομεν νὰ χάσωμεν ἐν μέσῳ τῆς ματαιόφρονος προπαθείας διὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου. Ἡ ἔκτασις, ὁ κόσμος ἀποδεσμεύει τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἠνάγκασαν τὸν Πλάτωνα νὰ ὀνομάσῃ τὸν ἐπιθυμητικὸν καὶ ἀπολαυστικὸν ἄνθρωπον «πολυκέφαλον θρέμμα» καὶ «θηρίον τυφῶνος πολυπλοκώτερον καὶ μᾶλλον ἐπιτεθυμμένον».¹ Ἐναντὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς, τῆς πρὸς τὰ ἔξω στροφῆς ὁ Spranger προβάλλει τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, τὴν ἀναδίπλωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἐσωτερικόν του βάθος καὶ «τὴν ἐν ἡμῖν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ», τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἐνὸς «βασιλικοῦ Ἐγῶ», τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι «φυτὸν ἔγγειον, ἀλλ' οὐράνιον» καὶ μέτοχον θείας μοίρας. Διὰ τοῦ Ἐγῶ τούτου «πρέπει καὶ πάλιν ν' ἀκροασθῶμεν τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ». Ἡ μεταφυσικὴ «νοσταλγία καὶ ἡ μεταφυσικὴ ἀγάπη διὰ μίαν ἄλλην πατρίδα, ὅπου ὑπάρχει τὸ γνήσιον καὶ τὸ ἀληθινόν, ἀποτελοῦν τὴν μορφοποιὸν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ὁ θρησκευτικὸς ἢ καλύτερα ὁ χριστιανικὸς μυστικισμὸς τοῦ Spranger—ἕνας ἐγκόσμιος ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἀγωνιστικὸς μυστικισμὸς—παρουσιάζεται ἐντονος εἰς τὰ τελευταῖα συγγράμματα του, ὅπως π.χ. εἰς τὴν «Μαγείαν τῆς ψυχῆς» (1947), τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει ὡς «ἐνάσκησιν ἢ προπαίδευσιν εἰς τὸν χριστιανισμόν», καὶ εἰς τὸν «Ἄγνωστον Θεόν» (1953), τὸ ὁποῖον διὰ μέσου τῆς συγχρόνου ὀδυνηρᾶς πραγματικότητος ἐκφράζει τὴν ἰσχυράν ἐλπίδα εἰς τὴν ἀπολυτρωτικὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν, ὅτι οὐδεμίαν σελὶς ὑπάρχει εἰς τὴν μεταπολεμικὴν συγγραφικὴν περίοδον τοῦ Spranger, εἰς τὴν ὁποῖαν νὰ μὴ ἐξαίρωνται οἱ αἰώνιοι καὶ ἀκατάλυτοι θρησκευτικοὶ δεσμοὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ γνησίου πολιτισμοῦ. Τὴν διαπραγματεύειν οἰουδήποτε θέματος ἐπισφραγίζει ὁ σοφὸς συγγραφεὺς μὲ τὴν θερμὴν του πίστιν εἰς τὸν Θεόν, «ἐν τῷ δόγματι τοῦ ὁποῖου

1. Πλ. Θεσιτ. 1743
2. Πλ. Νομ. 8033
3. Πλ. Θεσιτ. 155 E.
4. Πολιτ. 518 C.

1. Πλ. Πολιτ. 589 B, Φαιδρ. 230 A.

όλοι ομολογοῦμεν τί εἶναι καλόν καί σωτήριον καί ἄγιον»¹. Εἰς τὰς «Μορφωτικὰς Κοινότητες» ἡχολήθηεν πάλιν μέ τὸ φαινόμενον αὐτό². Πρόκειται ἄραγε περὶ μιᾶς τυπικῆς ἐκδηλώσεως τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἢ περὶ μιᾶς ἀποκαλυπτικῆς ἀληθείας, εἰς τὴν ὁποῖαν κατέληξεν μία μακρὰ καὶ ἀνήσυχος ἀναζήτησις τοῦ «ἀγνώστου Θεοῦ»; Ἡ προσωπικότης τοῦ Spranger, τοῦ ὁποῦ ἡ πνευματικὴ ἀκμὴ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἰσχυρά καὶ ἀγλαόκαρπος, συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς δευτέρας ἐκδοχῆς. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ομολογεῖ, ὅτι «ἡ ταπεινὴ ὑποταγὴ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀσφαλὲς τὸ μοναδικόν, τὸ ὁποῖον ἐν ὑψίστῳ νοήματι ἀξίζει νὰ καλεῖται προσωπικότης».

Ἀλλὰ σκοπὸς μου δὲν εἶναι ἡ ἀδρομερὲς ἐστὼ ἀπόδοσις τῆς πολυπλεύρου προσωπικότητος τοῦ Spranger, ἡ ὁποία ἄλλωστε δὲν ἤμπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας γραμμάς. Ἐνὰ πτωχὸν διάγραμμα ἀπὸ τὴν πληθωρικὴν πνευματικὴν φυσιογνωμίαν τοῦ σοφοῦ ἀνδρός, δστις γεμίζει μέ τὴν προσφορὰν τοῦ τὸν αἰῶνά μας, ἠθέλησα νὰ δώσω εἰς τοὺς Ἕλληνας διδασκάλους, τὸ ὁποῖον ὅσον πτωχὸν καὶ ἂν εἶναι, ἄς θεωρηθῇ τὸ εὐχέλαιον ὡς ἔκφρασις βαθύτατης ἐδγνωμοσύνης ταπεινοῦ μαθητοῦ πρὸς τὸν μεγάλον τοῦ διδάσκαλον καὶ ὡς θερμὴ εὐχὴ πρὸς τὸν Χορηγὸν τῆς ζωῆς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, ὅπως μέ τὴν οὐτὴν ὑγείαν καὶ ἀκμὴν καὶ δρασιν ἐορτάσῃ καὶ τὴν 100τηρίδα τοῦ. Ὁ ἀρκούμενος εἰς τὸ διάγραμμα αὐτὸ λαμβάνει βεβαίως μίαν κάποιαν ἰδέαν περὶ Spranger, ἀλλ' εἶναι πολὺ μακρὰν ὁκότη ἀπὸ τὸν ἀληθινὸν καὶ γνήσιον Spranger. Οὐδέποτε θὰ αἰσθανθῇ τὴν κατὰ τὴν ἀληθειάν διαύγειαν τῆς σκέψεώς του, τὴν βαθυστόχαστον καθαρότητα καὶ ἀπλότητα τοῦ σοφοῦ, δστις γνωρίζει καὶ συλλαμβάνει μέ ἐποπτικὴν θεώρησιν τὸν ἀρχικὸν πυρῆνα καὶ τῶν πολλῶν πολυπλόκων φαινομένων. Δὲν γνωρίζει τίποτε ἀκόμη ἀπὸ τὴν δροστικὴν ἐπίδρασιν τοῦ λόγου του, ὁ ὁποῖος φυσικός, ἀπείριτος, λιτὸς πλήρης εἰκόνων καὶ παραβολῶν, μέ τὸν ἀποφθεγματικόν, θρησκευτικόν καὶ ἀποκαλυπτικόν του τόνον, ὁμοιάζει πρὸς τὸ αἰνιγματικὸν μείδιμα τῶν ἀρχαίων κούρων καὶ ὑπενθυμίζει τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν εὐαγγελίων. Ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον ἀτύχημα εἶναι, ὅτι τὸ πενιχρὸν διάγραμμα ποὺ ἐκθέτω ἐνταῦθα δὲν λέγει τίποτε διὰ τὸν ἄνθρωπον Spranger, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον μέ τὴν σοφίαν του, ἀλλὰ μέ τὴν δλην του παρουσίαν καὶ συμπεριφορὰν, «φιλοσοφῶν καὶ παρακελευόμενος», διδάσκει, ἐρεθίζει, ἐλέγχει καὶ ὀνειδιεῖ «ὅτ' ἂν αἰεὶ ἐντυγχάνει», ὅπως καὶ ὁ Σωκράτης, μέ τὴν συνειδήσιν, ὅτι «ταῦτα κελεύει Θεός». Ἀλλὰ πρὸ πάντων εἶναι πλήρης ἀγάπης πρὸς ὅλους καὶ ἰδιαίτερος πρὸς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας. Καὶ τῆς ἀγάπης ταύτης εὐγνώμονα καὶ συγκινητι-

κὴν πείραν ἔχει ὁ γράφων τὸ σημεῖωμα τοῦτο, δστις οὐδέποτε θὰ παύσῃ νὰ ὁμιλῇ περὶ «Αὐτοῦ», ὅπως οἱ πυθαγόρειοι διὰ τὸν διδάσκαλόν των.

Δὲν πρέπει ὅμως οἱ Ἕλληνες διδάσκαλοι ν' ἀγνοοῦν μερικὰς τοῦλάχιστον θεμελιώδεις καὶ κατ' ἐξοχὴν παραγωγικὰς σκέψεις τοῦ παιδαγωγοῦ Spranger, ἀναφ' ὁμῶς εἰς τὴν λαϊκὴν μόρφωσιν καὶ τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον¹. Ὁ στοχαστής, ὁ φιλόσοφος τοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ψυχολόγος καὶ ὁ παιδαγωγὸς Spranger ἀποτελοῦν μίαν ἀδιάσπαστον ἐνιαίαν ὁλότητα. Κάθε σκέψις καὶ ἰδέα ἐντάσσεται εἰς τὴν ἀδιάσπαστον αὐτὴν ὁλότητα, κατανουομένη ἐντὸς αὐτῆς. Αἱ παιδαγωγικαὶ του σκέψεις εἶναι ἐντεταγμέναι εἰς τὸ ὅλον ἔργον του, ὅπως καὶ αἱ παιδαγωγικαὶ ἀντιλήψεις τοῦ Πλάτωνος, τοῦ παιδαγωγοῦ τούτου φιλοσόφου δστις ἐν τούτοις οὐδεμίαν ἰδιαίτεραν παιδαγωγικὴν μελέτην ἔγραψε. Ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Spranger καὶ πρὸ ἄλλ' ἰδιαίτερος μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ἔχουν παιδαγωγικὸν χαρακτήρα. Εἶναι καὶ τοῦτο ἕνα ἀκόμη τεκμήριον τῆς ἱκανότητός του νὰ συλλαμβάνῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς μας, ἡ ὁποία κυρίως καὶ πρὸ πάντων ἔχει ἀνάγκην γνησίας ἀνθρωπιστικῆς παιδείας.

Ἐκεῖνο ἀκόμη ποὺ κάμνει ἐντόπως εἶναι τὸ ἰδιαίτερον διαφέρον καὶ ἡ στοργὴ τοῦ παιδαγωγοῦ Spranger πρὸς τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον καὶ τὴν λαϊκὴν παιδείαν. Σχεδὸν τὸ σύνολον ἐκ τῶν τελευταίων παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων του ἀναφέρεται εἰς τὸ λαϊκὸν σχολεῖον. Ἀναφέρω μερικοὺς τίτλους: «Τὸ λαϊκὸν σχολεῖον εἰς τὴν ἐποχὴν μας», «Ἡ παραγωγικότης τοῦ στοιχειώδους»², «Τὸ ἰδιαίτερον πνεῦμα τοῦ λαϊκοῦ σχολείου, (1955), εἰς τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσονται τὰ ἀκόλουθα θέματα: Ὁ ἀπὸ τὸ παιδί (vom kinde aus) προσδιορισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ λαϊκοῦ σχολείου, τὸ ἰδιότυπον τῶν μορφωτικῶν ἀγαθῶν εἰς τὸ λαϊκὸν σχολεῖον, ἡ πολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ δημοδιδασκάλου, ἡ θεωρία περὶ τοῦ πλήθους τῶν βιωματικῶν κόσμων (τοὺς ὁποῖους ἐπεξεργάζεται τὸ δημοτικὸν σχολεῖον διὰ νὰ φθάσῃ βαθμὴν εἰς τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν κόσμον τῆς ἐπιστήμης), τὸ συνολικὸν ἔργον τοῦ λαϊκοῦ σχολείου. Ἀναφέρω ἀκόμη καὶ τὸ ἤδη μνημονευθὲν ἔργον «Ὁ γεννημένος παιδαγωγός», τὸ ἀξιολογώτερον κατὰ τὴν γνώμην μου βιβλίον τοῦ εἶδους αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον τοποθετεῖ τὸν διδάσκαλον εἰς τὴν ὑψηλὴν πνευματικὴν βαθμίδα, ὅπου πράγματι ἀνήκει, ἀλλὰ καὶ τὸν καθιστᾷ ὑπεύθυνον ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων δι' ὅλα: διὰ τὰ μορφωτικὰ ἀγαθὰ καὶ τὴν διδακτικὴν μέθοδον, διὰ τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ ἰδεώδη τῆς ἀγωγῆς, πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν τρομάζει, ἀλλ' ἐνισχύει τὸν γνήσιον παιδα-

1. Spranger, *Pädagogische Perspektiven* 1951, σ. 24.

2. Π. Κοροντζῆ, *Μορφωτικαὶ Κοινότητες*, 1961, σ. 180.

1. Αἱ σκέψεις αὗται ἐκτίθενται εἰς τὸ «*Pädagogische Perspektiven*» 1951 σ. 72 καὶ εἰς τὸ «*Der Eigengeist der Volksschule*» 1955 σ. 79.

2. Εἰς τὸ «*Pädagogische Perspektiven*» (1951).

γωγόν, ποὺ θερμαίνεται ἀπὸ τὴν φλόγα τῆς παι-
δαγωγικῆς ἀγάπης.

Τὸ λαϊκὸν σχολεῖον τῆς ἐποχῆς μας

Τὸ λαϊκὸν σχολεῖον, κατὰ τὸν Spranger δι-
έρχεται ἤδη ἀπὸ πεντηκονταετίας περίπου μίαν
κρίσιν, ἡ ὁποία, ὅπως εἶναι φυσικόν, ἔχει ἐπι-
δεινωθῇ μετὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον. Τὸ λαϊ-
κὸν σχολεῖον τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξετιμᾶτο πολὺ
καὶ καθολικῇ ἦτο ἡ πίστις, ὅτι ἦτο εἰς θέσιν νὰ
ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμὸν του. Πρέπει ἐν πά-
σῃ περιπτώσει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἦτο ἕνα καλὸν
σχολεῖον διὰ τὴν ἐποχὴν του καὶ τὸ περιβάλ-
λον του. Ἀλλ' ἡ ἐποχὴ αὕτη καὶ ἡ κοινωνία,
ἐντὸς τῆς ὁποίας ἤκμαζε τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο,
παρῆλθον. Νέοι καιροὶ καὶ νέαι κοινωνικαὶ συν-
θῆκαι παρουσιάσθησαν ἐν τῷ μεταξύ καὶ νέα
προβλήματα ἀνέκυψαν, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀναγκά-
ζουν νὰ σκεφθῶμεν διὰ τὴν μεταρρύθμισιν τῆς
λαϊκῆς παιδείας.

Ὁ σκοπὸς τοῦ παλαιοῦ λαϊκοῦ σχολείου ἦ-
το ἡ ἐξέλιξις ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ παιδιοῦ—
σκέψεως, συναισθήματος, βουλῆσως—διὰ μέσου
τῶν στοιχείων καὶ τῆς στοιχειώδους μορφώσε-
ως, ὅθεν προήλθε καὶ τὸ ὄνομα στοιχειώδης ἐκ-
παιδεύσις. Τελικὸς σκοπὸς ἦτο ἡ γενικὴ μόρφω-
σις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς διάπλασιν ἠθικοῦ-θηρη-
σκευτικοῦ χαρακτήρος. Ἀλλ' ἡ πραγματικότης
τοῦ σχολείου ἐκεῖνου ἦτο πολὺ κατωτέρα τοῦ
σπουδαίου τούτου καὶ ὑψηλοῦ σκοποῦ.

Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκυριάρχει μία μορφω-
λογικὴ μόρφωσις τῆς διανοίας. Τὸ σύστημα τοῦ.
το εἶναι γνωστὸν μὲ τὸν ὄρον νοησιαρχία (in-
tellectualismus). Πρόκειται περὶ διδασκαλίας
γνώσεων ἀποσπασματικῶν καὶ ἀσυνδέτων, τὴν
ὁποίαν ὠνόμαζον παιδαγωγοῦσαν διδασκαλίαν.
Αἱ γνώσεις ἦσαν διηρημέναι εἰς ἐπὶ μέρους αὐ-
τοτελῆ μαθήματα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο πα-
ραλλήλως καὶ χωρὶς δεσμὸν μεταξύ των. Κάθε
μάθημα εἶχε τὸν ἰδικὸν του προορισμὸν καὶ τὴν
ἰδικὴν του βαρύτητα. Δὲν ἔλειψαν βέβαια αἱ
προσπάθειαι πρὸς συγκέντρωσιν «τῆς ὕλης» ἐπὶ
τῇ βάσει ἐνιαίου πνεύματος. Παραπλευρῶς
πρὸς τὰς γνώσεις ἐκαλλιεργοῦντο καὶ ὠρισμέ-
ναι δεξιότητες—ὠδική, ληνογραφία γυμναστικὴ
—ἐπίσης ἀσυνδέτως καὶ αὐτοτελῶς.

Τὸ ἐλάττωμα λοιπὸν τοῦ παλαιοῦ λαϊκοῦ
σχολείου ἦτο, ὅτι ὁ νεαρὸς ἄνθρωπος ἐμερίζε-
το εἰς διαφόρους περιοχάς, ἐκάστη τῶν ὁποίων
ἐκαλλιεργεῖτο μεμονωμένως καὶ καθ' ἑαυτήν.
Ἀπὸ τὸ σύνολον τῶν τμημάτων τούτων ἀνεμέ-
λετο ἡ μόρφωσις τῆς ὁλότητος, τῆς ὁργανικῆς
ὁλότητος τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἀποτελέσματα ὁ-
μως ἦσαν πολὺ κατώτερα τῶν προσδοκιῶν. Τὸ
σχολεῖον μετέδιδε γνώσεις ξένας πρὸς τὴν ζω-
ὴν καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ νόημα τούτων
δὲν διεφωτίζετο ἐπαρκῶς διὰ τὴν πρακτικὴν
ζωὴν. Κάθε μάθημα ἀπετέλει ἕνα ἰδιαίτερον
παραστατικὸν κύκλον, ὅστις ἐξηφανίζετο μαζὶ
μὲ τὴν ἀποφοίτησιν ἀπὸ τὸ σχολεῖον καὶ πρὶν
ἔλθῃ ἡ στιγμή τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς. Εἰς τὸ
γεγονὸς τοῦτο ὀφείλεται ἡ μορφὴ τοῦ παιλαιοῦ

σχολείου, ὅτι ἦτο ξένον ἀπὸ τὴν ζωὴν τοῦ πε-
ριβάλλοντος.

Ἡ θεμελιώδης σκέψις τοῦ νέου σχολείου
προέρχεται ἀπὸ μίαν ὁλωοδιόλου ἀντίθετον
κατεύθυνσιν, ἡ ὁποία ἐκφράζεται εἰς ὅλας τὰς
νεωτέρας παιδαγωγικὰς θεωρίας μὲ τὸ γνωστὸν
σύνθημα ὁργανικὴ ὁλότης. Μία ὁργανικῶς ἀνα-
πτυσσομένη ἐνιαία μορφή τῆς ψυχῆς ἀξίζει τὸ
ὄνομα μόρφωσις.

Ἀλλ' ἕνα οἰονδήποτε σύνθημα δὲν εἶναι μό-
νον ἀχρηστον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον, ἂν δὲν κα-
τανοηθῇ τὸ περιεχόμενον του. Εἰς τὴν ζωὴν τοῦ
σχολείου ὁ ὅρος ὁλότης περιλαμβάνει τέσσαρας
θεμελιώδεις ἀρχάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς
πρῶται, γνωσταὶ ἤδη ἀπὸ μακροῦ, παρουσιάζον-
ται πάλιν ὑπὸ ἕνα νέον φῶς, ἐνῶ ἡ τετάρτη εἶ-
ναι πράγματι νέα. Αἱ ἤδη γνωσταὶ ἀρχαί, ἐπὶ
τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἀποκτᾷ νέον χαρακτήρα
τὸ σύγχρονον σχολεῖον, εἶναι: τῆς πατριδογνω-
σίας, τῆς ἐργασίας καὶ τῆς κοινωνικότητος.

Ἡ πατριδογνωστικὴ ἀρχὴ ἔχει τὰς ρίζας
τῆς εἰς τὸν νεαρὸν ἀκόμη Πεσταλότσι, ὁ ὁποῖος
ἀναπτύσσει τὴν μορφωτικὴν ἀξίαν τῆς ἰδιαίτε-
ρας πατρίδος εἰς τὸ βιβλίον του: «Βραδυναὶ
ὥραι ἐνὸς ἐρημίτου». Ὁ Spranger ἐπεξεργάζε-
ται τὸ θέμα τοῦτο ἀπὸ πάσης ἐπόψεως καὶ μὲ
τὴν οἰκείαν εἰς αὐτὸν βαθύτητα εἰς τὴν παλαιο-
τέραν μελέτην του «Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τῆς πα-
τριδογνωσίας».

Ἡ παιδαγωγικὴ σημασία τῆς πατριδογνω-
στικῆς μορφώσεως ἔγκειται εἰς τὴν καλλιέργει-
αν καὶ ἐμβάθυνσιν τοῦ στενοῦ ψυχικοῦ δεσμοῦ
τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ ἄμεσον περιβάλλον (φυσικόν,
κοινωνικὸν καὶ πνευματικόν), μὲ τὸ ὁποῖον εἶ-
ναι ἀναποσπάστως συνυφασμένη ἡ ἀνάπτυξις
τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ βιολογικὴ ὁλότης τῆς ζωῆς
ἐκτείνεται πέρα τοῦ σωματικοῦ—ψυχικοῦ ἐγῶ
τοῦ αὐτοῦ, ἀποτελοῦσα μετ' αὐτοῦ ἕνα ὑπερ-
ατομικὸν βιωματικὸν κόσμον (Erlebniswelt),
ἀπὸ τὸν ὁποῖον θ' ἀναχωρήσωμεν διὰ νὰ φθά-
σωμεν βαθμυδὸν καὶ διὰ τῆς ἐντατικῆς ἐπεξεργα-
σίας τούτου εἰς τὸν ἕνα δῆθεν ἀντικειμενικὸν κό-
σμον.

Ἡ πρώτη ἐπεξεργασία καὶ κατανόησις τοῦ
βιωματικοῦ κόσμου γίνεται ὑπὸ τῆς μητρὸς εἰς
τὸ στενὸν οἰκογενειακὸν περιβάλλον, τὸ ὁποῖον
εἶναι διὰ τὸ παιδί ὅ,τι ἡ φῶλεα διὰ τὸ πτηνόν.
Ἡ μητέρα χρησιμοποιεῖ ποικίλους τρόπους διὰ
νὰ κάμῃ γνωρίμον καὶ οἰκεῖον εἰς τὴν νεαράν
ὑπαρξιν τὸ περιβάλλον ἐντὸς τοῦ ὁποίου ζῇ.
Ὅλοι ὁμως οἱ τρόποι αὗτοι συνοδεύονται ἀπὸ
ἕνα ἰδιότυπον συναισθημα ἀγάπης, διὰ τοῦ
ὁποίου τὰ ἀντικείμενα τῆς καθημερινῆς ζωῆς
διαποτίζονται ἀπὸ ἕνα ψυχικὸν τόνον ποὺ συν-
δέει ἀνθρώπους καὶ πράγματα. Τὰ ἀντικείμενα
καὶ τὰ ὀνόματά των ἀποκτοῦν μίαν ἰδιαίτεραν
θυμικὴν φυσιογνωμίαν, ἡ ὁποία μόνον εἰς τὴν
«μητρικὴν γλῶσσαν» ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχῃ
καὶ διὰ τοὺς μεγάλους. Χαρακτηριστικὸν γνώ-
ρισμα τοῦ πρώτου αὐτοῦ βιωματικοῦ κόσμου,
τὸν ὁποῖον ἐρμηνεύει ἡ μητέρα, εἶναι μὴ ἀνέκ-
φραστος θυμικὴ κατάστασις, ἐνοποιεῖσα τὰ πάν-

τα. Κατόπιν δημιουργούνται σχέσεις χρήσεως και ψυχρὰς παρατηρήσεως. Εἰς ἓνα ἄλλο μεταγενέστερον στάδιον ὁ κόσμος αὐτὸς διευρύνεται καὶ μὲ κέντρον τὸ παιδί δημιουργοῦνται πάσης φύσεως δεσμοί. «Πατρίς εἶναι» λέγει ὁ Spranger, «τὸ πρῶτον τοῦτο περιβάλλον τοῦ ἀνθρώπου, ἐντὸς τοῦ ὁποῦν τὰ πράγματα καταννοῦνται μ' ἓνα ὁλοκληρωτικὸν νόημα ζωῆς». Τὸ νόημα τοῦτο εἶναι ὑποκειμενικόν. Ἄλλ' εἰς τὸν ὑποκειμενικὸν αὐτὸν κόσμον πρέπει πρῶτον ν' ἀπλώσῃ τὰς ρίζας τῆς ἡ ἀναπτυσσομένης ὑπαρξεὶς καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ν' ἀποκτήσῃ τὸ συναίσθημα ἀσφαλείας. Ὅποιος δὲν ἀπέκτησεν τοῦτο, οὐδένα ἑσωτερικὸν κόσμον ἡμπορεῖ ν' ἀποκτήσῃ. Εἶναι δὲ θεμελιώδης ἀξίωμα τῆς παιδαγωγικῆς, ὅτι «ἡ γνώσις τοῦ ἑξωτερικοῦ κόσμου ἐπιτυγχάνεται συγχρόνως καὶ ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸν ἑσωτερικὸν κόσμον».

Ἡ ὑπόθεσις τῆς πατρίδος δὲν εἶναι ὑπόθεσις μαθήσεως, ἀλλὰ δύνασθαι, κατανοεῖν, ἀγαπᾶν. Ἀπὸ τὸ ἐμψυχομένον περιβάλλον τοῦ μικροῦ παιδιοῦ προκύπτει κάτι περισσότερο ἀπὸ τὴν γνώσιν: Ὅλα ἀποκτοῦν μίαν ψυχὴν, ἡ ὁποία οὐδέποτε πλέον χάνεται ὁλωσδιόλου καὶ διὰ τὴν κατόπιν καθίσταται ἀναγκαία ἡ χρήσις καὶ ἡ λογικὴ ἐπεξεργασία τῶν πραγμάτων.

Πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν εἰς τὸ σχολεῖον κατὰ τὰ πρῶτα τοῦλάχιστον ἔτη τῆς φοιτήσεως. Κατόπιν ἡ διδασκαλία ἰδιαίτερων μαθημάτων εἶναι ἀναπόφευκτος. Ἀλλὰ καὶ τότε πάλιν πρέπει νὰ κυριαρχῇ ὁ φρονηματιστικὸς—θυμικὸς χαρακτήρ τοῦ βιωματικοῦ κόσμου, πρέπει, μὲ ἄλλας λέξεις, «τὰ πράγματα νὰ τοποθετοῦνται εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδιοῦ» καὶ νὰ προβάλλωνται ὠρισμέναι πρωτόγονοι—φυσικοὶ σχέσεις χρήσεως, ὥστε τίποτε νὰ μὴ εἶναι ξένον ἢ οὐδέτερον, ἀλλὰ νὰ δημιουργηθῇ τὸ συναίσθημα τῆς οἰκειότητος: «Ὅλα ἀνήκουν εἰς ἐμὲ, εἶναι ὁ κόσμος μου». Πρόκειται περὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου τοῦ παιδιοῦ. Ἡ γνώσις τοῦ ἐνὸς ταυτοσήμου δὴθεν κόσμου δὲν εἶναι ὑπόθεσις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ τοῦλάχιστον τῶν τεσσάρων πρώτων τάξεων αὐτοῦ, διότι οὗτος ἀποτελεῖ ἀφηρημένην ἐπιστημονικὴν σύνθεσιν, διὰ τὴν ὁποῖαν δὲν εἶναι ὠριμοὶ ἀκόμη οἱ μαθηταί.

* *

Ἡ δευτέρα ἀρχὴ τῆς ἐργασίας εἶναι ἐπίσης γνωστὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος. Ὁ Gaudig (αὐτενεργὸς πνευματικὴ ἐργασία) καὶ ὁ Kerschenshteiner (ἐργασία τῆς χειρὸς) εἶναι οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς ἀρχῆς ταύτης καὶ οἱ θεμελιῶται τοῦ «Σχολείου Ἐργασίας» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ παλαιὸν σχολεῖον τῆς μαθήσεως καὶ τῶν βιβλίων.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας ἀνταποκρίνεται καὶ πρὸς τὴν ψυχολογίαν τοῦ παιδιοῦ. Τὸ παιδί τοῦ παιγνιδιοῦ ἀναπτύσσεται μαζὶ μὲ τὰ πράγματα ἢ εἰς μίαν «ἐνότητα ζωῆς», ὅπως ἔλεγεν ὁ Φραϊμπελ. Τὸ παιδί τῆς σχολικῆς ἡλικίας ἔχει τὴν

κανότητά νὰ κατασκευάζῃ κάτι ἀπὸ κάθε εἰδους ὕλικόν. Ἐχει παρέλθει πλέον ἡ ἐποχὴ τῆς μαγικῆς φαντασίας. Εὐρίσκεται εἰς τὴν περιόδον τῆς τεχνικῆς. Ἡ πρόδοσις εἶναι μεγάλη, διότι τὴν τῶν παιδῶν δὲν μεταβάλλεται σύμφωνα μὲ τὰ πράγματα ἀλλὰ μεταμορφώνει αὐτὰ σύμφωνα μὲ ὠρισμένους σκοποὺς.

Τὸ λαϊκὸν σχολεῖον τοῦ 19ου αἰῶνος, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐνὸς παρεξηγημένου ἀνθρωπισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, κατελκετο ἀπὸ ἓνα φόβον διὰ τὰς ὠφελίμους γνώσεις καὶ ἱκανότητας καὶ διὰ τοῦτο εἶχεν ἀποξενωθῇ ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ βιομηχανικὴν ζωὴν, ἐπὶ ζημίᾳ καὶ τοῦ σχολείου καὶ τῆς οἰκονομίας. Τὸ σχολεῖον ὅχι μόνον δὲν δύναται ν' ἀγνοήσῃ τὴν ζωὴν τοῦ περιβάλλοντος, ἀλλὰ ὀφείλει καὶ θετικῶς νὰ συμβάλῃ εἰς αὐτήν, προπαρασκευάζον τοὺς νέους δι' ὅλας τὰς περιοχὰς τῆς ἐργασίας καὶ δι' ἄλλων μέσων καὶ πρὸ πάντων διὰ τοῦ ἠθικοῦ—ἀνθρωπιστικοῦ φρονηματισμοῦ τούτων, ὁ ποῖος ἀποκαθαίρει καὶ ἐξευγενίζει τὰς κερδοσκοπικὰς τάσεις. Ἀλλωστε ἐκ φύσεως τὸ παιδί τῆς προηβικῆς ἡλικίας ἔχει τεχνικὰ καὶ ὠφελιμιστικὰ διαφέροντα, τὰ ὁποῖα τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ ἐκμεταλλεῖται καταλλήλως. Τὸ συμπέρασμα, εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει ὁ Spranger, εἶναι ὅτι πρέπει καὶ τὰ ἀγροτικὰ σχολεῖα νὰ γίνωνται περισσότερον ἀγροτικὰ καὶ τὰ ἀστικά περισσότερον ἀστικά—ἐπαγγελματικά, χειροτεχνικά. Πρόκειται περὶ δύο πρωταρχικῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀνθρώπου, μετὰ τῶν ὁποίων εἶναι συνδεδεμένοι αἱ πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ πηγαὶ τῆς ζωῆς. Τὸ λίκνον τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἶναι ἡ καλλιέργεια καὶ ὁ ἐξευγενισμὸς τῶν φυτῶν, ἡ ἐφεύρεσις ἐργαλείων καὶ ἡ μεταμόρφωσις τῆς ὕλης. Αἱ ἐργασίαι αὗται ἀπετέλεσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἡ ἀξία τῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι μεγάλη καὶ σήμερον. Τὸ ἐλεύθερον πνεῦμα, ὅπως συνήθως λέγεται, ἡ ἀφηρημένη διανόησις (intelligentia) ὑπῆρξε φορεὺς κατάρτας παρὰ εὐλογίας.

Ὑπόθεσις συνεπὶς τοῦ λαϊκοῦ σχολείου εἶναι νὰ κάμῃ κτῆμα τῶν μοθητῶν κατὰ τρόπον στοιχειώδη καὶ ἐποπτικὸν τὰς πρωταρχικὰς σκέψεις τῆς ἀνθρωπότητος (ἐπεξεργασία π. χ. τοῦ ἐρίου), ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεπτύχθη τὸ ἐφευρετικὸν πνεῦμα. Ἀκόμη μεγαλύτεραν μορφωτικὴν ἐπίδρασιν ἔχει ἡ βιολογικὴ σκέψις, ἡ καλλιέργειαν μὲ τὴν παρακολούθησιν τῆς θαυματουργικῆς ἐξελίξεως τῶν ὁργανισμῶν—φυτῶν καὶ ζώων, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται πλησιέστερον πρὸς τὸν ἀνθρώπινον ὁργανισμόν. Ἔτσι κατανοοῦνται ἀπὸ τῶν στοιχείων καὶ εἰς τὴν ἀπλούστεραν τῶν μορφῶν ὕψιστοι βιολογικαὶ ἀλήθειαι, ἐπιδιδῶσαι φρονηματιστικῶς εἰς τὸν ἀνθρώπον, ὅστις πρὸ τῆς σκοπιμότητος καὶ σοφίας τοῦ κόσμου μεγαλύνει τὸ δημιουργόν—ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ καὶ ὅχι διὰ λόγων.

Συνιστᾷ λοιπὸν ὁ Spranger τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τεχνικῆς εἰς τὸ σχολεῖον, ἀπὸ τὴν ὑπερτροφίαν τῆς ὁποίας προέρχονται τόσαι συμφοραὶ σήμερον; Ἀπὸ μίαν τοιαύτην παρέξηγησιν μᾶς

προφυλάττει ὁ ἴδιος, λέγων: 1. Κατ' ἀρχὴν δὲν πρέπει τὸ σχολεῖον νὰ παραγνωρίζῃ τὴν ὠφέλειαν τῆς τεχνικῆς. 2. Τὸ σχολεῖον μὲ τὸ κύρος ποὺ διαθέτει εἶναι ἀρμόδιον νὰ τοποθετήσῃ τὴν ἀξίαν τοῦ ὠφελίμου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἄλλων ἀνωτέρων ἀξιών καὶ νὰ ἀντιδράσῃ κατὰ τῆς ἐπικρατοῦσης ἀντιλήψεως περὶ τῆς ἀξίας ταύτης ὡς αὐτοσκοποῦ. 3. Τὸ σχολεῖον διὰ τῆς ἐμψυχώσεως καὶ τῆς ἐμπνευματώσεως τῆς ἐργασίας καὶ τῆς τεχνικῆς ἀποβλέπει εἰς τὸν ἐξ-ανθρωπισμὸν καὶ ἐξευγενισμὸν αὐτῶν. 4. Ἄλλωστε πάντα ταῦτα ἔχουν καὶ τὰ ὀριά των. Δὲν πρόκειται τὰ σχολεῖα νὰ μετατραποῦν εἰς ἀγροικίας ἢ ἐργαστήρια ἢ μηχανουργεῖα. Τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι καὶ παραμένει, στοιχειῶδες σχολεῖον. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένων οὐσιωδῶν, συγκεκριμένων καὶ ἐποπτικῶν στοιχείων θὰ κατανοηθῇ ὁ μηχανισμὸς ἢ ἡ λειτουργία τῆς ὁλότητος καὶ ἡ σημασία αὐτῆς διὰ τὸν ἄνθρωπον.

Τρίτη ἀρχὴ ὅχι ὀλωσδιόλου νέα εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς. Εἰς τὸ νέον σχολεῖον πρέπει νὰ κυριαρχῇ τὸ «ἡμεῖς»: συνεργαζόμεθα ὅλοι μαζί, βοηθοῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀλληλοσυμπληρούμεθα, μορφωνόμεθα καὶ μανθάνομεν ὅλοι μαζί. Ὁ διδάσκαλος εἶναι ὁ διευθυντὴς μιᾶς μουσικῆς συναυλίας, εἰς τὴν ὁποῖαν κάθε ὄργανον μὲ τὴν ἰδιαιτέραν ἀτομικότητά του συμβάλλει εἰς τὴν μουσικὴν συμφωνίαν τοῦ ὅλου. Κάθε τάξις, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι δὲν εἶναι πληθωρική, ἀποτελεῖ μιαν κοινότητα. Ἕνα ὑπερατομικὸν ὅλον, τὸ ὁποῖον ἐπιβάλλει ὑποχρεώσεις εἰς τὰ ἄτομα. Ἀλλ' οὐδεμία κοινότης εἶναι δυνατὴ ἄνευ τάξεως καὶ πειθαρχίας. Ἡ πραγματικότης εἶναι, ὅτι φορεὺς τῆς σχολικῆς τάξεως καὶ πειθαρχίας εἶναι ὁ διδάσκαλος, ὁστις ἐνεργεῖ ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ νόμου καὶ τῶν ἀρμοδίων ἀρχῶν. Καλύτερον ὅμως εἶναι νὰ ἐπικρατῇ τὸ ἠθικὸν κύρος τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ δημιουργηθῇ ἡ συνείδησις, ὅτι ἡ τάξις προέρχεται ἀπὸ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς ταύτης τῆς κοινότητος. Δὲν εἶναι δὲ τοῦτο πολὺ δύσκολον, διότι ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν τῆς προηλικῆς ἡλικίας ἢ ἐπὶ τῇ βάσει κανόνων συγκρότησις κοινωνικῶν ομάδων. Εἰς τὰς κοινότητας τῶν παιδιῶν ἡλικίας 10—14 ἐτῶν ἐπικρατοῦν ὀρισμένοι κανόνες συμπεριφορᾶς. Τὰ ὁμαδικὰ παιγνίδια τῶν εἶναι ἐπίσης παιγνίδια κανόνων καὶ πειθαρχίας. Ἡ μοναδικὴ ἠθικὴ ἀρετὴ ποὺ κατανοεῖται ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς ἡλικίας αὐτῆς καὶ ἐφαρμόζεται μετ' αὐστηρότητος εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἥτις ἀσκεῖται ἐπὶ τῇ βάσει γενικῶς ἰσχυόντων μέτρων. Ὅ,τι ὑπάρχει εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν παιδικὴν φύσιν πρέπει νὰ καλλιεργηθῇ βαθμηδὸν καὶ ἀνεπαισθήτως ἀπὸ τὸν διδάσκαλον κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν ἡλικίαν. Οὕτω δημιουργεῖται μία φυσικὴ κοινότης, ἡ ὁποία εἶναι ὁλος διάφορος ἀπὸ τὰς συνήθεις μαθητικὰς κοινότητας, περίξ τῶν ὁποίων ἐδημιουργήθη τό-

σος θόρυβος. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις τῆς φυσικῆς κοινότητος τῆς τάξεως—κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς τεχνητὰς κοινότητας—εἶναι πολὺ δύσκολη καὶ μόνον ὁ καλλιτέχνης διδάσκαλος ἡμπορεῖ νὰ πραγματώσῃ. Τὰ οὐσιώδη στοιχεῖα τῆς φυσικῆς κοινότητος εἶναι: 1. Κάποιος καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας ἀναλόγως τῶν ἰδιαιτέρων κλίσεων. 2. Ἐνοποίησης τῆς ἐργασίας, ὑπαγορευομένη ἀπὸ τὴν βούλησιν τῆς ὁλότητος. 3. Κανόνες συνδέοντες καὶ ὁδηγοῦντες εἰς τὴν κοινότητα, τὴν τάξιν καὶ τὴν δικαιοσύνην. 4. Ἀνάπτυξις τοῦ συναισθήματος τῆς τιμῆς εἰς ἕκαστον ἄτομον καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ὁλότητα. 5. Ἀνάπτυξις τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος, ὡς πνεύματος καὶ συναισθήματος εἰς τὴν τάξιν.

Πάντα ταῦτα ἀναπτύσσονται ὑπὸ εὐνοϊκὰς συνθήκας ἀφ' ἑαυτῶν, χωρὶς βεβαίως ν' ἀποκλείωνται καὶ παθολογικὰ συναισθήματα τιμῆς, φθόνου, ζηλοτυπίας. Ὁ διδάσκαλος ἐπεμβαίνει ρυθμιστικῶς, περισσότερον διὰ τοῦ παραδείγματός του, ὡς συνανήκων εἰς τὴν κοινότητα, καὶ ὅχι διὰ τῆς βίας καὶ τῆς δυνάμεως. Ἐσφαλμένη ὅμως εἶναι καὶ ἡ ἀντίληψις πολλῶν νεωτέρων περὶ τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ διδασκάλου ὡς φίλου. Ἡ διαφορὰ τῆς ἡλικίας, τῆς θέσεως, τοῦ ὁδηγοῦ καὶ ὁδηγούμενων πρέπει νὰ εἶναι πάντοτε συνειδητὴ εἰς τοὺς μαθητάς.

Αὐτὸς εἶναι ὁ φυσικὸς τρόπος διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ κοινωνικοῦ πνεύματος. Ἀλλ' εἶναι μία κατ' ἐξοχὴν δύσκολη ὑπόθεσις, προϋποθέτουσα πολλὰς ἱκανότητας τοῦ διδασκάλου. Τούναντιον εἶναι εὐκολον πρᾶγμα αἱ γνωστὰ μαθητικὰ κοινότητες, εἰς τὰς ὁποίας τὰ παιδιά παίζουν μιμούμενα τοὺς θεσμοὺς τῶν ὀρίμων: ψηφίσματα, κοινοβούλιον, δικαστήρια, φαινομενικὴν αὐτοκυβέρνησιν, δημοσιογραφίαν κ.ἄ. Ὁ σωστός δρόμος εἶναι καὶ ἐδῶ: ἀπὸ τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἐνυπάρχουν εἰς τὴν παιδικὴν φύσιν καὶ πρὸ πάντων ἀνάπτυξις τοῦ ὕγιους συναισθήματος τῆς τιμῆς. Διὰ τὴν πολιτικὴν ἀγωγὴν ἡ ἡλικία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου δὲν εἶναι ὀριμος ἀκόμη. Μέχρι τοῦ 4ου ἔτους δὲν κατανοεῖ τὸ παιδί τὴν πολιτικὴν ἀξίαν. Παρὰ ταῦτα ὅμως εἶναι δυνατὴ καὶ ἐδῶ κάποια προπαρασκευὴ εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρετάς. Τὸ ἥθος τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἡ τάξις καὶ πειθαρχία, κανόνες δικαίου, εὐθύνης καὶ συμπεριφορᾶς καὶ ἄλλαι παρόμοιαι ἀρεταὶ εἶναι οὐσιώδη στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ γίνεται ἡ πολιτικὴ ἀγωγή. Πρὸ πάντων ὅμως πρέπει νὰ καταπολεμηθῇ σήμερον τὸ ἄβουλον καὶ ἀσυνειδητὸν ἐκεῖνο πλάσμα, ὁ ἄνθρωπος τῆς μάζας, ποὺ ἀποτελεῖ ἐπικίνδυνον σύμπτωμα τῆς συγχρόνου πολιτείας καὶ κοινωνίας.

Μένει ἀκόμη ἡ τετάρτη καὶ τελευταία ἀρχὴ τῆς ὁλότητος. Αἱ τρεῖς πρῶται γνωστὰς ἤδη ἀπὸ παλαιότερας ἐποχᾶς, ἀπέκτησαν ἰδιαιτέραν σημασίαν διὰ τὸ σύγχρονον σχολεῖον καὶ ἐν πολλοῖς νέον περιεχόμενον. Αὗται ἀναφέρον-

ται εις τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον (τῆς πατρίδος), πρὸς τὸν κόσμον τῆς ἐργασίας καὶ τῆς κοινωνίας. Πρόκειται περὶ μιᾶς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ νόημα τῆς ζωῆς κατὰ ὀριζοντίαν κατεύθυνσιν. Ὑπολείπεται ἀκόμη ἡ διάστασις τοῦ βάθους, ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος. Ἐλέχθη προηγουμένως, ὅτι ἐξωτερικὸς καὶ ἐσωτερικὸς κόσμος πρέπει νὰ ἐξελλίσσωνται ταυτοχρόνως. Ἀλλὰ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἰδιαίτερος λόγος περὶ τῆς στροφῆς πρὸς τὰ ἔσω, περὶ τοῦ ξυπνήματος τῆς ἐσωτερικότητος. Εἶναι μία νέα διάστασις τὴν ὁποίαν πρέπει ἰδιαίτερος νὰ προσέξῃ τὸ σύγχρονον σχολεῖον. διότι ἄνευ αὐτῆς ὅλα τὰ ἄλλα παρομένου ἄνευ ἐνόητος, ἄνευ θεμελίων. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς ὁ Spranger δίδει ἕνα ἄλλον τόνον, θρησκευτικόν.

Ἡ λέξις **ξύπνημα** ὑποδηλοῖ ἤδη ὅτι δὲν πρόκειται περὶ παιδαγωγικῆς τεχνικῆς, δυναμένης νὰ ὑπολογίῃ ἐπὶ ἀμέσων ἀποτελεσμάτων, οὔτε περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ παιδαγωγεῖν, τὴν ὁποίαν διδάσκει μία πεπειραμένη παιδαγωγικὴ προσωπικότης. Ἐδῶ ἀρχίζει ἡ κατ' ἐξοχὴν **χάρις**, ἥτις ὡς δώρημα τέλειον «ἀνωθέν ἐστὶ καταβαῖνον ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων» εἰς τὸν λειτουργοῦντα-λειτουργὸν παιδαγωγόν.

Ἀλλ' ἐφ' ὅσον μένομεν εἰς ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ συμβάλῃ, πρέπει εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν νὰ δημιουργοῦνται βιώματα, βοηθοῦντα τὴν στροφὴν πρὸς τὰ ἔσω. Τὰ βαθύτερα ἐκ τούτων εἶναι γνωστὰ μὲ τὸ ὄνομα **ἀνασκαφή, ἀναταραχὴ** τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου καὶ οὐδέποτε χάνονται ἐξ ὁλοκλήρου. Πάντοτε κάτι θὰ μένῃ, τὸ ὁποῖον καλλιιεργεῖ καὶ ὀξύνει τὸ ἀξιολογικὸν αἰσθητήριον, τὴν θείαν ταύτην ἐν τῷ ἀνθρώπῳ μοῖραν.

Δύναται τὸ ξύπνημα τοῦτο νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ μιᾶς προγραμματισμένης καὶ σκοπίμου παιδαγωγικῆς ἐνεργείας ἢ εἶναι ἕνα δώρημα ἐξαιρετικῶν μεγάλων στιγμῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνεπαίσθητως παρουσιάζονται κατὰ τὴν συμβίωσιν διδασκάλου καὶ μαθητῶν; Τὸ δεύτερον εἶναι ὁ κανὼν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀποκλείσωμεν ὁλωςδιόλου καὶ τὸ πρῶτον. Σκοπὸς τοῦ σχολείου δὲν εἶναι ἡ μετάδοσις ξηρῶν, οὐδετέρων γνώσεων, ἀλλὰ ἡ ζωσα εἰσαγωγή εἰς τὸν εἰς ἡμᾶς προσιτὸν καὶ εἰς ἡμᾶς ἀναφερόμενον κόσμον τῶν ἀξιών. Καὶ ὁ σκοπὸς αὐτὸς περιλαμβάνεται εἰς τὸν ὅρον **ὁλότης**, ἥτις δὲν ἀποκαθίσταται ἄνευ τῆς βιώσεως τῶν ἀξιών. Τοῦτο πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται μετὰ προσοχῆς, δέους καὶ ἀγαπῶσης πίστεως. Ἡ ἐλπιζομένη ἐπενέργεια ἐπιτυγχάνει, ὅταν τὰ ἀξιολογικὰ περιεχόμενα, τὰ ὑπάρχοντα εἰς πᾶσαν οὐνάντησιν καὶ ἐπικοινωνίαν τοῦ μαθητοῦ, ἐπιδροῦν ἐπὶ μακρόν καὶ βαθέως εἰς τὴν ψυχὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπλώνουν τὰς ρίζας τῶν. Ἴσως πρὸς τοῦτο εἶναι πλέον καρποφόρος μία ἀνάπαυλα σιωπῆς καὶ σιγῆς παρὰ οἱ πολλοὶ καὶ μεγάλοι λόγοι. Πρέπει νὰ ἐκμεταλλεῖται καὶ τὴν ἀξίαν τῆς σιωπῆς καὶ τῆς περισυλλογῆς εἰς τὸ σχολεῖον.

Διότι ἡ ψυχὴ εἶναι ὅπως τὰ ὄρυχεῖα. Εἰς

τὴν ἔξω καὶ ἀνωτάτην ἐπιφάνειαν δὲν εἶναι τίποτε, ἀμέσως μετ' αὐτὴν εἶναι ταπεινὰ μέταλλα. Ταῦτα πρέπει νὰ ἀνασκαφοῦν διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὰς βαθείας καὶ πλουσίας φλέβας τοῦ χρυσοῦ. Κατὰ τὴν δευτέραν ἀρχὴν τῆς ἐργασίας μένομεν ἀκόμη εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν, εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ὠφελίμου καὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον. Ἀλλ' ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἱκανοποιεῖται ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν. Τὸ ὠφέλιμον καὶ τὸ κέρδος ἀποκτᾷ τὴν μόνον ἀξίαν, ὅση εἶναι ἡ ὑπηγεσία, τὴν ὁποίαν προσφέρει εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀνωτέρων ἀξιών, αἱ ὁποῖαι ἀνήκουν ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ὅχι εἰς τὰ πράγματα. Ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ἕνας δεύτερος ἀνώτερος κόσμος, περὶ τοῦ ὁποῖου δὲν δυνάμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ὁμιλήσωμεν διεξοδικώτερον. Εἶναι ἀρκετόν, ὅτι ἡ ψυχὴ συναντᾷ τὸ πλήρες ἀξίας, τὸ ἔσχατον καὶ ὕψιστον καὶ ἅγιον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἀνοίγεται ὁ δρόμος πρὸς τὸ θεῖον. Ἡ ἀγωγή ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ διὰ νὰ ἀνοίξουν αἱ θύραι αὗται. Ἀπαξ δέ συμβῇ τοῦτο, τότε μεταστρέφεται ἡ κατεύθυνσις τῆς ζωῆς, τότε φαίνονται τὰ πάντα ὑπὸ τὸ φῶς τῆς θείας ἀγάπης, «ἡ ὁποῖα τὰ πάντα μορφώνει, τὰ πάντα θεραπεύει» καὶ ὅλα τὰ ἐπίγεια πράγματα μετοβάλλονται εἰς σύμβολα καὶ αἰνίγματα, βιάζοντα τὴν λύσιν. Τὸ αἰνίγμα τῆς τόλμης καὶ τὸ αἰνίγμα τῆς ἀποτυχίας, τὸ αἰνίγμα τοῦ πόνου καὶ τῆς αἰωνίας ἀγάπης—αὐτὰ εἶναι μόνον σημεῖα κατευθύσεως, ὁδοδείκται, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ παιδαγωγός. Ἀλλ' εἰς τὸ τέλος τοῦ δρόμου δὲν δύναται ὁ παιδαγωγὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ νὰ φθάσῃ. Οὐδὲν ἡμπορεῖ μόνον τὸ ξύπνημα τῆς ἐσωτερικότητος νὰ ἐπιτύχῃ.

Εἰς τὸ δημοτικὸν σχολεῖον δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ἡ ἡλικία τῶν μαθητῶν νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω. Μόνον τὸ πρῶτον ὄργανον, τὴν θύραν πρὸς τὸν δρόμον αὐτὸν ἡμποροῦμεν ν' ἀνοίξωμεν. Ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ εὕρῃ τὰ κλειδιά δὲ τὸ ἀνοιγμὰ τῆς θύρας πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν κόσμον, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται ὁ δρόμος πού ὁδηγεῖ εἰς τὰ πέρα καὶ ὑπεράνω τοῦ κόσμου τούτου, εἰς τὸ πλεον τοῦ κόσμου τούτου.

Ἐφ' ὅσον δὲν συμβαίνει τοῦτο μένομεν ἔξω, εἰς τὸν ἡμιανθρωπισμόν, ὅστις εἶναι χειρότερος ἀπὸ τὸ ἀνάνθρωπον καὶ τὸ ὑπεράνθρωπον. Ἀπὸ τὸν ἡμιανθρωπισμόν αὐτόν ὑποφέρει σήμερον ἡ ἀνθρωπότης, διότι λείπει ἡ διάστασις τοῦ βάθους. Ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον ἄνθρωπος, ὑπὸ τὸ ἐπίχρισμα μιᾶς ἐξωτερικῆς μορφώσεως, ἡμπορεῖ νὰ φαίνεται χρήσιμος εἰς τὴν σύγχρονον οἰκονομίαν, τεχνικὴν, κοινωνίαν καὶ πολιτικὴν. Ἀλλὰ τὸ κύριον, τοῦ ὁποῖου ἔχομεν ἀνάγκην, λείπει. Τὸ ἀληθές νόημα τῆς ζωῆς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι κεκαλυμμένον καὶ ἀπρόσιτον εἰς τὸν ἀπλῶς χρήσιμον ἄνθρωπον. Ἐάν θέλωμεν νὰ σώσωμεν τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν καὶ τὸν ἀνθρωπισμόν, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι τοῦτο μόνον ἐν τῷ ἀγίῳ καὶ τῷ θεῷ

ΕΠΙ ΤΗ 80)ΕΤΗΡΙΔΙ ΤΟΥ

EDUARD SPRANGER

ΑΙ ΒΑΘΥΤΕΡΕΣ ΠΗΓΕΣ ΤΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ ΤΟΥ

ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ ΣΟΥΡΛΑ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ

Μία τιμητική προσφορά πρὸς Ἐκείνον
ποῦ συνέβαλε γιὰ τὴν προσωπικὴν πνευ-
ματικὴν μας προκοπὴν, προβάλλει ὡς
ὑπέρτατον καθῆκον.

Σούρλας

I

Ἡ ἐπὶ τῇ 80ετηρίδι τοῦ τιμωμένου ἀπὸ τοῦς
παληοῦς μαθητὰς τοῦ δασκάλου μας Eduard
Spranger τιμητικὴ προσφορά καὶ τῆς ταπεινῆς
τιτὸς μας, ἀπευθύνεται ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς
Παλλάδος Ἀθηνᾶς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐπισκεφθῇ
προπολεμικά, συνοδεύσας τὴν παρουσίαν Του
καὶ μὲ διαλέξεις Του εἰς τὸ Πανεπιστήμιόν μας.

Ἄς τὸν φέρομε ὁμῶς ξανά κοντά μας, γιὰ
νὰ μᾶς μιλήσῃ τώρα, ὄχι γιὰ παιδαγωγικά καὶ
ψυχολογικά προβλήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ γιὰ

εἶναι κατορθωτόν, ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ὁποίου
δυνάμεθα νὰ ἐξευγενίσω· ἐν καὶ μορφώσωμεν
τὸν κόσμον.

Ἄρκετά. Τὸ συμπέρασμα, εἶναι ὅτι τὸ λαϊ-
κὸν σχολεῖον ὁδηγεῖ τὸν ἀναπτυσσόμενον ἄν-
θρωπον ἔξω εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ συγχρόνως
καὶ ἔσω, εἰς τὸν ἴδιον βαθύτερον κόσμον, εἰς
τὴν θέσιν ὅσου συνάπτεται ἕνας ἐσωτερικὸς
διάλογος μὲ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μας, ὅστις
θὰ ὁδηγήσῃ εἰς ἕνα ἄλλον διάλογον μὲ τὸν Θε-
όν. Καὶ οἱ δύο δρόμοι, ὁ πρὸς τὰ ἔξω καὶ τὴν
ἐσωτερικότητα εἶναι ἀναγκαῖοι. Ἐὰν ὀρθῶς
προχωρήσωμεν εἰς αὐτοὺς ἀποκτῶμεν μὲν ἰδέ-
αν περὶ τοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Διό-
τι τὸ αἰνιγματικὸν ὄν ἄνθρωπος, εὐρίσκεται
μεταξὺ κόσμου καὶ Θεοῦ, μετέχων ἀμφοτέρων
καὶ ἐξ ἀμφοτέρων ἀντλῶν δυνάμεις. Ἀλλὰ πρέ-
πει καλῶς νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ὁ γνήσιος παι-
δαγωγὸς δὲν ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον ἀπλῶς εἰς
ἕνα ἐπάγγελμα ἢ μίαν ἀποδοτικὴν εἰς ὕλικά ἀ-
γαθὰ καὶ πλουσίαν ζωὴν, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρὸ
πάντων εἰς τὸν ἑαυτὸν του, εἰς τὰς ἐσωτερι-
κὰς ἐκείνας περιοχάς, ὅπου οὗτος ἀρχίζει νὰ
ἀκροᾶται μυστικῶν καὶ ἀγίων φωνῶν. Ἐὰν
στραφῶμεν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐν ὅλῃ
τῇ καρδίᾳ μας καὶ ἐν ὅλῃ τῇ δυνάμει μας εὐρι-
σκόμεθα εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον, εἰς τὸν δρόμον
ποῦ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ζωὴν, ἁλ-
λως θὰ περιπίπτωμεν ἀπὸ πλάνης εἰς πλάνην
καὶ ἀπὸ συμφορᾶς εἰς συμφοράν.

τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς.

Ἀποσπάσματα σχετικὰ ἀπὸ τοῖς φιλοσοφι-
κο—παιδαγωγικῶς Του στοχασμοῦς ποῦ εἶναι
σκορπισμένοι στὸ συγγραφικόν Του ἔργον, θὰ
ἐπιτρέψουν νὰ συνθέσωμεν τὸν ὕμνον Του
αὐτὸν πρὸς τὴν πόλιν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς
καὶ ἔτσι νὰ τὸν νριώσωμε ξανά κοντά μας.

Ἰδοὺ ἕνα ἀπόσπασμα, σὰν ἀρχὴ καὶ σὰν
πρόλογος τοῦ ὕμνου Του αὐτοῦ, γραμμένου μὲ
μὲ τὴν ἀγάπην Του πρὸς τὴν αἰώνιαν Ἑλλάδα
μας, καὶ ποῦ θυμίζει κάτι ἀνάλογον πρὸς τὴν
προσευχὴν τοῦ Rupan ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἐρωτᾷ:

II

«Ποῦ βρίσκεται τὸ μυστικὸν τοῦ κόσμου
αὐτοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ζοῦμε;

Καὶ ἀπαντᾷ:

Εὐρίσκεται εἰς τὸν ὠραῖον ἀνθρωπισμόν, ποῦ
ἐξεπέμφθη ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ πρῶτο παιδί τῆς θεϊκῆς ἀνθρωπιάς εἶναι
ἡ Τέχνη,

Τὸ δεύτερο, ἡ θρησκεία, σὰν ἀγάπη τῆς
ὁμορφιάς,

Τὸ τρίτον, ἡ ἐλευθερία,

Τὸ τέταρτον, ἡ φιλοσοφία ποῦ πηγάζει ἀπὸ
τὴν ποίησιν.

Αὐτὸς ὁ κόσμος ποῦ ἐξεπήγαγε ἀπὸ τὴν
πόλιν τῆς Παλλάδος Ἀθηνᾶς πρέπει νὰ ἑα-
ναγεννηθῇ».

Spranger

Τί ὠραῖο ἀληθινὰ φιλοσοφικο—μουσικὸ προ-
ανάκρουσμα γιὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χάους καὶ τῆς
ἀγωνίας ποῦ βρισκόμαστε!

Τί ἐπικαιρὸς παιδαγωγικὴ ὑπόμνησις γιὰ
τοὺς ἰθύνοντας τὰς τύχας τῶν Ἑθνῶν!

Καὶ ἡ ὡς ἄνω φιλοσοφικο—παιδαγωγικὴ ἐ-
λεγεία Του συμπληρώνεται μὲ ἄλλες—παρομοί-
ας φύσεως—ἐκρήξεις Του.

Ἄς ἀκούσωμε μερικές.

III

«Θὰ ἔλθῃ μιά καινούργια ἐποχὴ, ποῦ ἀπὸ
τὴν ψυχικὴν Κοινότητα τῶν Ἑθνῶν, θὰ γεν-
νηθῇ ἕνα καινούργιο παγκόσμιο ἰδεώδες.

Ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἀρμονίαν ἐξεπήδησαν τὸ
πρῶτον οἱ λαοὶ καὶ ἡ πνευματικὴ ἀρμονία θὰ

γίνει άπαρχή γιά μιá καινούργια παγκόσμια 'Ιστορία.

'Από την 'Αγάπην έγεννήθη ό κόσμος, καί ή φίλτα θά τόν ξαναγεννήσει.

'Από τές ρίζες τής 'Ανθρωπιás θά ξεπηθήσει ένας καινούργιος κόσμος.

Θά έλθει έποχή πού ή φύσις καί ή 'Ανθρωπότης θά ένωθούν σέ μιá θεότητα, πού άγκαλιάζει τό πán.

'Ο δρόμος όμως πρós την Ιδέαν τής 'Ανθρωπιστικής Πολιτείας θά έξασφαλισθί μονάχα διá τής Αίσθητικής 'Αγωγής, δεδομένου ότι ή ύψιστη τελειοποίησης τής προσωπικότητας, μονάχα μέ τό μέτρον τής έσωτερικής μορφής τής άνθρωπιστικότητας, μπορεί νά άνθίσει.

Ω! ψυχή τής 'Ελλάδος!

Πρέπει νά σέ άναζητήσω είς τό βασιλείον τών νεκρών!

'Αν ζούσε ή Διοτίμα θά έμψυχωνόντανε εκ νέου τά έρείπια τών 'Αθηνών».

Spranger

'Ιδού άποσπασματικές μελωδικές ύποκρούσεις από τούς φιλοσοφικο—παιδαγωγικούς στοχασμούς του μεγάλου αυτού δασκάλου μου, ύποκρούσεις πού τές συνοδεύει στά γραπτά κείμενά Του, άλλοτε ή λύρα ένός 'Υπερίονος του Hölderlin καί άλλοτε τές έναρμονίζει ή ψυχή τής Διοτίμας.

IV

'Ας άκούσωμε όμως—σάν κάποια συμπλήρωση ένός 'Εγγελιανού Τριπτύχου—καί μερικές άλλες παρόμοιες ύποκρούσεις Του, χρωματισμένες μέ την λύραν του Παιδαγωγικού του στοχασμού καί μέ την φλόγα του άπέραντου Φιλελληνισμού Του.

«Δέν ύπάρχει ούδεμία άμφιβολία ότι οι 'Αρχαίοι 'Ελληνες ήτανε εκείνοι πού μας έβοήθησαν νά διαμορφώσωμε μιαν συνείδησιν τής λαϊκής μας άτομικότητας.

'Ο άνθρωπος πού έφθασε στην ολοκλήρωση τής προσωπικότητός του, δέν τό επέτυχε μονάχα μέ τόν ξεχωριστόν προσωπικόν τρόπον του, αλλά καί μέ την συνείδησιν τής λαϊκότητός του.»

'Ο σκοπός όλων τών προσπαθειών μας πρέπει νά κατατείνει είς την μόρφωσιν τών νέων του λαού μας.

'Αγωγή είναι πίστις είς την Ζωήν.

'Οργάνωσις καί διδασκαλική μόρφωσις τά μοναδικά μέσα πού οδηγούν είς την έπιτυχίαν του σκοπού.

'Η όργάνωσις δημιουργεί τό σώμα, ή διδασκαλική μόρφωσις δημιουργεί την ψυχήν.

Μονάχα δασκάλοι έμψυχωμένοι από ξωτα παιδαγωγικών έπιτελούν τόν σκοπόν αυτόν.

Spranger

'Ας μάθωμε λοιπόν καί άς διδαχθώμε ότι πρέπει νά επενεργώμε επί τής ψυχής τής νεολαίας περισσότερο διá τών ανθρώπων παρὰ

διá τών θεσμών, ¹⁾

Μακριά από κάθε ειδικότητα πού οδηγεί στην ρουτίνα. 'Ατομον πού όλη του τή Ζωή την πέρασε μέ μιá άψυχο δράση, δέν είναι ικανόν νά συντείνει στην άνύψωση τών άλλων, γιατί του λείπει ή πραγματική μόρφωσις, καί δέν έγκλείει μέσα του καμμιá ικανοποιητική ένότητα.

'Ας προφυλαχθώμε λοιπόν από κάθε παιδαγωγική τάση πού τείνει είς την άπλην τεχνικήν ή μυρίζει ρουτίαν.

'Η πιό πολύτιμος Παιδαγωγός είναι ή Γυναίκα, ή όποία άπεικονίζει ένα βαθύ αξίωμα τής Ζωής καί δρσ ως άποκάλυψις τών κεκρυμένων. ²⁾

'Όλα στην παιδαγωγική Ζωή πρέπει νά έμψυχώνονται από τόν τριαδικόν άστερισμόν, πού πρώτος έισηγήθη ό Pestalozzi:

Φώς, 'Αγάπη, Ζωή. ³⁾

Spranger

'Ιδού μερικές ύποκρούσεις μελωδικής προοπτικής μέ την λύραν του την παιδαγωγικήν, ύποκρούσεις πού τονίζουν την αξίαν τής λαϊκότητας καί του αξιώματος τής Πατριδογνωστικής κοσμοθεωρίας, ύποκρούσεις πού εξαίρουν τόν ρόλον του γυναικείου φύλου τό όποιον διακονεί είς τόν βωμόν τής Παιδείας καί γιά τό όποιον συνιστά περισσότερον σεβασμόν, καί ύποκρούσεις τέλος πού εξαίρουν την αξίαν τής Πειστατοσείας Παιδαγωγικής αγάπης στόν έμψυχωμένον τριαδικόν άστερισμόν της:

«Φώς—'Αγάπη—Ζωή».

V

'Ετελειώσαμε..... χωρίς ούτε καν νά έχομεν άρχίσει.

Καί όμως:

'Εκείνο πού θέλαμε νά έξάρωμε, μέσα στην πρωτοβουλία τών έξαιρέτων καί έμπνευσμένων συναδέλφων τής Διδασκαλικής Όμοσπονδίας, πού είχαν την πρωτοβουλία νά τιμήσουν τόν Spranger μέ ειδικό πανηγυρικό τεύχος «του 'Επιστημονικού Βήματος του Δασκάλου», εκείνο, τονίζομε, πού θέλαμε ή προσπάθεια νά φέρομε ξανά τόν μεγάλον αυτόν μύστην τής Παιδαγωγικής κοντά μας, νά τόν φέρομε... ναί... ξανά στην πόλιν τής Παλλάδος 'Αθηνάς μέ τούς Φιλοσοφικο—παιδαγωγικούς στοχασμούς του.

'Ο άείμνηστος Νικόλαος Λούβαρις, μέσφ του όποιου διεβίβαζε πάντοτε τούς έγκαρδίους χαιρετισμούς Του πρós όλους ήμάς τούς παλη-

1) Sondern ansh seines Vslkstums bewust.

2) Man lerne endlich, mehr durch Menschen zuwirken, als durch institutionen.

Spranger

3) Die echteste Ergiehrin ist die hau, die selbst ein tiefes Lebens prinzip darstellt und als Offenbarung der Verborgenen wirkt.

Spranger

4) Licht, Liebe, Leben!

Spranger

ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ΣΠΡΑΓΚΕΡ - Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΤΟΥ κ. Θ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ δ. φ.

Δ/ντοῦ Μαρασλείου Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας

Τὸν πρωτογνώρισα τὸν Σπράγκερ στὸ Βερολίνο. Ὑστερα ἀπὸ τρία χρόνια σπουδῶν στὸ Παρίσι. Ὑστερα, ἐπίσης, ἀπὸ ἐνὸς ἔτους φοίτησιν στὰ Πανεπιστήμια Κολωνίας καὶ Βόννης. Κι' ἔμεινα μαζί του ἄλλα τέσσερα χρόνια.

Προτοῦ γνωρίσω τὸν Σπράγκερ μαθήτευσα κοντὶ τῆς δεκάδης ὁλόκληρης ἀπὸ καθηγητές, Γάλλους καὶ Γερμανούς: στὴ φιλοσοφικὴ Σχολὴ τῆς Σορβὴνης, ἐπίσης στὴ Σχολὴ τῶν Πο-

οῦς μαθητὰς του, εἶχε σκεφθεῖ νὰ τὸν ξαναφέρει στὴν Ἑλλάδα Δυστυχῶς δὲν ἐπραγματοποιήθη ἡ πρόθεσί του.

Τῆς ταπεινότητός μας ἡ πρόθεσις δὲν ἦταν νὰ ξαναζωντανέσωμε μετὰ τὴν παρουσιαζόμενη πρωτοβουλία τῆς Διδασκαλικῆς Ὁμοσπονδίας — ἀπόψεις τοῦ Φιλοσοφικο-παιδαγωγικῆς ποὺ ἠκούσαμε ἀπὸ τῆς ἔδρας τοῦ τῆς Πανεπιστημιακῆς στὸ Βερολίνο — ἡσχολήθη ἄλλως τε ἡ ταπεινότης μας μετὰ τὸ παιδαγωγικόν του ἔργον εἰς δημοσίευσμά της εἰς τὸ «Νέο Σχολεῖο», ἀπὸ τῶν στηλῶν τοῦ ὁποῖου ἐφιλοτέχνησε εἰς σειρὰν ἄρθρων τῆς τὰ πορτραῖτα ὄλων τῶν Γερμανῶν Παιδαγωγῶν «ὡς προμάχων τῆς Νέας Ἀγωγῆς», ἀλλ' ἠθέλησε — τονίζομε — ἡ ταπεινότης μας νὰ συνθέσῃ ἀπὸ τὰ γραπτὰ δημοσιεύματα τοῦ Spranger ἕνα ὕμνον τοῦ πρὸς τὴν Ἑλλάδα μας, ὡς προσκυνητοῦ τοῦ πνευματικοῦ μεγαλείου Της καὶ νὰ καταδείξομεν τὸν ἀπέραντον φιλλεληνισμόν του.

Καὶ γιὰ νὰ ὁλοκληρώσωμε:

Ὁ Eduard Spranger ὑπῆρξε μέσα στὸν ἀτέλειωτο χορὸ τῶν σχολικῶν μεταρρυθμίσεων, ποὺ ἔλαβον χώραν στὴν Πατρίδα του. Ἐκεῖνος ποὺ ὑπεδαύλισε τὴν φλόγα, ἡ ὁποία ἀνυψώθηκε σιγὰ σιγὰ σὲ μιὰ ἀκτινοβόλο πνευματικὴ φλόγα, καὶ τὴν ὁποίαν Αὐτὸς διεφύλαξε, σὰν ἕνας ἀληθινὸς μυσταγωγὸς τῆς Παιδαγωγικῆς Ἐπιστήμης, εἰς τὴν ὁποίαν κατέβαλε προσπάθειας, ὅπως μυήσει καὶ τοὺς μαθητὰς του.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων μαθητῶν του ποὺ τόσον ἠγάπησε καὶ ἐπρόσεξε καὶ οἱ Ὅποιοι ἀφιερώνουν εἰς τὸ παρὸν τεύχος τὰς ἀπόψεις των γιὰ τὴν ἀξίαν τῆς προσωπικότητός Του, ὑποβάλλει καὶ ἡ ταπεινότης μας τὰς ἀπειρες εὐχὰς τῆς γιὰ τὴν μακροήμερουσίν του, μαζί μετὰ τὸ αἶσθημα τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς γιὰ τὴν πνευματικὴν προκοπὴν ποὺ δέχτηκε ἀπὸ τὴν Παιδαγωγικὴν καὶ διδασκαλικὴν προσωπικότητά Του, τὴν ἐποχὴν ποὺ μαθήτευσε κοντὰ Του.

λιτικῶν Ἐπιστημῶν, στὸ Ἰνστιτοῦτο Διεθνῶν Σπουδῶν καὶ στὶς Φιλοσοφικὰς Σχολὰς — κυρίως στὰ τμήματα τὰ κοινωνιολογικά — τῆς Κολωνίας καὶ Βόννης.

Ἀνάμεσα στοὺς τόσοις καθηγητές, μερικοὶ — ἅς μὴν ἀναφέρω ὀνόματα — ἦταν δεινοὶ ῥήτορες, κυρίως στὴ Γαλλία, ποὺ πρόσεχε κανεὶς λιγώτερον στὸ τί ἔλγαν καὶ περισσότερο στὸ πῶς τὸ ἔλεγαν. Μιὰ καλαισθητικὴ πανδαισία!

Ἦταν, ἐπίσης, μερικοὶ γεροὶ στοχαστές, ποὺ ἀνοίγαν μπροστά μου εὐρεῖς ὁρίζοντες, καὶ νούργιες, ἀπ' ἴτητες λεωφόρους. Στιγμὲς ποὺ γεννῶνται ἕνα μετὰ τὸ ἄπειρο, μετὰ τὸ αἰώνιο, μετὰ τὸ ὑπέροχο!

Ἦταν, ἀκόμη, ἄλλοι καθηγητές ποὺ μοῦ ἐπανεφέραν στὴ στυγνὴ πραγματικότητα τοῦ κόσμου, ἀναλύοντας διάφορα κοινωνικο-πολιτικά προβλήματα μετὰ τὸ ρεαλιστικὸ πνεῦμα τους. Ἀληθινὴ προσγείωση στὴ ζωὴ!

Καὶ ἦταν, τέλος, ἐκεῖνοι — κυρίως στὰ φροντιστήρια (σεμινάρια) — ποὺ ἤξεραν νὰ θεμελιώσουν καὶ νὰ κτίσουν μεγαλοπρεπέστατα μνημεῖα ἀρχιτεκτονικὰ ἀκολουθώντας, μετὰ τὴν ἐνεργὸν συμπαράστασιν τῶν μαθητῶν τους, τὴ Σωκρατικὴν μαυευστικὴν μέθοδο. Τί λογικὴ τάξι, τί σαφήνεια, τί διεισδυτικότητι στὰ ζητήματα!

Τί ὥραϊα ποὺ ἦσαν διὰ αὐτά! Πόσο, ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος, ἐνοιῶθα τὸν ἑαυτὸ μου νὰ μεγαλῶνῶ! Πόσο πάλιν, ἀπ' τοῦ ἄλλο εὗρισκα πῶς ἔμουν ἀκόμη στὴν ἀρχή!

Καὶ τότε ἀκολούθησα ἕνα διάσημο φιλόσοφο ποὺ μετατέθηκε ἀπὸ τὸ Ρῆνο στὸ Βερολίνο. Σκόπευα νὰ ἐργασθῶ μαζί του γιὰ τὴ διδακτορικὴ μου πραγματεία πάνω σ' ἕνα θέμα καθαρῶς φιλοσοφικό.

Ἐκεῖ ὅμως στὴν πρωτεύουσα τῆς Γερμανίας συνέβηκε μιὰ στροφὴ στὶς σπουδές μου, ἀπὸ φιλοσοφικὰς, κοινωνιολογικὰς καὶ πολιτικὰς σὲ παιδαγωγικο-πολιτιστικὰς. Γιατί ἐκεῖ γνώρισα τὸ μεγάλο δάσκαλο, τὸν Σπράγκερ, καὶ τὴ μεγάλη γιὰ τὸ ἄτομο καὶ τὴν κοινωνία δύναμις ποὺ εἶναι ἡ Παιδεία.

Ἀπὸ τότε ἡ ἐναρμόνισις τῶν «Ἀνθρωπὸν καὶ Προσωπικότητι», «Ἄτομο καὶ Κοινωνία», «Ὑλὴ καὶ Πνεῦμα», «Πατρίδα καὶ Ἀνθρωπότητι», «Ὑγεία, Δύναμις καὶ Δράσις», «Ἀλήθεια, Ὁμορφιά καὶ Καλωσύνη», μ' ἄλλα λόγια, ἡ σύνθεσις «Παιδεία καὶ Πολιτισμός», «Εὐθύνη γιὰ τὸν Συνάνθρωπό μας καὶ Ἀγάπη Ἀνιδιοτελῆς γιὰ αὐτόν» ἔγινε τὸ κέντρο τῆς ζωῆς μου.

Αὐτὸ πάνω ἀπ' ὅλα, πάνω ἀπὸ τὴ διδασκαλία καὶ τὰ συγγράμματά του, τὸ ὀφείλω στὸν ἄνθρωπο Σπράγκερ καὶ τὸν εὐγνωμονῶ.

ΑΦΥΠΝΙΣΙΣ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΑΝΤ. ΚΟΝΙΔΙΤΣΙΩΤΟΥ

Διδ/λου Ἀμυκλῶν—Σπάρτης, Διδάκτορος τῆς
Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Παν/μίου Τυβέγγης

Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν ὀγδοήκοντα ἐτῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Eduard Spranger, ἐγεννήθη εἰς Βερολίνον τὴν 27-6-1882, ἠκούσθησαν εἰς Γερμανίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας, ὅπου ὑπάρχουν μαθηταὶ του—καὶ εἰς ποῖαν χώραν δὲν ὑπάρχουν;—λόγοι μεγάλοι, ἀντάξιοι τοῦ Μεγάλου Παιδαγωγοῦ. Οἱ λόγοι αὐτοί, εἰμεθα δέδοται, εἶναι ἐνοχλητικοὶ εἰς τὸν πάλλεον πρεσβύτερον, ὁ ὁποῖος δίδει τὴν ἐντύπωσιν Ἑλλήνων ἀπλοῦ γέροντος, ὅπως ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους εἶναι δυνατόν νὰ συναντήσῃ ἀκόμη καὶ σήμερον κανεὶς εἰς μακρυνὰ χωρία τῆς πατρίδος μας, ὅπου ὁ ἄνθρωπος διατηρεῖ κατὰ τὸ πρωταρχικὸν καὶ ἄγνόν εἰς τὴν ὑπαρξίν του, κατὰ τὸ ὅποιον πλησιάζει τὸν ἀρχέτυπον «ἄνθρωπον».

Εὐπρόσδεκτοι λόγοι τοῦ εἶναι, πιθανόν, μόνον ὅσοι ἀναφέρονται εἰς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀγωγῆς, τὰ ὑπεράνω χρόνου καὶ τόπου διατηρούμενα καὶ ἐπιζῶντα τῆς χρονικῆς φθορᾶς, ὅσα δηλ. ἐκφράζει ἡ ἑλληνολατινικὴ ἑκφρασις *Paidagogia perennis*, ἰδίως τὰ σημερινὰ ζωτικὰ ζητήματα ἀγωγῆς τῆς ταραγμένης ἐποχῆς μας. Τῆς ἐποχῆς, ὁ κόσμος τῆς ὁποίας κατὰ τὸν μεγάλον γερμανὸν ἀτομικὸν φυσικὸν Werner Heisenberg, ὁμοιάζει μετὰ τὸ πλήρωμα ἑνὸς πλοίου τὸ ὅποιον ἐναυπηγῆθη ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ σιδηρον διὰ νὰ εἶναι ἀνθεκτικὸν εἰς τὸν ἀνεμὸν καὶ τὴν τρικυμίαν. Αἱ μάζαι ὅμως τοῦ σιδηροῦ δίδουν εἰς τὴν πυξίδα λανθασμένην θέσιν καὶ τὸ πλοῖον χάνει τὸν προσανατολισμὸν του. Μόνον ἂν ὁ πλοίαρχος δυναθῇ νὰ προσανατολισθῇ διὰ τῶν ἀστέρων εἶναι δυνατόν ν' ἀποφευχθῇ ἡ καταστροφή. Εἰς τὴν γλῶσσάν τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀγωγῆς: μόνον ἡ ὑπαρξὶς ἀνθρώπων—τελείων προσωπικοτήτων—δυναμένων νὰ δώσουν σκοπὸν καὶ κατεύθυνσιν εἰς τὸν τεχνικὸν πολιτισμὸν τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, διὰ τοῦ προσανατολισμοῦ τῶν θέσεω σταθερῶν σημείων στηριξεως, ἀποτελεῖ διέξοδον ἀπὸ τὸ σημερινὸν ἀδιέξοδον.

Γεννᾶται λοιπὸν ἀδυσώπητον τὸ ἐρώτημα: Εἶναι δυνατὴ ἡ διάπλασις αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν ἀνθρώπων; Εἶναι δυνατὴ ἡ ἀφύπνισις ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ὕπνου τῆς συνηθισμένης καθημερινῆς ζωῆς πρὸς τὴν γρήγορον κατάστασιν τῆς ἀνωτέρας ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ὁρωρικὴ ἁρμονία, ἡ συμφωνία λόγων καὶ ἔργων, ἀποτελεῖ μόνιμον κατάστασιν;

Τὸ θεμελιωδέστατον τοῦτο πρόβλημα οὐδένα τῶν συγχρόνων καὶ παλαιότερων μεγάλων παιδαγωγῶν ἀπησχόλησεν, πλὴν τοῦ Spranger, ἐν ἀναφορᾷ πάντοτε πρὸς τὰς μεγάλας προσπάθειας τοῦ Σωκράτους, διὰ τὸν ὅποιον τὸ ἐγείρειν ἀπετέλει τὴν ὑστάτην καὶ μεγίστην ἀποστολήν.

Τὸ φαινόμενον τῆς ἀφύπνισης (*Erweckung*) ταυτίζεται παρὰ τοῦ Spranger πρὸς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς καθ' ὅλου. Εἰς τὸ πρόσφατον ἔργον του «Ὁ φύσει

παιδαγωγός» παρατηρεῖ ὅτι: «Ἀγωγή εἶναι πάντοτε ἀφύπνισις».¹

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐρβαρτιανὴν νοοτροπίαν, ὁ Spranger δὲν ἀναγνωρίζει οὐδενὸς εἶδους αἰτιότητα, διὰ τῆς ὁποίας ὁ παιδαγωγός θὰ ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ, διὰ τῆς ἀπλῆς θέσεως εἰς κίνησιν τῆς καταλήλου ψυχικῆς αἰτίας, ἀντίστοιχα ψυχικὰ ἀποτελέσματα, κατ' ἀρέσκειαν.

Ἡ ἀποστολὴ τοῦ παιδαγωγοῦ πρέπει νὰ θεωρηθῇ, πολὺ περισσότερον, ὡς ἐγείρειν. Ὁ παιδαγωγός, πιστεύει ὁ Spranger, δύναται νὰ ἐπεμβαίῃ μόνον δι' ἡρέμου παροχῆς ὁδηγιῶν, διὰ βοηθείας πρὸς ἀφύπνισιν, νὰ ἐκμαιεύῃ, κατὰ τὴν γνησίαν σωκρατικὴν ἐννοιαν.

Ὁ Spranger χαρακτηρίζει ὡς ἀφύπνισιν τὴν παιδαγωγικὴν προσπάθειαν πρὸς μόρφωσιν «ἀγρύπνου συνειδήσεως, ἥτις κατανοεῖ καὶ δέχεται τὴν δέσμευσιν αὐτῆς ἐνώπιον ἀνωτέρων δυνάμεων». Ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Pestalozzi ἀποτελοῦν, κατ' αὐτόν, τὰς δύο μεγαλοφυεῖς παιδαγωγικὰς προσωπικότητας, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν τὸ μέγιστον ἀνθρωπίνως δυνατόν. Δι' αὐτὸ δικαίως ὁ Kierkegaard ἐτοποθέτησε τὸν Σωκράτη, ὡς τὸν μέγιστον τῶν παιδαγωγῶν, μετὰ τῶν ἀνθρώπων, παραπλεύρως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Pestalozzi ἀπέδειξε τὴν μεγελοφυΐαν αὐτοῦ ἀκριβῶς διότι, κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον τῆς δράσεως αὐτοῦ, ἀνεζήτησε μετὰ πάθους αὐτὴν τὴν μέθοδον τῆς ἀφύπνισης ἐκ τῶν ἑσῶ.

Ἡ ἀφύπνισις τῶν τροφίμων ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Spranger, ἐν ἑκ τῶν τριῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τῆς ἀγωγῆς, ὅμοι μετὰ τῆς βοηθείας πρὸς σωματικὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν, τῆς διατροφῆς, καὶ τῆς παραδόσεως εἰς αὐτοὺς τῶν ἡδὴ ὑπαρχόντων πολιτιστικῶν ἀγαθῶν διὰ τῆς διδασκαλίας.

Διατροφή, διδασκαλία, ἀφύπνισις. Αὐτὸ εἶναι τὸ τρίπτυχον ἑνὸς πλήρους συστήματος τῆς ἐπιστήμης τῆς ἀγωγῆς.

Ἐνταῦθα γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα: Ποῖος ἀφύπνίζει; Πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἀφύπνισιν ὡς αὐτοαφύπνισιν;

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Spranger, ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει ν' ἀφεθῇ εἰς τὴν τύχην του. Πολὺ περισσότερον εἶναι ὑποχρέωσις τοῦ παιδαγωγοῦ ν' ἀφύπνισῃ αὐτόν ἐκ τοῦ διανοητικοῦ ὕπνου, ἂν καὶ θεωρεῖ ὅτι τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν πλέον λεπτὴν καὶ δύσκολον ἀποστολήν τῆς ἀγωγῆς. Ποῖος ἐξ ἡμῶν ἔχει τὸ θάρρος νὰ ἰσχυρισθῇ σοβαρῶς ὅτι εἶναι ἄξιος παρομοίας ἀποστολῆς; Ὅτι εἶναι ὁ τέλειος παιδαγωγός; Διὰ τοῦτο ὁ Spranger, φαίνεται νὰ συμφωνῇ μᾶλλον μετ' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ, πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔργον ἰδιαίτερας εὐνοίας τῆς θείας χάριτος. Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ Σωκράτης, ὁ ὁποῖος πιστεύει

ὅτι ἀφύπνισθη παρὰ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, ἦτοι ἐμμέσως παρὰ τοῦ Θεοῦ. Σημασίαν ἔχει ἐδῶ ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸς ἦτο ὁ Ἀπόλλων, ὁ Θεὸς τοῦ φωτός, τῆς μουσικῆς καὶ τῶν γραμμάτων, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ἀπετέλει, κατὰ τὸν Schelling, τὸ ἀπολλωνιακὸν πνεῦμα, ἡ προσπάθεια πρὸς δημιουργίαν μορφῆς καὶ τάξεως, ὑπὸ ἡθικὴν καὶ γενικωτέραν ἐποψίν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ διονυσιακὸν πνεῦμα, τὴν μεθυσιτικὴν δημιουργικὴν ὁρμὴν τοῦ Θεοῦ Διονύσου, τὴν καταστρέφουσαν προηγουμένως πᾶσαν μορφήν καὶ τάξιν. Ἀφύπνισις λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ πρὸς ποῖον σκοπὸν;

Τὸ πρόβλημα τοῦ σκοποῦ πρὸς τὸν ὅποιον θὰ πρέπει νὰ κατατείνῃ ἡ παιδαγωγικὴ προσπάθεια πρὸς ἀφύπνισιν ἀνεκινήθη ἐπίσης παρὰ τοῦ Spranger εἰς τὰ συγγράμματά του κατ' ἐπανάληψιν. Εἰς μίαν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου τοῦ Σωκράτους καὶ ἐν συμφωνίᾳ μετ' αὐτοῦ, ὁ Spranger ὁμιλεῖ περὶ ἡθικῆς ἀφύπνισης³. Πρόκειται περὶ τῆς ἐργηγόρσεως ἐνώπιον τῆς «ἡθικῆς οὐσίας» τὴν ὁποίαν ἕκαστος φέρει μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνυψωθῇ εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ νὰ σταθεροποιηθῇ. Εἰς μίαν ἄλλην θέσιν ἀναφέρεται ὡς σκοπὸς τῆς ἀφύπνισης «μία ἀγρυπνός συνειδήσις» ἡ ὁποία γνωρίζει καὶ ἀποδέχεται ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ δέσμευσις αὐτῆς ἐνώπιον τῶν ἀνωτέρων, τῶν ἀντικειμενικῶν ἀξιών. Πρόκειται περὶ τῆς ἐτοιμότητος ἑκάστου ν' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν τοῦ ἐσωτερικοῦ ρυθμιστοῦ, τοῦ σωκρατικοῦ δαιμονίου, τῆς συνειδήσεως, τὸ ἔργον τῆς ὁποίας δὲν περιορίζομεν σήμερον εἰς τὸν ἀρνητικὸν ρόλον τῆς ἀποτροπῆς ἀπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλ' ἀναγνωρίζομεν εἰς αὐτὴν καὶ τὸν θετικὸν ρόλον τῆς παροχῆς ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἐπικροτήσεως τῶν ἀγαθῶν μας προθέσεων καὶ πράξεων. Βραδύτερον, ὁ Spranger ὁμιλεῖ περὶ ἀφύπνισης πρὸς πνευματικὴν ζωὴν. Πρόκειται καὶ ἐδῶ περὶ τῆς προσπάθειας τοῦ παιδαγωγοῦ, ὅπως ὁ νέος ἄνθρωπος κατευθύνῃ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ φωτίζεται εἰς τὰς πράξεις του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ Spranger ἐκάλεσεν ἐσωτερικὸν ρυθμιστὴν (Regulierwerk ἢ Regulatorische). Ὅμιλῶν περὶ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ φύσει παιδαγωγοῦ, ὁ Spranger τονίζει ὅτι ἡ ἀφύπνις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἔχει σκοπὸν ν' ἀφύπνισῃ αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν πλευράν, αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ψυχικὴν ἢ πνευματικὴν ιδιότητα, ἀλλὰ, ἀκριβῶς ἀντιθέτως, τὸν ἄνθρωπον ὡς μίαν ὁλότητα ἢ ὁποία θέτε: ὡς σκοπὸν τῆς τὴν ὁρμὴν τοποθέτησιν τῆς κλίμακός τῶν παντὸς εἶδους ἀξιών καὶ τὴν προσπάθειαν πρὸς πραγματοποίησιν αὐτῶν: «Ἡ πλέον σημαντικὴ πλευρὰ εἶναι πάντοτε ἡ ἀφύπνις τῆς ὁρθῶς ἀξιολογούσης καθολικῆς προσωπικότητος», κατ' αὐτόν.

Τὸ ἀνώτερον ἐγὼ ἑκάστου ἀτόμου, ἡ ἐσωτέρα ἀνωτέρα προσωπικότης αὐτοῦ, ἡ χαρακτηριζομένη διὰ τῆς διανοήσεως, τῆς τακτοποιήσεως τῶν ἀξιών καὶ τῆς συνειδήσεως, ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Spranger, ὑπὸ μίαν ἄλλην ἐποψίν, ἐπίσης σκοπὸν τῆς παιδαγωγικῆς ἀφύπνισης.

Τέλος τὸ πρόβλημα τοῦ πῶς ἀφύπνίζει τις ἄλλον, ἐκ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἡθικοῦ ὕπνου τῆς καθημερινῆς συνηθείας καὶ ἀδιαφορίας, λύει ὁ Spranger ἐμμέσως ὅταν ἐπιχειρεῖ ἀνάλυσιν τῆς σωκρατικῆς

μαιευτικῆς μεθόδου⁴, ἐν σχέσει πρὸς ἡθικὰ προβλήματα. Ὁ Σωκράτης, λέγει, δὲν ἐπεχειρεῖ νὰ ἐπιτύχῃ ἡθικὴν ἀφύπνισιν διὰ τῆς παροχῆς ἑξωθεν ἐτοίμων ἡθικῶν ἐννοιῶν καὶ ἡθικῶν κανόνων. «Πολὺ περισσότερο ἐπεθύμει μόνον νὰ βοηθήσῃ πρὸς γέννησιν, πρὸς ἀποδέσμευσιν τῆς εἰς ἕκαστον νέον ἀνθρώπου προϋπαρχούσης τάξεως πρὸς τὸ ἡθικόν»⁵. Καὶ ἀλλὰ τοῦ: «Αὐτὴ ἀκριβῶς ἦτο ἡ σοφία τοῦ Σωκράτους:.... τὴν ἐσωτερικὴν συγκατάθεσιν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἀπαιτεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀληθές, Ἀγαθόν καὶ ἰδεωδὺς Ὁρατόν, αὐτὴν δύναται τις μόνον νὰ ἐκμαιεύσῃ, ἀναζωογονήσῃ ἢ ἀκριβῶς νὰ ἀφύπνισῃ»⁶.

Τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τοῦ διερωτᾶται ὅμως μεσκεπτικισμὸν ἂν ποτε ἕνας ἄνθρωπος δύναται νὰ γίνῃ ἡθικῶς τελείως ὥριμος. Ὑπάρχει: ὅμως πάντοτε ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἀνωτερότητα καὶ τὴν τελειότητα καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς τὰ ἐκεῖ: Παραμένομεν προβληματικοί.

Αὐτὸς ὁ Spranger δὲν ἔχει ἀνάγκην ἐρρασιμῶν ἐκδηλώσεων. Ἐχει περάσει, ἤδη καιρὸν, εἰς τὴν αἰωνιότητα καὶ ἀθανασίαν. Θὰ μένῃ πάντοτε μαζί μας καὶ θὰ μᾶς προκαλῇ πρὸς συζήτησιν: Τί προσπάθειαν καταβάλλεις, ὥστε νὰ γίνῃς ὅσον τὸ δυνιστὸν τέλειος;

Κυρία βιβλιογραφία:

1. Eduard Spranger: Der geborene Erzieher, Heidelberg 1958, σ. 7.
2. Eduard Spranger: Psychologie des Jugendalters, Heidelberg 1955, 24η ἐκδ., σ. 159.
3. Βασιλείου Κωνσταντίνου: Μαιευτικὴ Παιδαγωγικὴ, Ἀθήναι 1961.
4. Eduard Spranger: Psychologie des Jugendalters, σ. 156.
5. Eduard Spranger: Vom Wissenschaftscharakter der Pädagogik. In Festschr. zum 80. Geburtsjahr von E. Otto, 1957, σελ. 10.

ΤΩ, EDUARD SPRANGER

ΕΠΙ ΤΗ, 80ῃ ΕΠΕΤΕΙΩ, ΤΩΝ ΓΕΝΕΘΛΙΩΝ ΤΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΙΔΟΥ

Σπουδαστοῦ τῶν Παιδαγωγικῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης Γερμανίας

Ποῖος εἶναι ὁ Eduard Spranger, ποῖον τὸ ἔργον του καὶ ποῖα ἡ συμβολή του εἰς τὴν πρόοδον τῆς Φιλοσοφίας, Ψυχολογίας καὶ Παιδαγωγικῆς, εἶναι τόσον εἰς τὴν γενέτειράν του Γερμανίαν, ὅσον καὶ εἰς τὸ διεθνὲς κοινὸν γνωστόν. Ἡ βαθεῖα καὶ πολὺπλευρος δραστηριότης, ἡ ὁποία ἀρχίζει μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἔφερε τὸν Spranger ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς πατρίδος του καὶ τὸν κατέστησε σεβαστὸν εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ τὴν θετικὴν συμβολὴν εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ὑγιоῦς πολιτισμοῦ. Πρόθεσίς μας ὁμῶς δὲν εἶναι εἰς τὰ στενὰ ὅρια ἑνὸς ἀρθροῦ νὰ ἀναφερθῶμεν κυρίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ ἐκλεκτοῦ Γερμανοῦ διανοουμένου, ὁ ὁποῖος ἵσταται εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος τῶν συνοδοιπόρων του, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπου κυρίως νὰ γνωρίσωμεν, ὅσον μᾶς εἶναι δυνατόν, ὅπως ἀπαντᾷται εἰς τὸν καθ' ἡμέραν του βίον, εἰς τὴν μετὰ τῶν συνανθρώπων του ἀναστροφὴν. Τὸ δεύτερον ἄλλωστε δυνάμεθα νὰ τὸ πράξωμεν πλέον ὑπευθύνως, χάρις εἰς τὴν προσωπικὴν ἐπαφὴν τὴν ὁποίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν του, τῆς ὁποίας καὶ ἔχομεν τὴν τιμὴν νὰ τυγχάνωμεν.

Ὁ Eduard Spranger γεννήθη τὴν 27ην Ἰουνίου 1882 εἰς Grob-Lichterfelde πλησίον τοῦ Βερολίνου καὶ ἐσπούδασε κυρίως φιλοσοφίαν, ἀργότερον δὲ ἱστορίαν, κλασσικὴν καὶ γερμανικὴν φιλολογίαν. Τὸ ἔτος 1909 ἐγένετο ὑφηγητὴς, τὸ δὲ 1911 Καθηγητὴς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λειψίας, ὅπου καὶ παρέμεινεν ἕως τὸ ἔτος 1920. Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1920 ἕως τὸ ἔτος 1946 ὑπῆρξεν καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου. Ἐκτοτε δὲ ἀπεσύρθη εἰς τὴν μικρὰν γραφικὴν Πανεπιστημιούπολιν τῆς Τυβίγγης, ὅπου καὶ ἐδίδασκεν ἕως τὸ 1952. Εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, τῆς ὁποίας τὴν ἡρεμίαν τὰ ράσσουν μόνον οἱ φροντίδες τῶν 1000 περίπου φοιτητῶν, διαμένει ὁ διαπρεπὴς καθηγητής, τιμῶν τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς πόλεως διὰ τῆς παρουσίας του.

Ἡ τελευταία ἐπίσημος ἐμφάνισις τοῦ Eduard Spranger εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Τυβίγγης ἐγένετο τὸν Μάϊον τοῦ 1960, ὅτε οὗτος, παρουσίᾳ τῆς Συγκλήτου καὶ πυκνοτάτου πλήθους ἀκαδημαϊκῶν καὶ φοιτητῶν, ἐξεφώνησεν λόγον ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν μαθημάτων τοῦ θερινοῦ ἐξαμήνου. Ἡ Γερμανικὴ νεολαία, εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἐνέσκυψε καὶ ἐβάθυνεν ὅσον ὁ Eduard Spranger, ἀπεθέωσε κυριολεκτικῶς τὸν μελετητὴν τοῦ εἶναι τῆς, ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος μετὰ ἀπαράμιλλον δύναμιν κατάρθρωσε νὰ κατανοήσῃ τοὺς πόθους καὶ

τὰ αἰτήματά της, νὰ ἐννοήσῃ τὴν γλῶσσαν της. Αὕτη ἡ νεότης διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Spranger γράφει: «... ἕνα χαιρετισμὸν πρὸς τὴν Γερμανικὴν νεολαίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐργασία καὶ ἀγάπη μου ἀνήκει καὶ σήμερον ὅπως πάντοτε»¹, μετὰ παρατεταμένα χειροκροτήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεχρέωνον τὸν γηραιὸν καθηγητὴν νὰ σηκώνεται καὶ νὰ χαιρετᾷ, ἀπέδειξε περιτράνω τὴν εὐγνωμοσύνην της, δι' ὅ,τι ὁ Spranger προσέφερεν εἰς αὐτήν.

Ἀνεφέρθημεν ἀνωτέρω εἰς τὴν τελευταίαν ἐπίσημον ἐμφάνισιν τοῦ μεγάλου καθηγητοῦ, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίῃ, ὅτι οὗτος ἔκοψε κάθε ἐπαφὴν μετὰ τὸν ἑξῶ κόσμον. Αἱ συνεχιζόμεναι ἐκδόσεις τῶν συγγραμμάτων του καὶ αἱ δημοσιεύσεις του εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ μαρτυροῦν ἀκριβῶς τὸ ἐνάντιον.

Ἡ κατοικία του μετεβλήθη εἰς «λαϊκὸν προσκύνημα» καὶ ἡ εἰς αὐτὴν παρεχομένη φιλοξενία ἐνθουμίζει ἀρχαίαν ἑλληνικὴν οἰκίαν, ὅπου ὁ ξένος πρῶτον ἔτρωγεν, ἔπινεν, ἀνεπαύετο καὶ κατόπιν ἡρωτᾷ ποῖος ἦτο καὶ ἀπὸ ποῦ ἦρχετο. Αὐτῆς τῆς φιλοξενίας ἔτυχε καὶ ὁ γράφων τὰς γραμμάς αὐτάς, ὅταν διὰ πρώτην φοράν ἐπεσκέφθη τὸν βαθὺν μελετητὴν καὶ πλατωνικὸν συζητητὴν. Δὲν λησμονεῖ ὁ γράφων τὴν 24 Μαρτίου 1961 ὅταν ἀνέβαινεν τὴν σκάλαν τῆς οἰκίας τοῦ Spranger. Ἀνέβαινεν καὶ ἕνα δέσιμον ἐπλέκετο μετὰ πλῆθος ἐρωτημάτων καὶ σκέψεων εἰς τὴν κεφαλὴν του.. Θὰ τὸν ἐβοήθει τάχα ἡ ξένη γλῶσσα, νὰ μὴ παραβιάσῃ τὴν ἐθιμοτυπίαν τοῦ ξένου τόπου; Δὲν θὰ ὑπεχώρῃ εἰς τὴν δοκιμασίαν καὶ εἰς τὸ γνωστὸν κριτικὸν πνεῦμα τοῦ Spranger; Ἡ πραγματικότης ἠκολούθησεν ἐντελῶς διφορετικῇ.

Ὁ καθηγητὴς ἐδέχθη τὸν ἀγνωστον Ἕλληνα σπουδαστὴν μετὰ τῆς συζύγου του διὰ καφέ! Ἐνα περιβάλλον ἀπλό, γελαστό· μίαν ἀτμόσφαιρά χαρούμενη, τὴν ὁποίαν μόνον ἡ εὐχαρὶς διάθεσις καὶ τὸ λεπτὸ «χιούμορ» τοῦ Spranger δύνανται νὰ δημιουργῶσι. Καὶ φυσικὰ δὲν ἐμείναμε εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εὐρέθημεν εἰς τὴν Ἑλλάδα! Εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ νέαν Ἑλλάδα, τὴν ὁποίαν γνωρίζει ὁ Spranger εἰς τὰς λεπτομερείας της. Ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀνῆλθομεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν Ἀθηνῶν, διὰ νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἀργότερον, ἐπὶ ἵππων καὶ τὴν Ἀκρόπολιν τῆς παλαιᾶς Κορίνθου! Μαζί μας ὁ ἀείμνηστος Ν. Λούβαρις, ὁ Κύριος Γ. Ν. Παλαιολόγος, ὁ πρὸς τὸν ὁποῖον προσωπικὸς δεσμὸς τοῦ Spranger τυγχά-

1. E. Spranger: Psychologie des jugendalters, zum 100 Tausend, 26 Aufl. Heidelberg 1960.

νει λίαν στενός, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ κ.κ. Βουρβέ-
ρης, Γεωργούλης, Κοροντζῆς, Χαραλαμπίδης κ. ἄ.
μαθηταὶ του. «Μὲ τοὺς Ἕλληνας πάντα ἐπῆγαινα
καλά», ἦτο τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του. Ὅταν συνῆλ-
θεν ὁμως ὁ γράφων, ἦταν πλέον ἀργά! Εἶχε ξε-
χάσει, ἦ, καλύτερον ξεπεράσει τοὺς «τύπους» καὶ
ἐνόμιζεν ὅτι, τόσον καλὰ Γερμανικὰ δὲν εἶχεν ὁμι-
λήσει ποτέ! Νὰ διατὶ ἔγραψεν ἀνωτέρω ὅτι εἶχε
τὴν τύχην τῆς «φιλοξενίας» τοῦ Spranger. Ἀπο-
χαιρετῶν τὸν κύριον Καθηγητὴν τὸν παρεκάλεσεν
ὁ γράφων νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ, νὰ λαμβάνῃ τὸ θάρ-
ρος νὰ τὸν ἐνοχλῇ, ὅταν ἐκάστοτε ἔχει δυσκολίας
εἰς τὴν σπουδὴν του ἢ ἀπάντησις ἦτο: «Ἐν
ὅσῳ ζῶ θὰ ἔχετε τὴν βοήθειάν μου»!! Πραγματι-
κῶς ἔκτοτε ἐπεσκέφθη πολλὰς φορὰς τὸν κύριον
Καθηγητὴν καὶ κάθε φορὰν ζῇ νέα βιώματα Δὲν
λησμονεῖ ὁμως μίαν ἐπίσκεψιν, κατὰ τὴν ὁποίαν
εἶχε πλῆθος ὅλον διαλογισμῶν καὶ ἐπίστευεν ὅτι
τὸ ὅλον ἦτο ὀρθῶς τοποθετημένον Ἡρχισαν ὁ-
μως αἱ ἐρωτήσεις τοῦ Spranger καὶ εἰς κάθε μίαν
ἐβλεπεν καὶ ἐξοῦσεν, ὅτι, βῆμα πρὸς βῆμα, ἐπρο-
χώρει βαθύτερον καὶ ἐπλησίαζε πρὸς ἐκ.ἴνῳ, τὸ
ὁποῖον ἠθέλην καὶ ἐζητεῖ. Εἰς τὸ τέλος διέκρινεν,
ὅτι, ἀπὸ μεταμορφώσεως εἰς μεταμόρφωσιν, τὸ ὅ-
λον εἶχε λάβει ἄλλην μορφήν ἐκείνης, τὴν ὁποίαν
εἶχεν εἰς τὴν ἀρχὴν Ἐτόλμησε καὶ εἶπεν ὁ γρά-
φων: «Σὰς εὐχαριστῶ πάρα πολὺ, κύριε Καθη-
γητά, μοῦ ἔδεξαστε δρόμους, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον
διακρίνει καθόλου». «Δὲν ἔχετε κανένα λόγο νὰ μὲ
εὐχαριστήτε, διότι, δὲν ἔκανα τίποτε περισσότερον
ἀπὸ ὅ,τι ὁ συμπατριώτης σας ὁ Σωκράτης. Ἐγὼ
μόνον ἐρωτήσεις ὑπέβαλα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἀ-
νεκαλύψατε μόνος»!!

Καὶ μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἀπλὴν ρῆσιν ἐκλείεν ὁ
βαθὺς γνώστης καὶ ἐπιδέξις χειριστὴς τῆς Σω-
κρατικῆς μαθητικῆς μεθόδου τὴν ὅλην παιδευτι-
κὴν ἐνέργειαν τῆς ἀγωγῆς: «Ἀληθὴς ἀγωγή εἶ-
ναι κυρίως ἀφύπνισις ἢ ὁποῖα ὀφείλει, κατὰ Σω-
κρατικὸν τρόπον, νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν ἀφύπνισιν ἐσω-
τερικῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι προβιάζουσι τὸ ἄτο-
μον τὴν ἀφύπνισιν καὶ ἀνάπτουσιν εἰς τὴν ἐξελισ-
σομένην ψυχὴν τῆς ἰκανότητος τοῦ δέχεσθαι καὶ
μορφοποιεῖν ἀξίας»¹

Εἶπομεν ἐν ἀρχῇ ἀκόμη, ὅτι ἡ δραστηριότης
τοῦ Spranger ἀρχίζει μὲ τὴν εἰσοδὸν τοῦ 20οῦ αἰῶ-
νος. Καὶ πράγματι καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν περίοδον
ἀγωνίζεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Ἀγωνίζεται
διακονῶν τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν, μὴ διστά-
ζων νὰ κρίνῃ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς φίλους του,
κατὰ τὸ «φίλος μὲν Πλάτων, φιλότατὴ δὲ ἡ ἀλή-
θεια» τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἐτσι ὁ ἴδιος ὁ Kers-
chensteiner, ὁ ὁποῖος ὑπεστήριζεν, ὅτι ἕκαστον ἄ-
τομον πρέπει νὰ παιδαγωγηθῇ συμφώνως πρὸς
τὸν τύπον του, προσανατολίζων οὕτω τὸ ἔργον
του «Grundaxiom» πρὸς τοὺς ἑξ κυρίους τύπους
τῆς ἀτομικότητος τοῦ Spranger, ὥφειλε νὰ ἀκού-
σῃ ἀπὸ τὸν ἴδιον Spranger, ὅτι δὲν συνέλαβε κα-
λῶς τὰς ἰδέας του καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν τὸ ἔρ-

γον του περιεῖχε μιστὴν τὴν ἀλήθειαν². Ἡ αὐθεντι-
κότης τοῦ Spranger ἐπεβλήθη οὕτως, ὥστε νὰ
ἀποκαλεῖται ὡς τὸ «ἀντικειμενικὸν πνεῦμα» (Der
objektive Geist) τὸ τακτοποιοῦν καὶ ἀνακαλοῦν
εἰς τὴν τάξιν³.

Ἄλλ' ὁ Spranger δὲν ἐστάθη μόνον κριτὴς καὶ
φρουρὸς τῶν ἀξίῳ τοῦ ὑγινοῦς πολιτισμοῦ, ἀλλὰ
διήνοιξεν ἐπίσης νέον δρόμον, γενόμενος οὕτω «κυ-
ματοθραύστης» τῶν φυσιοκρατικῶν, θετικιστικῶν
ρευμάτων τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ τῆς ἐποχῆς μας.
Εἰς τὴν μηχανοκρατικὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς ψυχι-
κῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία κατ' ἀναλογίαν
πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἠθέλησε νὰ συλλάβῃ
καὶ ἐρμηνεύσῃ τὸ ψυχοπνευματικὸν εἶναι τοῦ ἀν-
θρώπου, ἀντέταξεν ὁ Spranger τὴν φιλοσοφίαν
τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὴν νοολογικὴν ψυχολογίαν,
γενόμενος οὕτω εἰσηγητὴς νέων κατευθύνσεων.

Ὁ Spranger ἐκκινῶν ἀπὸ τὴν ψυχικὴν ζωὴν
τοῦ ἀτόμου, τὴν ὁποίαν δέχεται ὡς «ὀργανικὴν
δομὴν», ἐπιδιώκει νὰ συλλάβῃ τὴν πνευματικὴν
πραγματικότητα. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἐνότης λειτουρ-
γιῶν πλήρους νοήματος, εἰς τὴν ὁποίαν αἱ διάφο-
ροι ἀξιολογικαὶ κατευθύνσεις διὰ τῆς ἐνότητος τῆς
συνειδήσεως τοῦ ἐγώ, συνυφαίνονται εἰς ὀργανικὸν
ὅλον. Τὸ κύριον ἔργον τῆς ψυχολογίας εἶναι ἡ εὐ-
ρεσις τῶν νοητικῶν κατευθύνσεων ἐκ τῶν ὁποίων
τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα δομεῖται. Εἰς τὴν νοολο-
γικὴν ψυχολογίαν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἡ
ψυχὴ διεσπασμένη εἰς αὐθυπόστατα ψυχικὰ στοι-
χεῖα. Αὕτη ὡς διτθροῦμένον ὀργανικὸν ὅλον ἱστα-
ται ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ νόμου τῶν ἀξίῳ. Ὁ δὲ
νόμος οὗτος εἶναι διάφορος ἐκείνου τῆς ἐπιβιώσεως
ὡς οὗτος νοεῖται εἰς τὴν βιολογίαν, ὁδηγῶν εἰς ὑ-
ψηλοτέραν τάξιν ἀξίῳ. Κάθε ὑποκείμενον εἶναι
προσανατολισμένον πρὸς πραγματοποίησιν ἀξίῳ,
αἱ ὁποῖαι κεῖνται ἐκτὸς τῶν ἀτομικῶν, προσωπι-
κῶν καὶ χρονικῶν ὁρίων. Κατ' αὐτὴν τὴν ἐννοιαν
ἔθεσεν ὁ Spranger τὸν ἀνθρώπον ἐναντὶ ἀντικειμε-
νικῶν ἀξίῳ καὶ τὸν εἶδεν εἰς τὴν προσπάθειάν του
πρὸς ἀνάτασιν, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ὑπερνικήσῃ τὴν
φθαρτὴν τοῦ ὑπόστασιν, ἀπτόμενος ὑψηλῶν ἀ-
φθάρτων ἀξίῳ.

Εἶπομεν ὁμως ἐν ἀρχῇ, ὅτι σκοπὸς μας δὲν εἶ-
ναι νὰ εἰσέλθωμεν κυρίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ Spran-
ger, ἀλλὰ τὸν ἀνθρώπον νὰ φροντίσωμεν νὰ πλη-
σιάσωμεν. Τὸν ἀνθρώπον εἰς τὸν καθ' ἡμέραν του
βίον, ὁ ὁποῖος ἂν καὶ ζῇ ἀπσπαραγμένος εἰς τὴν
οἰκίαν του καὶ ἐπιθυμεῖ ἡσυχίαν, δὲν παύει ὁμως
νὰ εἶναι εἰδήμων τῶν προβλημάτων τοῦ αἰῶνος
μας, δὲν παύει νὰ ζῇ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς
μας καὶ νὰ ἐπιλαμβάνεται μὲ τὴν ὀξύνοιαν, ἡ ὁ-
ποία τὸν διακρίνει, ὑπογραμμίζων τὸ κατολισθημα-
τὸς τὸ ὁποῖον μᾶς ὁδηγεῖ ὁ καλπάζων τεχνικὸς
πολιτισμὸς, καταδεικνύων τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς
σκοπέλους τῆς ἐποχῆς μας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς
80ῆς ἐπετείου τῶν γενεθλίων, μαζὶ μὲ τὸν βαθύτα-
τον σεβασμὸν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας, ἐκφρά-
ζομεν ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰς θερμότερας εὐ-
χὰς πρὸς τὸν ἔμπειρον «πλοηγόν» τῆς ἐπιστήμης

1. N. Λούβαρις: E. Spranger Philosophie des Geistes
im Festschst für E. Spranger zum 75. Geburtstag. Fū-
nnegeu 1957.

2, 3. Προβλ. A. Flitner: Der Kritische Geist &c.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ "ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΝ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ,"

ΤΟΥ EDUARD SPRANGER

Μετάφρασις Ν. ΔΟΥΒΑΡΙ, Β' έκδ. Ἀθήναι 1956

1) Τι σημαίνει καθόλου ψυχική εξέλιξις; Ἐν πάσῃ ἐξελίξει πρόκειται περί σειρᾶς μεταβολῶν, εἰς ἃς ὑπόκειται ἀτομὸν τι διὰ τῆς συνεργίας ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν παραγόντων, ἀλλ' οὕτως, ὥστε ὁ καθορισμὸς τῆς κατευθύνσεως ἀνάγεται πρὸ πάντων εἰς ἐσωτερικὰς προδιαθέσεις ἢ τάσεις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑποκειμένου. Πρὸς τοῦτοις εἰς τὴν ἐξέλιξιν ἀνήκει ἡ ἀνέλιξις, τ. ἐ. ἡ συναρμοολογίσις τῶν λειτουργιῶν καὶ ἐνεργειῶν πρὸς ἀποτελέσιν μείζονος ποικιλίας, τῆς ἐνιαιίας συναρτήσεως καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ὅλου ὑποκειμένου παραμενουσῶν παρὰ ταῦτα ἀμεταβλήτων. Τέλος περὶ ἐξελίξεως ὁμιλοῦμεν μόνον ἐν σχέσει πρὸς ἀξίαν ἀντιπροσωπευμένην ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ, ἥς ἡ πραγματικὴς δύναται μάλιστα νὰ νοηθῇ πολλαχῶς ὡς πρὸς τὸ τέλος, τὸν σκοπὸν ῥέπουσα δύναμις, ἐνεργὸς ἐν τῇ ὅλῃ σειρᾷ τῶν μεταβολῶν.

Ψυχικὴ λοιπὸν ἐξέλιξις εἶναι ἐκ τῶν ἐσω ἀνάπτυξις τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς μείζονα ἐσωτερικὸν εἰρμόν καὶ αὐξήσιν τῆς ἀξίας τῆς ἐνότητος τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Προβληματικὸν χαρακτηρὰ φέρει ἐνταῦθα πρὸ πάντων ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας. Τὸ νόημα τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως μεταβάλλεται ἀναλόγως τοῦ μέτρου, ὃ ἐκάστοτε χρώμεθα.

Ἐὰν ὡς ἐσχάτην ἀξίαν θεωρήσωμεν μόνον τὴν συντήρησιν τοῦ ψυχοφυσικοῦ ἀτόμου, εἰς τὴν ἐξέλιξιν ἀνήκει μόνον ὅ,τι ὁδηγεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ψυχικὴ ἐξέλιξις θὰ ἐσῆμαινεν ἐπίτασιν μόνον τῆς πρὸς ζωὴν ἱκανότητος, τῆς ἐκ φύσεως προσαρμογῆς εἰς τοὺς φυσικοὺς ὁρους τῆς ζωῆς διὰ ψυχικῶν μέσων καὶ λειτουργιῶν. Ἐὰν μόνον τὴν ἐσχάτην ἀξίαν δίδωμεν ἐν τῇ εἰς τὰ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα συμμετοχῇ καὶ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ πνευματικῷ βίῳ καθόλου, τὸ νόημα τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως ἀποβαίνει πολὺ πλουσιώτερον καὶ πολυπλοκώτερον. Αἱ «προσαρμογαὶ» καὶ «ἐνέργειαι» ἀναφέρονται τότε καὶ εἰς τὸ πνευματικὸν περιβάλλον, ὃχι μόνον εἰς τὸ φυσικόν. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸν ὁρισμὸν ἡμῶν δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ προϊοῦσα ποικιλία, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ διασώζεται καὶ ἡ ἀποτελεσμένη ἐνότης. Ὁ ἐν αὐτῷ συνηρμολογημένος πνευματικὸς οὐ-

τος ἀπαρτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πνευματικὴ μορφή, ἠθικὸν περιεχόμενον, ἐν μιᾷ λέξει προσωπικὸς βίος, προσωπικὸς τῆς. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ οὐχὶ ἀπλῶς φυσικῆς, ἀλλὰ πνευματικῆς ἐντελεχείας ὁμιλεῖ ὁ Coethe περὶ «ἐγκεχαραγμένου εἶδους, ὅπερ ζῶν ἐξελίσσεται».

2) Μέχρι τοῦδε ὠμιλήσαμεν ἐπίτηδες περὶ τῆς μορφῆς τῆς ζωῆς, τὴν ὁποίαν ἐμφανίζει εἰς ἡμᾶς ἡ μέση παιδικὴ ἡλικία, ἵνα ἐξάρωμεν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὰς πρὸς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν διαφορὰς. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως κεῖται ἡλικία, τῆς ὁποίας ἡ ψυχολογία ἐλάχιστα ἔχει ἐρευνηθῇ, ἡ ὑπὸ τοῦ ὀγδόου πού μέχρι τοῦ δωδεκάτου ἔτους περίοδος, τῆς ὁποίας τὰ θεμελιώδη γνωρ'σματα εἶναι ὅλως διαφορετικὰ. Ἐξετάσωμεν αὐτὰ παρὰ τῷ ἄρρени. Χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην εἶναι κατὰ κανόνα ζωηρά, διὰ τὰ ἐκτός ἐνδιαφερομένη παιδικὴ αἰσθησις τῆς πραγματικότητος. Τὴν βάσιν αὐτῆς ἀποτελεῖ ἰσχυρὸν ζωϊκὸν συναίσθημα ἐκ τοῦ σώματος πηγάζον. Μέγας βαθμὸς προσαρμογῆς εἰς τοὺς ὁρους τοῦ παιδικοῦ βίου ἔχει πλέον ἐπιτευχθῇ. Ἐντεῦθεν γεννᾶται συναίσθημα ἀσφαλείας, αὐξανόμενον βαθμῶν, καὶ τέλος πλεόνασμα δυνάμεως, ὅπερ ἐκκενοῦται εἰς τὰ γνωστὰ φαινόμενα τῶν λεγομένων ἐτῶν τῆς ἀφροσύνης. Ὁ παῖς (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ ἐφήβου) εἶναι βέβαιος περὶ ἑαυτοῦ καὶ ἐπαρκὴς εἰς ἑαυτόν. Ἡ τὸν ἐκτός κόσμον ἐμψυχοῦσα λειτουργία ἀποχωρεῖ πλέον ἐπαισθητῶς ἀπὸ τῆς ἀντιλήψεως τῆς πραγματικότητος. Καθίσταται μᾶλλον «φαντασία» ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐννοίᾳ καὶ περιορίζεται εἰς ἐλευθέρους μετασχηματισμοὺς πραγματικῶν καταστάσεων. Εἶναι ἐνεργὸς μᾶλλον ἐν τῇ πρὸς τοὺς ὁμηλικὰς παιδιὰ, ἢ ἐν τῇ ἀναστροφῇ πρὸς ἀψυχα πράγματα (κύβους, στρατιώτας). Ὁ ὑλικώτερος καὶ πραγματικώτερος χαρακτηρ τῶν νέων παιδιῶν ἐκδηλοῦται σαφῶς διὰ φράσεων οἷα ἡ: «αὐτὸ δὲν εἶναι σωστὸ παιχνίδι», τ. ἐ. ἡ φαντασία δεσμεύει ἰσχυρότερον ἑαυτὴν εἰς κανόνας, τοὺς ὁποίους αὐτὴ ἔθεσεν. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ παῖς ἐνδιαφέρεται ζωηρῶς διὰ τὰ πράγματα τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ἐπιζητεῖ γνῶσιν τοῦ κόσμου τούτου, διὰ συνειδητῶν ἐρωτήσεων καὶ ἐρευνῶν, χαρακτηριστικὴ διὰ τὴν ἡλικίαν ταύτην εἶναι ἐπίσης ἡ ἀφύπνισις τεχνικῶν διαφορόντων ἢ ὁποία ὁδηγεῖ καὶ τοὺς ἐστερημένους ταλάντου περὶ τὰ τοιαῦτα εἰς τὴν γνωστὴν ἐπίπνον καὶ ἀσκοπὸν ἐνασχόλησιν. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἤδη ρεαλιστῆς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἡλικίας τοῦ.

μας. Αὐτὸς περισσότερον παντὸς ἄλλου ὑπεγράμμισε τὴν ἀξίαν τῶν προτύπων εἰς τὴν ἀγωγήν. Ἡμεῖς δὲ οἱ νεῖτροι ἐκπαιδευτικοὶ διακρίνομεν εἰς τὸ πρόσωπόν του τὸ πρότυπον πρὸς τὸ ὁποῖον θὰ προσανατολιζώμεθα.

1) Ἀπόσπ. 1ον. Σελ. 24-25. Ἀπόσπ. 2ον. Σελ. 45-46. Ἀπόσπ. 3ον. Σελ. 109-111. Ἀπ. 4ον. Σελ. 123-124.

‘Αλλ’ ο ρεαλισμός αυτού ούτως περιορίζεται κατ’ ιδιόρρυθμον τρόπον εις τὰ ἀντικείμενα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸν παιδικὸν κόσμον ἢ τὰ ὁποῖα ὑπείσρχονται εἰς αὐτόν. Ἀποκομίζει τις τὴν στοθερά ἐντύπωσιν ὅτι ὁ παῖς ἀπετελέσθη ἤδη ὡς τοιοῦτος. Ἐχει ἐπιτευχθῆ κατὰστασις ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων, ἐφ’ ὅσον πρόκειται περὶ τῆς ἐξουσιάσεως τοῦ μέχρι τοῦδε κύκλου τῆς ζωῆς.

3) Τὴν αὐτὴν ἰδέαν δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν καὶ κατ’ ἄλλον τρόπον.

Πᾶσα ἀγάπη ἀναφέρεται εἰς ἀξιολογικὸν περιεχόμενον ἐν προσώπῳ τινὶ ἐνσωματούμενον. Ὑπάρχει ἀξιολογικὸν περιεχόμενον τοῦ προσώπου ἐν ἰσχυρῶς διαφορημένῃ, συνειδησὶν ἑαυτῆς κεκτημένη πνευματικότητι, ὡς ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἄλλο, ὡς φυσικὸς καὶ ἀνευ συνειδήσεως ἑαυτοῦ πλοῦτος ἐσωτερικῆς πλαστικῆς δυνάμεως. Ὑπάρχει μορφή ὡς κατὰ λόγον διάρθρωσις τοῦ νοῦ καὶ μορφή ὡς μακαρία, ἀρμονικὴ ἐνότης τοῦ φυσικοῦ ὄντος. Ἀμφότεραι αἱ μορφαὶ ζητοῦν ἀλλήλας, ἵνα διὰ τῆς ἐνώσεως αὐτῶν φθάσουν ὑψηλότερον, ἄνω εἰς τὸ ἰδιώδες. Διὰ τοῦτο οἱ φορεῖς τοῦ ἔρωτος τούτου εἶται, ὡς ὁ Πλάτων λέγει, τὸ συναμφοτέρον, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι, ἐνδεεῖς καὶ χορηγοί, διαπλάττοντες καὶ δεχόμενοι.

Ἰδιαζόντως ὁμοῦς διὰ τὸν ἔφηβον τὸ πρᾶγμα ἔχει οὕτω, ὅτι ἐν δύνата νὰ ἀντιληφθῇ τὸ ἀξιολογικὸν περιεχόμενον τοῦ κόσμου ἄλλως, ἢ ἐν προσωπικῇ συγκεκριμένῃ παραστάσει αὐτοῦ. Τοῦτο προβαίνει ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ ἀξία τὴν ὁποίαν νομίζει καὶ ζητεῖ ταυτίζεται δι’ αὐτόν πλήρως πρὸς τὸν ζῶντα ἄνθρωπον, ἐν τῷ ὁποίῳ εὐρίσκει ἢ πιστεύει αὐτὴν ἐνσωματωμένην. Ἡ εἰς τὸ ἰδανικὸν πίστις τοῦ ἐφήβου εἶναι πίστις εἰς τὸν ἄνθρωπον αὐτοῦ. Ἀλλοίμονον ἐάν ὁ ἄνθρωπος οὗτος δὲν τηρῇ ὅ,τι ὑποσχεῖται. Τότε ὁλόκληρος ὁ ὥραϊος κόσμος δύνата νὰ μεταβληθῇ εἰς ἐρείπια. Παρὰ τῷ θήλει παραμένει ὑφισταμένη ἡ (προσωπικὴ) αὐτῇ σχέσις πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ζωῆς καὶ πέρα τῶν ἐφηβικῶν χρόνων. Αἱ γυναῖκες κατανοοῦν τὸν κόσμον μόνον διὰ μέσου φιλουμένου προσώπου. Ἐπιτρέπεται λοιπὸν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἀντιθέσεως ἐκείνης τῶν ψυχῶν νὰ εἰπωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ δέσμευσις τοῦ ἐφήβου εἰς τὴν ἀποκολυπτικὴν δυνάμιν ἐνὸς προσώπου, ἐν τῷ ὁποίῳ «ἐνσαρκοῦνται» γνήσια ἀξία, εἶναι γυναικεῖον γνῶρισμα. Ὁ ὥριμος ἀνὴρ προχωρεῖ πέρα τούτου, μανθάνων ἐν τέλει νὰ ἀγαπᾷ αὐτὴν τούτην τὴν ἀξίαν καὶ τὸ πρᾶγμα, τὰ ὁποῖα ὡς ἀπέραντον ἔργον παρέχουν εἰς τὸν προσωπικὸν αὐτοῦ βίον περιεχόμενον. Ἐνεκα τῆς δεσμεύσεως τοῦ ἐφήβου εἰς τὸ συγκεκριμένον πρόσωπον τὸ ἀξίον ἐμπεφορημένον ὀνομάζομεν τὸν ἔρωτα αὐτοῦ αἰσθητικὴν ἀγάπην. Διότι καὶ ἐάν τὸ περικάλυμμα τοῦ σωματικοῦ ὑπερνικηθῇ, ἐναργῆς παράστασις τῆς γελικῆς διὰ τοῦ κόσμου διηκούσης ἀξίας παρα-

μένει ὁρος τῆς ἰδανικῆς ταύτης ἐξάρσεως. Ὁ ἔφηβος προσπελάζει εἰς τὴν ἰδέαν, ἣτις κεῖται δι’ αὐτόν ἐν τῷ μακρυνῷ Ἐπέκεινα, διὰ τοῦ θνητοῦ σκεύους ζωντανοῦ προσώπου, εἰς τὸ ὁποῖον δύνата νὰ προβάλῃ ἑαυτόν, νὰ κατανοήσῃ (ἐξιδανικεύων) αὐτό, καὶ πρὸς τὸ ὁποῖον δύνата νὰ αἰσθανθῇ συμπάθειαν. Κατὰ κανόνα δὲν γνωρίζει ἀκόμη τὸ εἶδος τῆς ἐξάρσεως, ἢ ὁποῖα ὁδηγεῖ ὡς ἑκστασις εἰς τὸ ἀσχημάτιστον καὶ ἀνειδεον, ἀλλὰ μόνον τὴν αὐταπάρησιν (ἀλλοτριῶσιν ἑαυτοῦ, κένωσιν), ἢ ὁποῖα ὡς ἔρως τείνει νὰ συγχωνεύσῃ αὐτόν πρὸς τὴν θεαθεῖσαν καὶ ἐξαυλωθεῖσαν εἰκόνα. Τοῦτο δὲν τῆς ἀπομαντεύσεως τοῦ θείου ὑπὸ τὴν παρηλλαγμένην ἐσθῆτα τῆς πραγματικότητος, ὁ ὕπατος οὗτος σεβασμός, ἀνήκει μόνον εἰς τὸν ὥριμον καταστάντα. Καὶ τίς ἐξ ἡμῶν γίνεται ποτὲ παντελῶς ὥριμος;

4) «Ἀλλ’ ἡ ἀλήθεια αὕτη δὲν στερεῖ αὐτόν τοῦτον τὸν ἔρωτα τῆς ἀξίας τοῦ Μόνον ἢ δημιουργικῆς αὐτοῦ λειτουργίας καὶ ἡ διὰ τὴν αὐτοανάπτυξιν σημασίαν αὐτοῦ γνωρίζονται καθαρώτερον.

Ὡς ἡ περὶ τὴν τέχνην ἐνασχόλησις καὶ ὡς ὁ πρὸς τὸν ἠθοποιὸν πόθος χρησιεύουν πρὸς τὴν εὐρυνσιν τοῦ ἐσωτεριοῦ βίου, οὕτω χρησιμεύει ὁ ἔρως πρὸς τὴν ἐξύψωσιν αὐτοῦ. Οὐδέποτε θὰ ἐμάνθανον οἱ ἄνθρωποι τί εἶναι τὸ ἰδανικόν, ἐάν δὲν εἶχον τὴν δυνάμιν νὰ βιοῦν καὶ νὰ αἰσθάνωνται ἐρωτικῶς. Τὰ πάντα, ἢ τε ζωὴ καὶ ἡ ὑπνώττουσα φύσις, ἐξωραίζονται ἐντὸς τοῦ φωτός τούτου. Ἐν τῷ ἔρωτι διεισδύουν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ πληροῦν αὐτὴν κυρίως δημιουργικαὶ εἰσοπλαστικαί, πρὸς τὰ ἄνω ρέπουσαι κοσμικαὶ δυνάμεις. Ἡ μυστικὴ ἐνότης φύσεως καὶ πνεύματος ἀποκαλύπτεται ἐνταῦθα ἡ γενεσιουργὸς δυνάμις τῆς φύσεως μετὰ τῆς καταρασσοῦσης αὐτῆς πλησμονῆς, μεταπίπτουσα κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἀνθήσεως τῆς ψυχῆς εἰς τὸ πνευματικόν, συνεχίζεται ὡς ἰδεατὴ γένεσις⁽¹⁾ τὸ κατ’ ἀρχὰς διατρίβουσαι ἐν τῷ Ἐπέκεινα ὡς μακρῖνοὶ ἀστέρες «ἐπέκεινα τῆς οὐσίας»; Ἐρχεται τέλος ἡ ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνοῦνται στερῶς μετὰ τῆς ὕλης τῆς σκληρᾶς πραγματικότητος εἰς σταθερὸν σχῆμα.

Μετὰ ταύτης τῆς «Ἀριστοτελείου τροπῆς» ἔληξε ἡ ὥριμασις ἤρχισεν πλέον ἡ ὥριμότης.

1) Ἀπὸ τὴν πάλιν τὴν ἀρχέγονον τῶν σκοτεινῶν,

τῶν πρωτουργῶν δυνάμεων ἕως αὐτὴν
Τῶν ζωϊκῶν χυμῶν τὴν πρώτην ἔκχυσιν,
Ποῦ ὕλη ἀπὸ τὴν ὕλην κι’ ἀπ’ τὴν δυνάμιν
Δυνάμεις νέα μυρ.όκρουνος κυλᾷ
Φουσκώνει μυστικά τὸ πρῶτο λούλουδο
Κι’ ἐπάνω στῆς ἰδέας τὴν νεανικὴν ὁρμὴν
Ποῦ ἀναγεννιέται ἡ φύσις ἡ δημιουργικὴ
Μιά δυνάμις ξανοίγω, μιὰ συνύφανσι
Καὶ μιὰν ὁρμὴν σὲ κόσμον ὑψηλότερον.»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ "ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ED. SPRANGER,"

Ἐκ τῆς «Παιδαγωγικῆς Ψυχολογίας» Γ. Ν. Παλαιολόγου,

Ἀθῆναι 1960, Σελ. 242—244

«Διαφόρως πρὸς τὸν Dilthey ἐπιδιώκοντα θεμελιώσιν ψυχολογίας, ὡς ὑποβάθρου τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν (Psychologie der Geisteswissenschaften), ὡς τὰ μαθηματικά εἶναι τὸ ὑπόβαθρον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, πρὸς διάκρισιν τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν (Geisteswissenschaften) ἀπὸ τῶν ἐπιστημῶν τῆς φύσεως (Naturwissenschaften) ὁ Eduard Spranger θεωρεῖ ἐκαστὴν πνευματικὴν ἐπιστήμην, ὡς ἔχουσαν ἰδιαιτέραν δομὴν (Struktur) καὶ ἐπομένως χρῆζουσιν Ψυχολογίας, ὡς π.χ. διὰ τὴν Ὁρησκείαν ἀπαιτεῖται Ψυχολογία τῶν ὁρησκευτικῶν βιωμάτων, διὰ τὴν Καλλιτεχνίαν ψυχολογία τῶν αἰσθητικῶν βιωμάτων καὶ ἐξ αὐτῶν τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, διὰ τὴν Οἰκονομίαν Ψυχολογία τοῦ οἰκονομικῶς σκέπτεσθαι καὶ δρᾶν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς διὰ πᾶσαν πνευματικὴν ἐπιστήμην.

Ὡσαύτως ἐκάστη ἀνθρωπίνη ἡλικία ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν δομὴν τῆς καὶ διαφορετικὸν κέντρον πνευματικῶν ἐνεργειῶν. Πρὸς κατανόησιν ἐπομένως ἐκάστης ἡλικίας ἀπὸ τῆς πρώτης παιδικῆς καὶ πέραν ἀπατεῖται ψυχολογία τείνουσα εἰς σύλληψιν, κατανόησιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς ἰδιαιτέρας ψυχικῆς δομῆς τῆς καὶ τοῦ ἰδιαιτέρου κέντρου τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τῆς, δηλ. ἰδιαιτέρα ψυχολογία τῆς παιδικῆς ἡλικίας, ἰδιαιτέρα ψυχολογία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας, ἐπίσης ἰδιαιτέρα ψυχολογία δι' ἐκάτερον τῶν φύλων. Δεῖγμα τοιαύτης Νοολογικῆς ψυχολογίας μᾶς ἔδωκεν αὐτὴς ὁ Spranger διὰ τῆς συγγραφῆς, κατὰ τὰς ἐκτεθείσας ἀπόψεις του, τῆς περιφήμου «Ψυχολογίας τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας» «Psychologie des Jugendalters» ἣτις ἔσχε παγκόσμιον τὴν διάδοσιν καὶ ἐκτίμησιν.

Τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα τ.ἐ. αἱ ἀντικειμενικοποιηθεῖσαι ἀνθρώπιναι πνευματικαὶ δημιουργίαι, εἶναι ἀκατανόητον ὑπὸ τῆς παλαιότερας ψυχολογίας τῶν ψυχικῶν στοιχείων. Διότι τὸ ἐκάστοτε πνευματικὸν περιεχόμενον εἶναι διάφορον τοῦ ψυχικοῦ στοιχείου τὸ πνευματικὸν περιεχόμενον εἶναι ὑπερπροσωπικὸν ἔχον ἰδίαν ὑπαρξιν, ἀνεξάρτητον τοῦ παραγαγόντος ὑποκειμένου. Ἡ καθολικότης τοῦ πνεύματος ὁρίζει τὴν νεοανθρωπιστικῆς ἐκδοχῆς προσωπικότητα παρὰ Spranger, διατυπωμένη οὕτω :

«In jedem sinngebetden Akt Waltet die Totalität des Geistes» ἦτοι: «Εἰς πᾶσαν νοηματοδότην ἐνέργειαν, δρᾷ ἡ καθολικότης τοῦ πνεύματος».

Ὁ πνευματικὸς βίος, ὑπερκεῖμενος τοῦ ἀτομικοῦ βίου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν ἀτομικῶν βιωμάτων, καταλήγει εἰς μεγάλας ὑπερατομικὰς ἀντικειμενικότητας, δηλ. εἰς τὴν πολιτιστικὴν δημιουργίαν καὶ τὴν κοινωνικὴν ὁργάνωσιν κα-

τὰ Dilthey. Ὁ Spranger ἐπεξεργασθεὶς τὰς μορφάς, ὑφ' ἃς ἐμφανίζεται τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, διακρίνει τὰ ἐξῆς κύρια ἀτομικὰ πολιτιστικὰ πεδία :

- α) Θεωρητικὸν πεδίων πολιτισμοῦ (Ἐπιστήμαι).
- β) Οἰκονομικὸν » » (Οἰκονομία).
- γ) Αἰσθητικὸν » » (Καλλιτεχνία).
- δ) Ὁρησκευτικὸν » » (Ὁρησκεία).

Παρ' ἐκάστῳ τούτων ἐκτὸς τοῦ ὕλικου ὑποβάθρου ἀπόκειται εἰδικὸν νόημα.

Ἀπὸ τὸ κοινόν, ἡ τὸ συλλογικὸν πνεῦμα (Σύνδεσμος Ἐγὼ - Σὺ) προέρχονται τὰ πολιτιστικὰ πεδία :

- ε) Κοινωνικὸν πεδίων πολιτισμοῦ (Κοινωνία - Κοινωνικαὶ ὁργανώσεις).
- ς) Πολιτικὸν πεδίων πολιτισμοῦ (Πολιτεία - πολιτικαὶ ὁργανώσεις).

Ἀπὸ τὸ συλλογικὸν πνεῦμα, τ.ἐ. τὰς σχέσεις ἀγάπης - ἀποστροφῆς, ἐπιβολῆς - ὑποταγῆς προέρχονται, ἐκτὸς τῶν τελευταίων δύο πεδίων πολιτισμοῦ, τὰ πεδία : Δικαίου, Ἀγωγῆς, Γλώσσης κ.τ.δ.

Κατὰ τὸν Spranger δὲν ἱκανοποιούμεθα μὲ τὰς παλαιὰς οὐδετέρας, δηλ. ἐστερημένας νοήματος, ψυχικὰς λειτουργίας ἥτοι: τὰς παραστάσεις, συναισθήματα, ἐπιθυμίας, μνήμην, φαντασίαν κ.ἄ., ἀλλὰ πρέπει ὁ ψυχολόγος νὰ ἀφορμᾶται ἀπὸ πλήρεις νοήματος δομὰς τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ταύτας ὁμῶς συλλαμβάνομεν μόνον, ὅταν θέτωμετ τὰς ψυχικὰς λειτουργίας τοῦ ἀτόμου εἰς συνάρτησιν πρὸς ἀντικειμενικὰ πεδία τοῦ πνευματικοῦ βίου, κείμενα ἐκτὸς καὶ πέραν τῶν ὑπὸ τοῦ ἀπλῶς σωματικοῦ—φυσικοῦ ὁριζομένων.

Ὡς ἤδη ἐλέχθη κατὰ τὴν ἐν λόγῳ Ψυχολογίαν τοῦ Spranger δὲν πρέπει νὰ θεωρῶμεν τὸν ψυχικὸν βίον ὡς ἀπλὴν τινα συνάρτησιν αἰσθημάτων παραστάσεων, συναισθημάτων, ἐπιθυμιῶν κ.τ.λ., ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ὡς πλήρη νοήματος διηρθρωμένη ἐνότητα ὡς τὴν συνιστάμεν τὸν ὅσον τῶν ἐπὶ τὸ ἄτομον ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος, ὅσον καὶ τῆς τοῦ ἀτόμου ἐπὶ τὸ περιβάλλον πνευματικῆς ἀκτινοβολίας καὶ ἐπιδράσεως».

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νημφ Α. Ν 1092/38

Ἐκ δότης : Διδ. Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος

Πρόεδρος : Δημ. Κουτσουβάλας

Ὁδὸς Ξενοφώντος 15α - ΑΘΗΝΑΙ

Υπεύθυνος Τυπογραφείου

Ἐκδοτικοῦ Οἴκου Ἰω. Καμπανᾶ

Νικόλαος Σακουλίδης - Φιλαδελφείας 4

EDUARD SPRANGER

Ο ΚΟΡΥΦΑΙΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ Ι. ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

Διδασκάλου Μυγδαλιᾶς — Γορτυνίας

1. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν, ποὺ ἡ Διδασκαλικὴ μας ὁμοσπονδία ἀποδίδει τιμὲς καὶ σεβασμὸ εἰς τὸν Νέστορα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης Eduard Spranger κι' ἀφιερώνει εἰδικὸ τεύχος, ἐπὶ τῇ 80ῇ ἐπετείῳ τῶν γενεθλίων του, πολλοὶ θὰ μιλήσουν γιὰ τὸ πολύτομο καὶ πολύμορφο ἔργο τοῦ σοφοῦ διδασκάλου καὶ πολλοὶ διαπρεπεῖς Ἕλληνες ἐκπαιδευτικοί, ἰδίᾳ μαθηταὶ του, θὰ γράψουν καὶ θὰ φωτίσουν τὴν διεθνοῦς κύρους προσωπικότητα τοῦ σοφοῦ διδασκάλου των, Eduard Spranger.

Ἄς χαραχθοῦν λίγες γραμμὲς συνοπτικὲς γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ μεγαλοφυοῦς παιδαγωγοῦ τῆς ἀγάπης, τοῦ ζηλωτοῦ τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς, τοῦ προμάχου τῆς νέας ἀγωγῆς, τοῦ κενοτόμου ψυχολόγου καὶ ὀνομαστοῦ φιλοσόφου τῆς συγχρόνου Γερμανίας κι' Ἑλληνολάτρου Eduard Spranger.

2. Ὁ Eduard Spranger ἐγεννήθη τὸ 1882 εἰς τὸ Crosslichterfelde τοῦ Βερολίνου. Μετὰ τὰς σπουδὰς του, παρὰ τῶ Difthey καὶ roulsen, ἀνηγορεύθη ὑφηγητὴς τῆς φιλοσοφίας καὶ μετὰ ταῦτα καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τῆς Λειψίας καὶ διάδοχος τοῦ Meuman. Τὸ 1920 γίνεται καθηγητὴς τῆς ἑδρας τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου καὶ διάδοχος τοῦ A Riehl, ἐνθ' διδάσκει, πρὸ πολυπληθῶν Γερμανῶν κι' ἐξ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ἀφωσιωμένων φοιτητῶν του, μέχρι τὸ 1944, ὅτε λόγῳ τῶν φιλελ'υθέρων του πεποιοθήσεων ἐγκλείεται ὑπὸ τῶν ὀργάνων τοῦ Χίτλερ εἰς φυλακὰς Moabit. Μετὰ τὴν κατάρρευσιν τοῦ Χίτλερ ἐπανέρχεται εἰς τὴν ἑδραν του ὡς πρύτανις, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἐν Βερολίῳ δημιουργηθείσης ἀνωμάλου καταστάσεως δέχεται καὶ γίνεσθαι καθηγητὴς τῆς Tübingen, ἐνθα διδάσκει ἐνώπιον πυκνοτάτου ἀκροατηρίου μέχρι τὸ 1952, ὅτε ἀποχωρεῖ τῆς θέσεώς του καὶ τιμᾶται διὰ τοῦ «βραβείου Γκαίτε» κι' ἀναγνωρίζεται «ὡς φιλόσοφος, ψυχολόγος καὶ παιδαγωγός παγκοσμίου φήμης, ὡς ὑποδειγματικὸς διδάσκαλος καὶ πρότυπον τῆς νέας γενεᾶς, διὰ τὸ ἦθος του καὶ τὴν ἐν πνεύματι ἀνθρωπιστικῶ καὶ ὑπερεθνικῶ ἀγωγὴν τῆς κατὰ τὰς ἰδέας τοῦ μεγάλου Γκαίτε».

3. Ὁ Ed. Spranger ἀφοῦ δέχτηκε, ἀπὸ τὸν διδασκάλον του Diethey, ἐρεθίσματα γιὰ τὴν νεωτέρα ἀποψιν τῆς ψυχολογίας ὡς Stukturpsychologie προχωρεῖ πέραν τοῦ διδασκάλου του καὶ δὲν «προσφέρει κακὴν ὑπηρεσίαν στὸ δάσκαλό του γιατί δὲν θέλει πάντα μαθητὴς του νὰ παραμένῃ».

4. Ὁ Spranger παραδέχεται, ὅτι τὸ ἄτομον εἶναι μιὰ ψυχικὴ ὁλότης. Αἱ διάφοροι ψυχικαὶ λειτουργίαι δὲν ἀποτελοῦν μωσαϊκὸν ψυχικῶν στοιχείων, ὡς παραδέχεται «ἡ ψυχολογία τῶν στοιχείων», ἀλλ' ἐνιάιον καὶ πολυσύνθετον ὀργανικὴν

ἐνότητα, ποὺ διέπεται ἀπὸ ἀξίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας διαμορφώνεται ὁ χαρακτήρ.

5. Ἡ ψυχοσύνθεσις ἐκάστου ἀτόμου ἀποτελεῖ, κατὰ τὸν Spranger, τὴν συνισταμένην τριῶν παραγόντων α) τῆς κληρονομικότητος β) τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ καὶ γ) τοῦ ἀξιολογικοῦ. Τοὺς παράγοντας τούτους πρέπει νὰ μελετήσῃ τις καλῶς διὰ νὰ κατανοήσῃ τὴν ψυχικὴν δομὴν τοῦ ἀτόμου.

6. Βάσει τῶν τριῶν αὐτῶν παραγόντων ὁ Spranger ἐμελέτησε κι' ἐξεπόνησε τοὺς τύπους τῆς ζωῆς, τοὺς ὁποίους διακρίνει εἰς ἑξ (6): 1) Τὸν θεωρητικόν, 2) τὸν οἰκονομικόν, 3) τὸν αἰσθητικόν, 4) τὸν κοινωνικόν, 5) τὸν πολιτικόν καὶ 6) τὸν θρησκευτικόν. Τοὺς τύπους τούτους κατατάσσει σύμφωνα μὲ τὰ ἑξ κύρια πολιτιστικὰ πεδία ἥτοι τῆς ἐπιστήμης, οἰκονομίας, καλλιτεχνίας, κοινωνίας, πολιτείας καὶ θρησκείας.

7. Ἀποκρούει τὴν ψυχολογίαν τοῦ Homunculus καὶ παραδέχεται, ὅτι κάθε ἡλικία ἔχει διάφορον ψυχοσύνθεσιν κι' ἐπομένως ὑπάρχει διάφορος, γιὰ κάθε ἡλικία, ψυχολογία, δηλαδὴ ἄλλη ψυχολογία τοῦ παιδός, ἄλλη ἡ ψυχολογία τοῦ ἐφήβου, ἄλλη ἡ ψυχολογία τοῦ ὀρίμου, ἄλλη τοῦ γέροντος.

8. Θεωρεῖ, τὴν μελέτην τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδός καὶ τῆς ψυχολογίας τοῦ ἐφήβου, ἀπὸ τὸν παιδαγωγὸν ἀπαραίτητον, διότι ἔτσι θὰ γνωρίζῃ οὗτος τὴν ἀτομικότητα κάθε μαθητοῦ καὶ δὲν θὰ ἐφαρμόζῃ μονολιθικὰ τὰ ἴδια μέσα κατὰ τὴν διδασκαλίαν κι' ἀγωγὴν ἀλλὰ διάφορα, προσιδιάζοντα στὴν ἀτομικότητα ἐκάστου καὶ στὴν πνευματικὴ ὀριμότητά του.

9. Ἀσχολεῖται μὲ τὴν πειραματικὴν ψυχολογία καὶ θέλει αὐτήν, ὡς βοηθητικὴν ἐπιστήμην τῶν προβλημάτων τῆς διδακτικῆς. Δὲν παραδέχεται τὴν μέτρησιν τῆς εὐφυΐας διὰ πειραμάτων καὶ μᾶς λέγει «...Ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἱερὸν τοῦτο θαυμάσιον ὄν, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθῇ διὰ τῶν μεθόδων τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας.....».

Γενικῶς, ὁ E. Spranger ὑπῆρξεν ὁ ὑποστηρικτὴς τῆς νοολογικῆς ψυχολογίας καὶ θεμελιωτὴς τῆς πνευματικῆς ἐπιστημονικῆς ψυχολογίας.

10. Στοχαστὴς τῆς παιδαγωγικῆς σκέψεως ὁ Spranger εἶναι καὶ διάσημος παιδαγωγός. Ἀντίθετος τοῦ νοησιαρχισμοῦ, τοῦ ὠφελισμοῦ, τοῦ ἐγωΐσμοῦ καὶ τοῦ διδακτικοῦ ὕλισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, θεωρεῖ «τὴν παιδαγωγικὴν ὡς φιλοσοφία τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς ἐπιστήμη τῶν ἀξιών τῆς ζωῆς». Ὑποστηρίζει, ὅτι σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἐξευγενισμὸς τῆς ψυχῆς κι' ἀντλεῖ τὰ ὕλικά τῆς ἀγωγῆς ἀπὸ τὸ κλασσικὸ ἀρχέτυπο, ἀπὸ τὴν φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος καὶ τὰς ἀξίας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

11. Θέλει τὸν παιδαγωγὸν μελετητὴν τῆς Ἐθνικῆς του δημιουργίας καὶ περαιτέρω τῆς γενικωτέρας πολιτιστικῆς τοιαύτης, ὥστε νὰ δύναται νὰ μεταλαμπαδεύῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν τροφίμων του τὰς ἀξίας τοῦ Ἐθνικοῦ των πολιτισμοῦ καὶ παιρετέρω τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Θέλει ὁ παιδαγωγός, μὲ τὸ παιδαγωγικόν του ἦθος καὶ τὴν ἀνθρωπιστικὴν του παιδαγωγικὴν, νὰ εἰσαγάγῃ τοὺς τροφίμους του εἰς τὰς ἀξίας τῶν πολιτιστικῶν λειμῶνων τῆς Θρησκείας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς οἰκονομίας, τῆς τέχνης, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας.

Αἱ βασικαὶ παιδαγωγικαὶ τοῦ ἀρχαίου ἀποτελοῦν τὸ κρᾶμα τῆς Κουλτουριστικῆς (Kulturg) καὶ τῆς ἀξιολογικῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς παιδαγωγικῆς τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς αἰσθητικῆς καὶ εἶναι γερὰ θεμελιωμένοι καὶ ζωογόνοι καὶ δημιουργικαί.

Εἰς τὸ πεδίου τῶν ἐρευνῶν του ὁμιλεῖ διὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς μορφώσεως, τῶν πολιτιστικῶν καὶ μορφωτικῶν ἀξιών, τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγωγῆς καὶ τὰ ὑλικά καὶ μέσα αὐτῆς κ. ἄ. Ἡ παιδαγωγικὴ του, εἶναι παιδαγωγικὴ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἐπιτύχωμεν μιὰ ἀνωτέρα. μορφή. Ζητεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ παιδιοῦ ἀφόρμησην καὶ θέλει ἡ μόρφωσις τοῦ ἀτόμου νὰ γίνεται δι' ἐκείνων τῶν ἀξιών, πού ἀνταποκρίνονται στὴ πνευματικὴ ὀριμότητα τοῦ παιδιοῦ.

12. Στὸ διδακτικὸ τομέα ὁ Spranger ζητεῖ τὸ σχολεῖον τοῦ βιβλίου καὶ τῆς μηχανικῆς μαθήσεως ν' ἀντικατασταθῇ μὲ τὸ σχολεῖον ἐργασίας καὶ δραστηριότητος. Θέλει τὸν διδάσκαλον ἱεουργὸν καὶ μεσάζοντα μεταξὺ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ τροφίμου καὶ μὲ μεγάλην κοινωνικὴν ἀποστολὴν κι' ὄχι τροφοδότην ξηρῶν γνώσεων. Θέλει ἡ διδασκαλία νὰ μὴν τροφοδοτῇ μὲ γνώσεις μόνον, ἀλλὰ νὰ διαπαιδαγωγῇ συνάμα.

13. Ὁ παιδαγωγὸς διδάσκαλος, λέγει, πρέπει πρῶτα - πρῶτα νὰ εἶναι ἀνθρώπος μὲ μεγάλη αἰγλή ἀνθρωπιᾶς, διότι τότε δρᾷ διὰ τοῦ παραδείγματος καὶ τῆς προσωπικότητός του. Νὰ εἶναι γεμάτος ἀπὸ ἀγάπην, πού ν' ἀποπνέῃ τὸ ἄρωμα τῆς Πεσταλοτσείου ἀγάπης. Νὰ τρέφῃ δὲ ἀγάπην, ὄχι μόνον πρὸς τὸν τρόφιμον ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ, διότι τότε θὰ δύναται νὰ μεταφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν τροφίμων ἀξίας, πού θὰ ἐπιζήσουν καὶ θὰ συντελέσουν ὥστε νὰ διαμορφωθῇ κι' ἐξελιχθῇ εἰς προσωπικότητα ὁ τρόφιμος.

14. Εἶναι δὲ ὑποστηρικτὴς τοῦ ἀξιώματος τῆς πατριδογνωστικῆς ἀρχῆς καὶ μᾶς τονίζει, ὅτι «Ἡ Γεννέθλια γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἀστείρευτὴν πηγὴ τῆς μορφωτικῆς δυνάμεως».

15. Ἐσχολήθη καὶ μὲ τὸν ἐπαγγελματικὸν προσαντολισμὸν καὶ λέγει ὅτι «Ὁ δρόμος πρὸς τὴν ἀνωτέραν γενικὴν μόρφωσιν ὁδηγεῖ διὰ τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ μόνον διὰ τοῦ ἐπαγγέλματος».

16. Ὁ ἀστρήλατος αὐτὸς παιδαγωγὸς ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς παιδαγωγικῆς κι' ὡς χαλκέντερος συγγραφεὺς ἐδημοσίευσεν πολλὰς μελέτας διὰ τοὺς Rousseau, Pestalozzi, Froebel κ. ἄ.

17. Ὁ σοφὸς αὐτὸς παιδαγωγὸς πού δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωρίσῃ πού τελειώνει ὁ φιλοσοφικὸς του στοχασμὸς καὶ πού ἀρχίζει ὁ παιδαγωγικὸς

του οἴστρος» τονίζει τὴν δημιουργικὴν ἐνέργειαν κι' ἐπίδρασιν τῆς Ἀξίας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα καὶ δημιουργίαν καὶ μᾶς παρουσιάζει πολλὰς πρωτοτύπους φιλοσοφικὰς μελέτας.

18. Γ' ολυγραφώτατος συγγραφεὺς ὁ Spranger, μᾶς ἀφίνει σειρὰν ψυχολογικῶν, φιλοσοφικῶν καὶ παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων, ἀπὸ τῶν ὁποίων αἱ διδασκαλικά ψυχὰ θ' ἀντλοῦν νάματα σοφίας καὶ πείρας καὶ θὰ τὸν εὐγνωμονοῦν.

19. Ἰδιαιτέραν σημασίαν ἔχει κι' ὁ ἀνθρωπισμὸς καὶ ἡ ἀγάπη του στὸν ἀνθρώπο τοῦ Spranger. Ἐνας Humanismus διακρίνει ὅλα του τὰ ἔργα κι' ἕναν Humanismum ζητεῖ ἀπὸ διδασκάλους καὶ μαθητὰς του. Ἀνεξίκακος καὶ μακρόθυμος δὲν γογγύζει οὔτε ὅταν βάλλεται ἀπὸ ἀνοήτους καὶ ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας. Εὐγενὴς ἀνθρώπος καὶ πρόθυμος συμπαράστατης παντὸς δυστυχοῦντος καὶ συμμετοχὸς τῆς χαρᾶς παντὸς εὐτυχοῦντος. Εἶναι ὁ ἀνθρώπος τοῦ «χαίρειν μετὰ χαϊρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαϊόντων».

20. Εἶναι κι' ἀκραιφνὴς Ἑλληνολάτρης. Ἀγαπᾷ τοὺς Ἕλληνας διότι πρῶτοι ἀνεκάλυψαν τὴν ὀρθὴν καὶ πραγματικὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου κι' ἐπεσκέφθη τὴν πατρίδα μας, τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ πατρίδα τῆς παιδείας.

21. Τοῦ τιμημένου ἀνδρὸς ἡ ἀνθρωπιστικὴ μόρφωσις, τὸ παιδαγωγικὸν ἦθος, ἡ ἐπιστημονικὴ συγκρότησις, ἡ ἐργατικότης, ἡ πρὸς τὸ καθῆκον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν ἀφοσίωσις του καὶ ἡ ἀνωτερότης του βρῆκαν ἐφαρμογὴ καὶ ἀνταπόκρισιν καὶ εἰς τὰς δημιουργικὰς κι' ἐξευγενισμένας ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων μαθητῶν του, οἱ ὁποῖοι πιστοὶ στὰ θεῖα διδάγματά του, ἠνάλωσαν καὶ ἀναλίσκουν τὸν ἑαυτὸν των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἐπ' ἀγαθῇ τῆς πατρίδος, ἣτις διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ τὰ ἀφθονα προτερήματά των, τοὺς ἐτοποθέτησεν ἐπαξίως, εἰς τὰς ὑψηλότερας βαθμίδας τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς χώρας μας.

Ἑλληνες μαθηταὶ τοῦ τιμημένου παιδαγωγοῦ εἶναι σήμερον, ἐν τῇ χώρᾳ μας, σοφοὶ διδάσκαλοι, συγγραφεῖς καὶ διακεκριμένοι καθηγηταὶ Πανεπιστημίων, Γενικοὶ διευθυνταί, Διευθυνταὶ παιδαγωγικῶν Ἀκαδημιῶν, Διευθυνταὶ διδασκαλείου Μέσης ἐκπαιδεύσεως κ. ἄ. Μαρτυρεῖ καὶ τοῦτο, τὸν μέγαν διδάσκαλον καὶ οἰστρήλατον παιδαγωγόν, φιλόσοφον καὶ ψυχολόγον Ed. Spranger.

★★★★★

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΤΣΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

1. 28η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ.

(Ποιητική Ανθολογία)

Ἡ 28η Ὀκτωβρίου 1940 εἶν' ἓνα λαμπρὸ ἀστὲρ στὴ μακραιώνη πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους. Εἶναι τὸ ἀκατάλυτο πνεῦμα ἀντίστασης τῆς Φυλῆς ἐναντίον τῆς βίας καὶ τῆς τυραννίας μὴ νέα ἐκτυφλωτικὴ τοῦ ὕλοποίηση. Εἶναι τὸ ἀναπάντεχο Θριαμβικὸ σάλπιγμα στοὺς ἀπελπισμένους τῆς γῆς. Γι' αὐτὸ ἡ 28η Ὀκτωβρίου δὲν εἶναι γιορτὴ ἐνὸς μόνο λαοῦ. Εἶναι γιορτὴ ὅλων τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων.

Ἡ ἀνθολογία «28Η ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ» τοῦ κ. Γ. Ματσινόπουλου εἶναι μὴ συλλογὴ θαυμάσιων ποιητικῶν κειμένων 50 περίπου διαλεχτῶν ποιητῶν μας (Παλαμᾶ, Σικελιανοῦ, Σκίπη κ.λ.π.) μὲ θέμα τὸ ἡρωϊκὸ ἔπος τῶν ἐτῶν 1940—44. Δὲν εἶναι μόνο ἓνα ἐπίκαιρο βοήθημα τῶν Διδασκάλων γιὰ τὴ διοργάνωση τῆς σχετικῆς σχολικῆς γιορτῆς. Εἶναι τὸ βιβλίον ποὺ στίς σελίδες του κάθε Ἑλληνας θὰ ξαναζήσει ὅλο τὸ ἱερὸ ρῆγος τοῦ Θρυλικοῦ ἐκείνου ἀγῶνα κι' ὅλο τὸ ἡρωϊκὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀθανάτου Ἑλληνικοῦ «ΟΧΙ».

Στοὺς στίχους τῶν ποιημάτων τοῦ βιβλίου ἡ αἰωνία Ἑλλάδα μας ὑψώνεται μεγαλοπρεπῆς καὶ ἄτρωτος. Ὁ συγγραφεὺς κατέβαλε προσπάθεια ἀκόμη νὰ ἐκδοθῇ τὸ βιβλίον του σὲ σχῆμα μεγάλο, σὲ ἐμφάνιση ἄριστη.

ΠΕΤΡΟΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

ΟΜΗΡΟΥ ΠΕΛΛΑ: «STALAG YI C»

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΟΜΗΡΙΑΣ

Μόλις ἐκυκλοφόρησε ἓνα καινούριο βιβλίον, μὲ ὠραῖο καλλιτεχνικὸ ἐξώφυλλο. Εἶναι ἓνα Ἡμερολόγιον Ὀμηρίας, γραμμένον ἀπὸ τὸν συγγραφέα του στὰ Ναζιστικὰ στρατόπεδα τῆς Γερμανίας.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ Ὀμηρος Πέλλας εἶναι συνάδελφος εἶναι δάσκαλος. Εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ συλληφθῇ ἀπὸ τὸν Κάλτσεφ καὶ νὰ σταλῇ μὲ πλῆθος ἄλλων Ἑλλήνων στὰ στρατόπεδα τῆς Χιτλερικῆς Γερμανίας. Μέσα στὴν πείναν, τὴν ἀπάνθρωπη δουλειά, τὴν γύμνια, τὸ κρύο, τὸν βούρδουλα, τίς ταπεινώσεις, τοὺς τουφεκισμούς, τὸν θάνατο καὶ τοὺς ἀσύλληπτους σαδισμούς τῶν Ναζιδων φρουρῶν, ὁ ἡρωϊκὸς συγγραφεὺς συνάδελφος εἶχε τὸ κουράγιο, τίς νύχτες, νὰ ξεχύνῃ πάνω σὲ κομμάτια ἀπὸ χαρτὶ τὸ μεγάλο τοῦς δρᾶμα.

Ἡ ἐσωτερικὴ φλόγα τοῦ συγγραφέως εἶναι μεγάλη. Τύπος ἀνώτερος, ἡρωϊκός. Μὲ ἔξαρσι τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάτασι τοῦ ναοῦ. Μία ψυχὴ γεμάτη ἀνθρωπιά. Πολλές φορές τὰ ταπεινὰ ἐνστικτα, τὸν καλοῦν πρὸς τὴν ἄρνησι, τὴν πτώσι, τὸν ξεπεσμό. Μὰ ἀμέσως ὀρθώνεται τὸ ἀνώτερο Ἐγὼ του, καὶ μὲ θέλησι ἀντρίκια μάχεται γιὰ νὰ κρατήσῃ ψηλὰ τὴν σημαία τῆς ἀνθρωπιάς. Οἱ Ναζιδες προσπαθοῦσαν συνειδητὰ καὶ μεθοδικὰ νὰ ξεριζώσουν ὅτι ἀνθρώπινο ὑπῆρχε μέσα στὴν ψυχὴ καὶ τὴν σκέψι τῆς. Σκοτεινοί, καταλθόνιοι, σαδιστές, μὲ θολωμένο τὸ μυαλὸ ἀπὸ τὸ δόγμα τοῦ «ρατσισμού» ἐπεδίωκαν ἀπάνθρωπα καὶ βάρβαρα νὰ τοὺς ἐξευτελίσουν. Μὲ τίς στερήσεις, τὰ βασάνιστῆρια, τὴν ταπείνωσι καὶ τὴν πείνα ροφούσαν τὸ αἷμα τῆς νεανικῆς τους ζωῆς ἀχόρταγα καὶ

σαδιστικά. Πάσχιζαν νὰ τοὺς ἀφαιροῦν κάθε χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν τελικὰ στὴν πλήρη ἡθικὴ ἀποβιταμίωση. Ἀπεδείχθησαν ὅτι δὲν ἀναγνωρίζουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ ἐλεύθερο στὸ ἄτομο. Ὑπῆρξαν λάτρες καὶ ὀπαδοὶ τοῦ μίσους καὶ τοῦ χυδαίου. Ὡστόσο, τὰ τόξα τους στάθηκαν ἀνίκανα νὰ δουλώσουν τὴν ψυχὴ καὶ τὸ φρόνημα τῶν κρατουμένων, τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ καὶ ἡ σκέψις παρέμεινε, εἰς πείσμα ὅλων τῶν βανδαλισμῶν καὶ ἀγριότητων, ἐλεύθερη καὶ πιστὴ στίς ἀνώτερες ἀξίες, τίς ἀναλλοίωτες καὶ αἰώνιες. Οἱ «ἐλεύθεροι πολιορκημένοι», μὲ ὄπλο τους τὴν ἐνεργητικὴ καὶ θαυμαστὴ παθητικότητά τους, πάλευαν καθημερινὰ μὲ ἀπίστευτο θάρρος καὶ αἰσιοδοξία νὰ κρατήσουν ψηλὰ τὸ λάβαρο τῆς ἀνθρώπινης καλωσύνης καὶ ἀνθρωπιάς. Στίς στριγγιές φωνές τοῦ Ναζιστικοῦ μίσους ἀποκρίνονται μὲ τὴν φωνὴ τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης. Ἡ ζωὴ τῶν Ὀμήρων στὰ Χιτλερικὰ κότεργα, τὰ στρατόπεδα τῶν Ναζιδων εἶναι μὴ σκληρὴ καὶ ἄνιση πάλι ὅλης καὶ πνεύματος, σκληραβίας καὶ ἐλευθερίας, Ἀρετῆς καὶ κακίας, ποὺ τελικὰ καταλήγει στὴν Μεγάλῃ Νίκῃ τοῦ ἐλευθέρου πνεύματος, τῆς ἐλευθέρης ψυχῆς. Τὸ κείμενο τοῦτο εἶναι πιστὸ ἀντιφῆγγισμα τῆς ψυχῆς τοῦ συγγραφέως. Ὁ μελλοθάνατος συγγραφεὺς βλέπει μὲ βαθὺ πόνον τὴν κατάντια τὴν δική του καὶ τῶν συγκαταλεγμένων του, στὴν ὁποία τοὺς ἔφερε τὸ Χιτλερικὸ τέρας. Ἀφήκε τὸν στοχασμὸ του νὰ πλανιέται σὲ ἀνώτερες σφαῖρες σκέψεως. Φιλοσοφεῖ. Τὸ Ἡμερολόγιό του δὲν εἶναι ξηρὴ ἀφήγησι γεγονότων. Βλέπει τίς ἀκατανόμαστες βαρβαρότητες τῶν Ναζιδων, ἀντικρύζει τίς ἀσχήμιες τους καὶ ἡ ψυχὴ του συνταράσσεται. Χαλκέντερος στοχαστὴς ὁ ἴδιος, —ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ γραπτὸ του— μὲ μὴ ψυχὴ σωστὸ θερμοκήπιο καλωσύνης καὶ ἀγάπης, χαράσσει στὸ Ἡμερολόγιό του στοχασμούς καὶ σκέψεις ποὺ συναρπάζουν τὸν ἀναγνώστη, τὸν κάνουν αἰχμάλωτό του. Μὲ ζωντάνια μᾶς περιγράφει τὸ ἡθικὸ χάος ποὺ δημιουργοῦσαν οἱ Ναζιδες μὲ τὴν ψευτιά, τὴν ὑποκρισία, τοὺς ὁμαδικοὺς ἐξανδραποδισμούς, τοὺς ἐξευτελισμούς, τὴν κινικότητα καὶ τίς κάθε λογῆς ἀσχήμιες τους. Ἀντίθετα μ' αὐτοὺς, μὴ μάζα ἀπὸ ἀνθρώπινα κουρέλια —οἱ κρατούμενοι— μὲ φωτίζει αὐς Ὀδηγούς ὠρισμένους συγκαταλεγμένους τῶν —ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἀνέκει καὶ ὁ συγγραφεὺς— ποὺ διακρίνονται γιὰ τὸ ξάστερο μυαλὸ τους καὶ τὴν ἀδάμαστη θέλησί τους, καταβάλλουν συνειδητὰ κάθε προσπάθεια νὰ κρατηθοῦν μακριὰ ἀπὸ τὸ ψυχικὸ σκοτάδι τῶν Ναζιδων. Ἀγωνίζονται ὑπεράνθρωπα νὰ μὴ λερωθοῦν οἱ ἴδιοι ἀπὸ τὸ βύρβορο τῆς Ναζιστικῆς ψυχῆς. Κάνουν ἕναν Τιτάνειο, ἀλλὰ ὑψηλὸ, ἱερὸ καὶ ὠραῖο ἀγῶνα, νὰ κρατήσουν ἀλώβητη τὴν ψυχὴ τους τὴν ἀνθρωπιά. Παλεύουν μὲ τίς ἀδυναμίες τους καὶ ἀναδεικνύονται Νικητές. Ὡρες ὥρες δειλιάζουν, λυγοῦν, σκοντάφτουν ἀλλὰ δὲν πέφτουν. Ἐκεῖνο ποὺ θαυμάζει ὁ ἀναγνώστης εἶναι ὅτι τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ ἐξαίρετου συναδέλφου δὲν εἶναι μοιρολόγι. Τὰ σκελετωμένα φαντάσματα, ὅπως ἔχουν κατατῆσει οἱ μελλοθάνατοι δμηροί, διακρίνονται ἀπὸ αἰσιοδοξία καὶ πίστι συνάμα πρὸς τὴν τελικὴ ἐπικράτησι τοῦ δικαίου, τὴν νίκη τοῦ φωτός καὶ τῆς ἐλευθερίας. Βλέπουν τὴν ὥμῃ καταπάτησι τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἀπὸ τοὺς δηλητηριασμένους Ναζιδες. Ἀντικρύζουν τὴν τυραννία τους καὶ τὴν ολοκληρωτικὴ περιφρόνησι τοῦ ἀνθρώπου. Ζοῦν καθημερινὰ τίς ἀποτρόπαιες πράξεις τους. Ὡστόσο, οἱ λιποτάκτες αὐτοὶ τοῦ νεκροταφείου εἶναι αἰσιοδοξοί, δραστήριοι, ἡρωικοί. Μέσα στὸ λιπόσαρμα σῶμα τους φωλιάζει μὴ ζεστὴ ψυχὴ ποὺ ἀκτινοβολεῖ αἰσθήματα, καλωσύνη καὶ ἀνθρωπιά, μὴ καρδιὰ μὲ παλμὸ ἀγάπης πρὸς τὸν συνάνθρωπο. Συχνά, μάλιστα, ξεχνώντας τὴν προσωπικὴ τους δυστυχία, αἰσθάνονται οἴκτο γιὰ τὸ ὀλιβερε-

κατάντημα του Γερμανικού Έθνους. Και η σκέψις του συγγραφέως — Παιδαγωγού τρέχει γύρω από τους σκοπούς και το έργο της μελλοντικής αγωγής της ανθρωπότητας. Γιατί εκεί μόνο βλέπει την σωτηρία του ανθρώπινου γένους. Μιάς αγωγής που θα καλλιεργή την ψυχική καλοήθεια, την ανθρωπιά, που θα απελευθερώνη τον άνθρωπο από τα ταπεινά του πάθη· που θα καλλιεργή την ευαισθησία προς τον άνθρωπο πόνο και το όρατο. Που θα κάνει τον άνθρωπο ικανό να αγαπά και επιδιώκει ο' όλη την ζωή του Άρετή, με την πλατεία της έννοιας.

Ο συγγραφέας του εξαίρετου τούτου βιβλίου αποδεικνύεται οικοδόμος μιάς νέας ζωής ανώτερης μορφής, διαποτισμένος από το συναίσθημα της αναγεννητικής και αναμορφωτικής αποστολής του στην κοινωνία. Ακτινοβολεί καλωσύνη, αισιοδοξία, ζεστασιά. Γίνεται ήθοπλάστης. Καυτηριάζει, διδάσκει, φωτίζει. Ξεσκεπάζει τις αδυναμίες της ανθρώπινης φύσεως και συνάμα προβάλλει και το μεγαλείο της. Ζωγραφίζει με μελανά χρώματα τα κτηνώδη ένστικτα, τα χαμερπή πάθη του ανθρώπου. Παράλληλα όμως εξαίρει τις ανώτερες ψυχικές του αισθήσεις που τον κάνουν το ανώτερο πλάσμα επί του πλανήτη μας. Στις σελίδες του βιβλίου τούτου ο αναγνώστης βλέπει τον συγγραφέα πρώτα, κι όλους τους μελλοθάνατους συγκρατούμενους του ύστερα, να βγαίνουν μέσα από το καμίνι των στερήσεων, των κακουχιών και των βασανιστηρίων όχι φαύλοι όπως θα ήταν φυσικό, αλλά ήμιοι.

Το βιβλίο του εξαίρετου συναδέλφου είναι τιμή για τον Έλληνα δάσκαλο. Θα πρέπει να διαβαστή από τον κάθε συνάδελφο, τον κάθε Έλληνα. Να γίνει κτήμα κάθε σχολικής και ατομικής βιβλιοθήκης. Θα τολμούσα μάλιστα να συστήσω στο Υπουργείο Έθνικής Παιδείας να προβή στην αγορά ενός αριθμού αντιτύπων και την δωρεάν χορήγησιν των στις σχολικές βιβλιοθήκες. Είναι ένα βιβλίο πολύτιμο. Ένα κείμενο με μεγάλες λογοτεχνικές αξιώσεις και που η βαθύτερη ουσία του είναι ένας ατέλειωτος ύμνος της ανθρώπινης καλωσύνης, της Αγάπης και Άρετης από ένα μελλοθάνατο, αλλά ήρωικό συνάδελφο Έλληνα. Μέσα στον παραγμένο αιώνα μας, όπου η όλη και τα πάθη τείνουν στην τρικυμία τους να παρασύρουν κάθε όμορφη της ζωής, το βιβλίο του συναδέλφου είναι ένα αισιόδοξο και έλπιδοφόρο μήνυμα για το μέλλον της πολυβασανισμένης και δοκιμαζόμενης ανθρωπότητας.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

Παιδαγωγός

ΔΘΑΝΑΣΙΟΥ ΜΗΤΣΙΑΔΗ

Η ΑΤΟΜΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

(Έργασία στα μέτρα του Παιδιού)

Υπό του κ. Μητσιαδή, νυν επιθεωρητού Δημοτ. Σχολείων, εξέδωθη τελευταίως εν βιβλίον με τίτλο «Η ατομικοποιημένη διδασκαλία». Είς το βιβλίον του αυτό ο συγγραφέας παρουσιάζει μιά νέα μορφή Σχολικής εργασίας εις τα πλαίσια του συγχρόνου Σχολείου εργασίας, η οποία θα πρέπει να γίνει αντικείμενον μελέτης και εφαρμογής από τους διδασκάλους.

Η νέα αυτή μορφή εργασίας παρουσιάζεται με μία εκπλήσσοσα σαφήνεια υπό του συγγραφέως όπως έφηρμόσθη υπό του ίδιου εις την πράξιν και θεωρητικά. Είναι θεμελιωμένη εις την σύγχρονον αντίληψιν της ψυχολογίας των ατο-

μικών διαφορών και την Παιδαγωγική απαίτησι της επί «μέτρῳ διδασκαλίας».

Σκοπός του βιβλίου, όπως ο ίδιος τον θέτει εις τον πρόλογόν του είναι «... να εισαγάγη, κατά πρώτον, τον Έλληνα δάσκαλο στην έννοια της ατομικοποιημένης διδασκαλίας και ταυτόχρονα να του δώση την πρώτη παρότρυνσι για ένα άρχικό ξεκίνημα εφαρμογής της στην Έλληνική πραγματικότητα...». Και ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται πλήρως.

Αρχίζοντας ο συγγραφέας με μία σύντομη ιστορική ανασκόπησι ως προς τας δύο βασικάς μορφάς διδασκαλίας, την ατομικήν και ομαδικήν, προβάλλει την νέα μορφή εργασίας, την ατομικοποιημένην διδασκαλίαν, την όποίαν αναλύει θεωρητικώς και οργανώνει πρακτικώς διά του συστήματος των καρτελλών.

Αρχήν και βάσιν της ατομικοποιημένης διδασκαλίας θέτει ο συγγραφέας την μόρφωσιν του μαθητού διά της ατομικής, συμφώνως των πνευματικών αυτού δυνατοτήτων.

Είναι γεγονός πλέον ότι, το Σχολείον εργασίας, εις την σημερινήν του μορφήν, αποκλείει εις τούτο ακριβώς που τονίζει το βιβλίον: εις το να παραχωρή πολύν χρόνον σιωπηράς εργασίας και μελέτης, η όποία θα ηγαζή από την άμεσον και διά ζώσης συνεργασίαν μεταξύ διδασκάλου και μαθητού και η όποία τιθεμένη υπό μορφήν προβληματικήν (καρτέλλαι) θα άποσκοπή, κατά κύριον λόγον, εις την ατομικήν και ατομόρφωσιν.

Ο κ. Μητσιαδής με το να είναι ύπερμαχος της νέας αυτής μεθόδου Σχολικής εργασίας, ούδόλως άπορρίπτει και την άλλην μορφήν εργασίας, την ομαδικήν διδασκαλίαν. Απειναντίας θεωρεί την ατομικοποιημένην διδασκαλίαν ως την μορφήν διδασκαλίας η όποία έρχεται να συμπληρώση τα κενά της ομαδικής διδασκαλίας και ένισχύση τα αδύνατα αυτής σημεία.

Η «επί μέτρῳ» διδασκαλία τοποθετεί τας υπό του κ. Μητσιαδή εις το βασικόν Παιδαγωγικόν αξίωμα του «αυτενεργῶς εργάζεσθαι». Η εργασία περιορίζεται εις τα άυστηρά πλαίσια της ατομικοποιημένης και άφαιρέσεως με σκοπό να άποδεσμεύση τας δημιουργικάς δυνάμεις του μαθητού και παραλλήλως άπομακρύνει και τον διδάσκοντα από την άσκοπή και επιβλαβή λογοκοπία. Είναι μία μορφή εργασίας δημιουργική. Και το σπουδαιότερο: «Ως μορφή σιωπηράς εργασίας προσιδιάζει εις όλους άνεξαιρέτως τούς τύπους των Σχολείων και λύει κατά τον ιδανικώτερον τρόπον το μέγα τούτο πρόβλημα, που αντιμετωπίζουν κυρίως οι τύποι των όλιγοθεσίων Σχολείων.

Βασική όμως προϋπόθεσις επιτυχίας της ατομικοποιημένης διδασκαλίας είναι η διάγνωσις της ατομικότητας του μαθητού. Χωρίς την γνώσι της ατομικότητος εκάστου μαθητού «κάθε προσπάθεια ατομικοποιήσεως της εργασίας είναι καταδικασμένη σε πλήρη άποτυχία».

Τέλος πολύ σπουδαίο είναι το πρακτικό μέρος του βιβλίου, όπου και γίνεται εφαρμογή της ατομικοποιημένης διδασκαλίας με το σύστημα των καρτελλών.

Είς το μέρος αυτό, όπου και ο ίδιος ο συγγραφέας ρίπτει το μεγαλύτερον βάρος, παρατίθεται σειρά ύποδειγματικών καρτελλών εις το μάθημα της γραμματικής όπως έφηρμόσθησαν υπό του ίδιου εις τούς μαθητάς της Δ' τάξεως.

Θά ήτο πράγματι μία τεραστία προσφορά εάν διά κάθε μάθημα χωριστά παρατίθετο και μία πλήρης σειρά καρτελλών. Ο κ. Μητσιαδής όμως περιορίστηκε στις ύποδειγματικές καρτέλλες της γραμματικής διά τον λόγον που ο ίδιος μάς έξηγει εις τον επίλογόν του. «... άφήσαμε, γράφει, την προσπάθεια αυτή για εύθεώτερον χρόνον, όταν διαπι-

στώσαμε τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα, πού θά προκύψουν ἀπὸ τὴν πειραματικὴ αὐτὴ διδασκαλία τῆς ἀτομικοποιημένης ἐργασίας στὰ διάφορα Σχολεῖα τῆς Χώρας μας». Καὶ ἡ πειραματικὴ αὐτὴ διδασκαλία θά ἀποδείξῃ ἀσφαλῶς ὅτι ἡ ἀτομικοποιημένη διδασκαλία εἶναι μιὰ μορφή ἐργασίας ὑπεύθυνη, σοβαρὴ καὶ πάνω ἀπ' ὅλα μιὰ ἐργασία καθαρῶς δημιουργικῇ.

Κ. Π. Μπενέκος

ELIAS N' ELIASKOS

"USE YOUR ENGLISH,"

Revised Edition, Athens 1962, an Athens College Publication

Ἡ διδασκαλία μιᾶς δευτέρας ζωντανῆς γλώσσας, παρ' ὅλη τὴν κίνηση πού παρατηρεῖται τελευταῖα στὴ χώρα μας καὶ τὶς διάφορες λύσεις πού ἔχουν προταθῇ καὶ ἐφαρμόζονται στὰ ποικιλώνυμα ἰνστιτούτα, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι πρόβλημα πού περιμένει τὴ λύση του καὶ νὰ ἀποτελῇ πρόκληση γιὰ κάθε ζωντανὸ δάσκαλο ξένων γλωσσῶν.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ζωντανῶν καὶ ἀνήσυχους δασκάλους καὶ ὁ κ. Ἡλίας Ἡλιάσκος, βοηθὸς Ὑποδιευθυντῆς τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν. Ἐπὶ δύο δεκαετίες τώρα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἀγγλικοῦ τμήματος στὸ Δημοτικὸ καὶ στὶς πρῶτες γυμνασιακὲς τάξεις τοῦ σχολείου αὐτοῦ, ἀσχολήθηκε μὲ ἀληθινὸ πάθος στὸ νὰ ἀνιχνεύσῃ καὶ νὰ ἐφαρμόσῃ μιὰν ἀπλὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ μέθοδο γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν μαθητῶν στὴ σπουδὴ τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας. Τὸ ἔργο πού ἐπιμύσθηκε ὁ κ. Ἡλιάσκος δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο. «Οἱ ξέρομε πῶς ἡ ἐκμάθηση μιᾶς ξένης γλώσσας ἐξαρτᾶται κατὰ μέγα μέρος ἀν ὅχι ἀπόλυτα, ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπαφὴ πού θά ἔχῃ κανεὶς μ' αὐτήν. Ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ μαθητῆ στὴν πρῶτή καὶ στὴ δευτέραν τῆς γλώσσας πού πρόκειται νὰ διδαχθῇ. Ὅταν ἡ πρώτη γνωριμία μὲ μιὰ ξένη γλώσσα γίνῃ μὲ λανθασμένη ἢ ἑλλιπὴ μέθοδο, τότε ἡ τελεία ἐκμάθηση τῆς γλώσσας αὐτῆς δὲν ἐπιτυγχάνεται ποτέ. Γιὰ τοῦτο ὑπάρχουν σήμερα, στὸν τόπο μας τοῦλάχιστον, πολλοὶ πού ξεύρουν νὰ γράφουν καὶ νὰ μεταφράζουν ἄψογα τὰ κείμενα μιᾶς ξένης γλώσσας καὶ ὅμως δὲν μποροῦν νὰ τὴν μιλήσουν, ὅπως ὑπάρχουν ἐπίσης πολλοὶ πού τὴν μιλοῦν ἄπταιστα, ἀλλὰ ἀδυνατοῦν νὰ γράψουν λίγες γραμμὲς ἄψογες γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς.

Τὴν ἔλλειψη καὶ τὴν ἀνακολουθία τούτῃ θέλησε νὰ θεραπεύσῃ καὶ νὰ προλάβῃ ὁ κ. Ἡλιάσκος ἐφαρμόζοντας στὰ ἐλληνόπουλα πού ἔχει νὰ διδάξῃ μιὰ δική του μέθοδο. Ἡ μέθοδός του, παρ' ὅλο πού λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰ ἐπιτεύγματα ὅλων τῶν διεθνῶς γνωστῶν καθηγητῶν ξένων γλωσσῶν, δὲν ἀποτελεῖ ἀντιγραφή κανενὸς ξένου συστήματος. Ὅσα τυγχόν στοιχεῖα δανειζέται ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ κ. Ἡλιάσκος, τὰ ἀφομοιώνει καὶ τὰ προσαρμόζει τέλεια στὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα.

Τὸ σύστημα τοῦ κ. Ἡλιάσκου δὲν βασίζεται μόνο στὴ θεωρία, ἀλλὰ καὶ στὴν πράξη καὶ κυρίως σ' αὐτήν, γιὰ τὴ δοκιμάστηκε καὶ σταθμίστηκε πάνω σὲ χιλιάδες παιδιὰ καὶ ὅχι ἀπὸ ἓνα μὰ ἀπὸ πολλοὺς δασκάλους τοῦ Κατωτέρου καὶ τοῦ Μέσου Τμήματος τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν, Καρπὸς τοῦ σταθμίσματος καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς μεθόδου αὐτῆς εἶναι οἱ τρεῖς τόμοι πού ἐξεδόθησαν μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «USE YOUR ENGLISH» Par I, II, III.

Ἡ ἐπιτυχία πού σημείωσε ἡ ἔκδοσις τοῦ τρίτου τοῦ-του πονήματος πού ἔχτ' ἀπὸ τὸ Κολλεῖο Ἀθηνῶν εἰσῆχθη καὶ σ' ἄλλα σχολεῖα, δὲν ἔκαμε τὸν συγγραφέα νὰ νομίσῃ ὅτι ἔλυσε τὸ πρόβλημα πού τὸν ἀπασχόλησε καὶ πού ἀποτέλει σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Μὲ τὸ πάθος καὶ τὸ μεράκι τοῦ ἀληθινοῦ δασκάλου ξαναδούλεψε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ ἔργο του καὶ ἐτύπωσε πάλι ἐφέτος τὸ πρῶτο μέρος. Διαβάζοντας τὴν δευτέρην ἔκδοσις τοῦ πρώτου μέρους τοῦ «USE YOUR ENGLISH» βλέπει κανεὶς πῶς δὲν πρόκειται γιὰ μιὰν ἀπλὴ συμπληρωμένη ἐπανεκδόσις τοῦ ἰδιοῦ βιβλίου, μὰ γιὰ ἓνα καινούργιο ξαναπλάσιμο, μιὰ νέα δημιουργία. Ὁ πρόλογος οἱ ὁδηγίες γιὰ τὸν δάσκαλο, τὰ παραδείγματα, οἱ ἀσκήσεις καὶ ἡ θαυμάσια εἰκονογράφηση, ἔργο τοῦ ζωγράφου Κώστα Μαλάμου, ἀποτελοῦν ἓνα καινούργιο βῆμα πρὸς τὴν τελειοποίηση τῆς μεθόδου πού ἔχει γιὰ κύριον σκοπὸ νὰ μεταβάλλῃ ὅπως εἴπαμε, τὴ γνώση καὶ τῆς πρὸ μικρῆς λέξης σὲ πράξη.

«Ἡ μέθοδος πού ἀκολουθῶ γιὰ τὴν παρουσίαση τῆς γλωσσικῆς ὕλης», γράφει ὁ κ. Ἡλιάσκος στὸν πρόλογο τῆς β' ἐκδόσεως, «εἶναι ἡ ἀκουστικὴ καὶ ἡ ὁπτικὴ προσέγγιση γιὰ τὴν νομίζω ὅτι μιὰ δευτέρη γλώσσα, ὅπως καὶ ἡ μητρικὴ γλώσσα, ἀποκτᾶται πρὸ φυσικὰ στὴν προφορικὴ τῆς μορφῇ. Στὴν ἀρχὴ δίνουνε μεγαλύτερη ἐμφαση στὴν ὁμιλία. Ὁ μαθητὴς διδάσκεται πρῶτα νὰ καταλαβαίνει καὶ νὰ συνηθίζῃ νὰ μιλᾷ τὴ γλώσσα. Οἱ βασικοὶ λοιπὸν σκοποὶ τῆς μεθόδου μας εἶναι ἀνάπτυξη τῆς ἀκουστικῆς καὶ φωνητικῆς ἱκανότητος δηλ. α) τῆς ἱκανότητος νὰ ἐννοῇ τὴν ἀγγλικὴ γλώσσα ὁ μαθητὴς καὶ β) τῆς ἱκανότητος νὰ τὴν ὁμιλῇ. Ὁ τελευταῖος στόχος, ἡ ἱκανότης δηλ. νὰ διαβάξῃ καὶ νὰ γράφῃ ἀγγλικά ὁ μαθητὴς, ἀναπτύσσεται βαθμιαίως. Μετὰ τὴν προφορικὴ ἀφομοίωση τῆς γλωσσικῆς ὕλης κάθε μαθήματος, ἡ ἴδια αὐτὴ γλωσσικὴ ὕλη χρησιμοποιεῖται στὸ νὰ βοηθήσῃ τοὺς μαθητὰς νὰ ἀποκτήσουν καλὲς συνήθειες ἀναγνώσεως καὶ γραφῆς».

Στὶς ὁδηγίες του πρὸς τοὺς δασκάλους ὁ συγγραφέας ἐπισημαίνει ἓνα βασικὸ λάθος καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ προλάβῃ γιὰ τὴν ζημιώσῃ ἀφάνταστα τὴ γνώση καὶ τὴν ἀφομοίωση τῆς γλωσσικῆς ὕλης: «Πρέπει νὰ προσθέσω λίγες λέξεις γιὰ τὸ νέο καὶ ἐνθουσιώδη δάσκαλο πού, ἀπὸ τὸν ζῆλο του νὰ διδάξῃ ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερα ἀγγλικά μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα, μπορεῖ νὰ παρασυρθῇ καὶ νὰ παραμελήσῃ μιὰ βασικὴ ἀρχὴ τῆς διδασκαλίας: ὅτι δηλ. ἡ ἀφομοίωση νέας γλωσσικῆς ὕλης ἀπαιτεῖ συνεχῆ πρακτικὴ ἐξάσκηση καὶ ἐπανάληψη. Ὅποιος ἀναλαμβάνει νὰ διδάσκῃ μικρὰ ἀγόρια καὶ κορίτσια πρέπει νὰ ἔχῃ πάντοτε στὸ νοῦ του αὐτὴ τὴν ἀρχή».

Ὁ κ. Ἡλιάσκος ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἄμεσο περιβάλλον του. Δηλαδή ἀπὸ τὸ Κολλεῖο Ἀθηνῶν. Ἡ φιλοδοξία του, φιλοδοξία προσγειωμένη καὶ σεμνοῦ παιδαγωγοῦ, περιορίζεται ὅπως γράφει καὶ ὁ ἴδιος, στὴν ὀρθὴ καὶ πλήρη κατάρτιση τῶν βασικῶν γνώσεων τῆς ἀγγλικῆς γλώσσας ἀπὸ τοὺς μικροὺς μαθητὰς τοῦ σχολείου στὸ ὅποιο διδάσκει. Ἐπειδὴ ὅμως βασίστηκε στὴν πράξη καὶ στὸν ὀρθὸ πειραματισμό, τὰ βιβλία του βρήκανε τὴν ἀναγνώριση πού τοὺς ἄξιζε καὶ ἔχουν εἰσαχθῇ στὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ σχολεῖα πού διδάσκουν στοὺς τροφίμους τῶν τῶν ἀγγλικὴ γλώσσα.

Βασίλης Μέσσοβης

ΤΡΙΑΝΤ. ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

'Επιτ. Γεν. 'Επ) του Στοιχ. 'Εκπ) σσως

ΤΑ ΟΝΕΙΡΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

(Ψυχαναλυτική Έρευνα)

Είναι πασίγνωστο πια σήμερα, ότι η ψυχολογία του βάρους, ασχολείται με το άσυνειδητο του ανθρώπου, με το βάθος της ψυχής αυτού και όχι μόνο με την επιφάνεια και το συνειδητό βίο, όπως έκανε η παλαιά ψυχολογία.

Πολλοί είναι οι επιστήμονες, που ασχολήθηκαν και βοήθησαν εις την ανακάλυψη και εξερεύνηση του άσυνειδήτου και κατέδειξαν τη μεγάλη σημασία του για τη συνειδητή ζωή του ανθρώπου. Οι σπουδαιότεροι και αξιολογώτεροι όλων παραμένουν τρεις : ο Freud, ο Adler και Jung, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τις τρεις κυριώτερες κατευθύνσεις της ψυχολογίας του βάρους και ίδρυσαν τις τρεις κυριώτερες σχολές αυτής.

Και οι τρεις τους ασχολήθηκαν με τα όνειρα και διαφορετικές βέβαια είναι οι αντιλήψεις τους γι' αυτά. Πλην όμως και οι τρεις τους γνωρίζουν τη μεγάλη αξία και σημασία που έχουν τα όνειρα και παραδέχονται ότι είναι δυνατόν να ανεύρουμε αυτή. Ιδιαίτερα ο Freud είναι ο πρώτος που κατέδειξε τη σημασία τους και υπεστήριξε ότι μπορούμε να την βρούμε. Το όνειρο, γράφει ο κ. Καλλιάφας, είναι το συνηθέστατο και προσιτώτατο εις την παρατήρησιν δημιουργήματος του άσυνειδήτου και το κύριον όργανον της θεραπευτικής μεθόδου κατά την ψυχολογίαν του βάρους. Μόνο εκείνος που άγνοει τελείως τη σύγχρονη ψυχολογία, μπορεί σήμερα να άμφισβητήσει τη σημασία τους και την αξία τους.

Με τα όνειρα ασχολείται και ο κ. Τριαντ. Παπαθεοδώρου στο καινούργιο του βιβλίο που μās έδωσε στη δημοσιότητα και με τίτλο : « Τα όνειρα των παιδιών ».

Ο συγγραφέας της εργασίας αυτής, είναι γνωστός στον εκπαιδευτικό και ιδιαίτερα στο διδασκαλικό κόσμο της χώρας από χρόνια. Διετέλεσε 'Επιθεωρητής και Γενικός 'Επιθεωρητής Στοιχειώδους 'Εκπαίδευσης και έγραψε και πολλές άλλες εργασίες με αξιόλογο περιεχόμενο, που είδαν το φως της δημοσιότητας. 'Αν και άπεχώρισε πια από την ενεργό υπηρεσία και ίσως θεωρείται άπόμαχος από πολλούς, έν τούτοις με τη νέα του αυτή πνευματική προσφορά και την ψυχαναλυτική του έρευνα, μās δίνει και πάλι το παρόν στα προβλήματα της παιδείας, με το πραγματικά πρωτότυπο αυτό θέμα του.

'Απ' όσα γνωρίζω, δέν υπάρχουν στον τόπο μας άλλες εργασίες σχετικές με τα όνειρα των παιδιών. Αυτό άκριβώς είναι εκείνο που κάνει την εργασία του να έχει ιδιαίτερη αξία και να υποστηρίζεται ότι διασχίζει πραγματικά παρθένο έλληνικό έδαφος.

'Απευθύνεται στους γονείς και διδασκάλους των παιδιών και σ' αυτούς άκόμα, που δέν ασχολήθηκαν με ψυχαναλυτικά θέματα, για να τους κατατοπίσει και να τους δείξει τη σημασία που έχουν οι έσφαλμένες

επιδράσεις του σπιτιού, του σχολείου, της κοινωνίας και γενικά του περιβάλλοντος των παιδιών στην ψυχή τους. 'Ακόμα θέλει να δείξει πώς μπορούμε με την άνάλυσιν των όνείρων των παιδιών, να βρούμε τις διάφορες αιτίες που φωλιάζουν στο άσυνειδητο, να κανήσουμε την ψυχική τους ζωή και να βγάλουμε και τα άνάλογα παιδαγωγικά πορίσματα.

'Η όλη του εργασία χωρίζεται σε τρία κύρια μέρη :

Στο πρώτο μέρος ο συγγραφέας κάνει μιá σύντομη αναδρομή στην ιστορία του όνείρου, μās μιλά για την προφητική του δύναμη, μās δίνει με τρόπο άπλό, σύντομο και εύκολονόητο την έννοια του άσυνειδήτου (άτομικό - υπερατομικό) και μās καταδεικνύει την επίδραση που άσκει στη συνειδητή ζωή, ή άσυνειδητή. Κατόπιν ασχολείται με τους τρεις κορυφαίους της ψυχολογίας του βάρους : Freud, Adler και Jung και τις θεωρίες τους, μās μιλά για τις τρεις σπουδαιότερες αιτίες που προκαλούν τα όνειρα (έξωτερικοί έρεθισμοί - έσωτερικοί - συμπλέγματα), τους τρόπους έμφανίσεως των όνείρων και τās μεθόδους άναλύσεως αυτών, έν και δέχεται ότι τα παιδικά όνειρα είναι πολύ άπλά και δέν χρειάζονται τις περισσότερες φορές σχεδόν καμιά άνάλυση.

Στο δεύτερο μέρος, μās παραθέτει τα όνειρα των παιδιών, τα όποια με ύπομονη και μεθοδικότητα συνέλεξε κατά την διάρκεια διαφόρων επισκέψεών του σε σχολεία, από τα ίδια τα παιδιά, τα κατέγραψε συστηματικά και εύσυνείδητα και τα άνέλυσε με επιτυχία και έπιδεξιότητα. 'Ετσι τα όνειρα που μās παρουσιάζει είναι βγαλμένα μέσα από την ίδια τη ζωή των παιδιών, από διάφορα έλληνικά σχολεία, από πόλεις και χωριά, και έρχονται στο φως από τους ίδιους τους μικρούς μαθητάς. Είναι όνειρα που όλα τα 'Ελληνόπουλα βλέπουν ή μπορεί να δούν, όνειρα παιδικά, αυθόρμητα. Αυτό άκριβώς βρίσκεται ή αξία του έργου του συγγραφέως και ή πρωτοτυπία του.

Στο τρίτο μέρος της εργασίας του κάνει μιá σύντομη έρευνα του περιεχομένου των όνείρων, δίνοντας και σχετικό συγκριτικό πίνακα. Στον ύπόλοιπο χώρο του τρίτου μέρους, εξάγει πολύ χρήσιμα και πετυχημένα παιδαγωγικά πορίσματα, τα όποια πρέπει να γνωρίζουν άπαραίτητα γονείς και δασκάλοι για να μπορέσουν να άσκήσουν τα παιδιά τους. 'Αν όλα αυτά, γίνουν κτήμα τους και εφαρμοσθούν, θα τους βοηθήσουν να αποφύγουν πολλά επικίνδυνα σφάλματα που διαπράττουν εις βάρος της διαπαιδαγωγήσεως των παιδιών τους.

Στο μικρό μας αυτό σημείωμα προσπαθήσαμε να δώσουμε μιá μικρή και άμυδρή, εικόνα του περιεχομένου του βιβλίου του συγγραφέως. Την πραγματική και ολοκληρωμένη εικόνα, μόνο με τη μελέτη της εργασίας αυτής μπορεί κανένας να την άποκτήσει. Και ή μελέτη αυτή γίνεται όταν στα χέρια μας βρίσκεται το ίδιο το βιβλίο, το όποιο πρέπει να κοσμήσει τις άτομικές και σχολικές βιβλιοθήκες γονέων και δασκάλων για το καλό των παιδιών μας, τα όποια αξίζουν κάθε θυσίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΕΓΑΛΕΙΟΣ

Διδ)λος Π.Α. Λαμίας

Ο ὡς ἄνω Ἐκδοτικός Οἶκος κυκλοφορεῖ τὰς κάτωθι Ἐκδόσεις διὰ τοὺς
κ. κ. Ἐκπαιδευτικούς τῆς Στοιχειώδους καὶ τὰς Σχολικὰς βιβλιοθήκας:

ΒΙΒΛΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ

1. Osterrieth Καθ.	: Εἰσαγωγή εἰς Ψυχ. παιδ.	Δρ.	50
Παν. Βουξελλῶν	(Μετάφρ. Κρέτση)		
2. Κ. Βουρβέρη καθ. παν.	: Παιδιά καὶ Παιδεία		50
3. Κ. Βουρβέρη καθ. παν.	: Ἡ Κλασσικὴ Φιλολογία ὡς		
	πνευματικὴ ἐπιστήμη		35
4. Ἀντ. Τσίριμπα	: Γενικὴ Διδακτικὴ		60
5. Ἀντ. Τσίριμπα	: Εἰδικὴ Διδακτικὴ		80
6. Τσίριμπα-Κων)πούλου	: Στοιχεῖα ἐπαγ. προσανατ.		100
7. Τσίριμπα-Κων)πούλου	: Ἱστορία Παιδαγωγικῆς		70
8. Εὐφ. - Κων)πούλου	: Γενικὴ Παιδαγωγικὴ		100
9. Θ. Χαράλαμπίδου	: Θεμέλια Προσχ. Ἀγωγῆς		10
10. Χαράλαμπίδου	: Μέτρα διὰ δελτ. Ἐκπαιδευσ.		10
11. Θ. Χαράλαμπίδου	: Ἀναδιοργάνωσ. Παιδ. Ἀκαδ.		15
12. Σ. Παγιατάκη	: Παιδαγωγικὴ Ψυχολογία		70
13. Σ. Παγιατάκη	: Ὀδηγητικὴ		50
14. Ν. Πετρούλακη	: Μεθοδ. Πρόβλ. (Γεν. Διδ.)		60
15. Ν. Πετρούλακη	: Ψυχολογία Προσαρμογῆς		70
16. Θ. Φωτεινοπούλου	: Ἱστορία τῆς Ἐκπαιδ. κατὰ		
	τὴν ἀρχαιότητα		200
17. Γ. Ρούσκα	: Τὰ καθυστ. καὶ δύσχ. παιδιά		60
18. Γ. Ρούσκα	: Ἡ μέθοδος Decroly εἰς τὸ		
	Δημ. Σχολεῖον		40
19. Ἰω. Κιτσαρά	: Ψυχολογία τοῦ Πολιτισμοῦ		100
20. Β. Θεοφανοπούλου	: Σιωπηραὶ ἐργασίαι		15
21. Κ. Καλατζή	: Διαταρ. Λόγου εἰς παιδ. ἡλικ.		80
22. Ἰ. Ἀρχιμανδρίτου	: Τί παρατηρ., τί ἐλέγχ. ὁ ἐπιθ.		80
23. Τ. Παπαθεοδώρου	: Εἰδικὴ Διδακτικὴ		50
24. Κ. Ἀλιφιεράκη	: Βασικαὶ ἀρχαὶ Εἰδ. Διδ.)κῆς		50
25. Κ. Ἀλιφιεράκη	: Εἰκόνες μιᾶς ζωῆς		50
26. Κ. Ἀλιφιεράκη	: Ἀνωτελότητες		50
27. Κ. Ἀλιφιεράκη	: Ὀμιλίας-Διατριβαὶ		20
28. Ἀμβροσίου	: Πῶς νά μορφ. τὰ Ἑλλήν.		25
29. Ἰω. Δασκαλάκη	: Ἡ ἐπιληψία τῆς παιδ. ἡλικ.		25
30. Ἀρ. Καραστεργίου	: Ἡ λειτουργία τοῦ δημ. σχολ.		20
31. Ἀρ. Καραστεργίου	: Ἡ Ἀριθμητικὴ Α' τάξεως		30
32. Ἀγγ. Σαφάρικα	: Ἐρευνα ἐπὶ τοῦ Λεξιλογίου		
	τῶν Ἑλ. μαθητῶν		30
33. Σωτ. Ἡλιοπούλου	: Τὸ Μεταπολεμικὸ παιδί		20
34. Κ. Μαλούκου	: Διδακτικὴ καὶ Ἔργασία		60
35. Χ. Στεργιοπούλου	: Ὁ κινηματογρ. & οἱ ἐπιδρ.		20
36. Βλαχιά-Σπυροπούλου	: Τὸ παιδί		50
37. Ἀν. Τακά	: Διδασκαλ. τοῦ ποιήματος		30
38. Ἀν. Τακά	: Ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας		20
39. Δ. Σίσκου	: Οἱ γονεῖς καὶ τὰ παιδιά των		30
40. Ν. Ψωμπούλου	: Πειράματα Φυσικῆς-Χημείας		20
41. Ἰ. Χριστοδουλοπούλου	: Παιδαγωγ. καὶ Ἑνιαία Διδ.		50
42. Γ. Δάνου	: Ὀλικὴ μέθ. & Ἑνιαία		30
43. Γ. Κυριαζοπούλου	: Αὐτομ. Τεχν. - Ἀνθρωπισμὸς		20
44. Δ. Κουτσογιάννη	: Δασκαλικοὶ παλμοὶ		20
45. Ν. Κορητικῶ	: Ἐπαναλήψεις καὶ Ἐξετάσεις		10
46. Κ. Αναγνωστοπούλου	: Μέτρ. Ὁρθ. Ἐπιδ. μαθ.		10
47. Μ. Μπίγκα	: Ἡ Διδακτικὴ τῆς Ἀναγν.		20
48. Β. Κονιδισιώτη	: Μαθητικὴ Παιδαγωγικὴ		50
0. Ζάχου-Παπακ)τίνου	: Βασικώτερες ἀρχὲς Ν. Σχολ.		30
0. Ε. Δευτεράλου	: Ἡ πρώτη ἀνάγν. καὶ γραφὴ		30
51. Μαργακοῦδάκη	: Ἐξεσχυρικὴ μάθησις		20
52. Γ. Μαργακοῦδάκη	: test Ἐνότητας		7
53. Δ. Παπανδρέου	: Σύστ. καταμ. μαθ. εἰς ὀμάδ.		15
4. Παπανικολάου	: Ἑνιαία συγκεντρ. διδασκ.		35
55. Χ. Σακελλαρίου	: Βιολογ. Χαρακτηρολογία		25
56. Δ. Ντούζου	: Παιδί		30
7. Ἀντ. Ἀργύρη	: Ἡ παιδονομία κατὰ τὴν σύγ-		
	χρονον ἀντίληψιν		10

ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΑΦΟΡΑ

1. Κ. Παπαπαναγιώτου	: Βασ. Βουλγαροκτόνος (τριλ.)	36
2. Κ. Κονόμου-Καψάκη	: Μάντζαρος-Ἐθνικὸς ὕμνος	30
3. Σ. Κόλλια	: Τὸ νόημα τῆς 28ης Ὀκτ.	12
4. Σ. Κόλλια	: Στὸ δρόμο τῆς ζωῆς	10
5. Σ. Κόλλια	: Θερησκευτικὴ Ἀνθολογία	15
6. Μαρχοπούλου-Βοῆ	: Χαρακτ. γνωρ. πολιτισμοῦ	30
7. Θ. Σπανοῦ	: Ὀμιλίας εἰς ἔθν. ἑορτάς	20
8. Τρ. Παπαθεοδώρου	: Πανηγυρικοὶ	40
9. Δ. Σίσκου	: Ἐθνικὰ θέματα	20
10. Ε. Σταθοπούλου	: Αἱ Βιβλιοθήκαι	30
11. Ε. Σταθοπούλου	: Ὁργ. καὶ λειτ. μαθ. κατασχ.	25
12. Ἀν. Τακά	: Ὀμιλίας πρὸς γονεῖς	30
13. Ἀν. Τακά	: Πανηγυρικοὶ	30
14. Β. Ἀρδανίτη	: Ἡ ἐλ. παιδεία ἐπὶ Τουρκ.	20
15. Δ. Ντούζου	: Λαογραφικὰ Ναυπακτίας	30
16. Ν. Βλάχου	: Νέα φωνὴ στὴ Βαβέλ	10
17. Γ. Γεωργίου	: Μεσολόγγι (ἱστορ. μονογρ.)	10
18. Γ. Γεωργιάδου	: Οἱ Πόντιοι τοῦ Καυκάσου	20
19. Θ. Παπαρρίζου	: Ἀντίλαλοι τῆς Πέλλας	20
20. Ἐκδ. περ. «Πορεία»	: Κ. Παλαμᾶς καὶ τὸ ἔργο του	15
21. Δ. Δάνου	: Στὸ Βίβριον τῆς χαράδρας	12
22. Ρ. Κουλουφάκου	: Ἡ χαμένη Ζάκυνθος	10
23. Α. Παπαδοπούλου	: Ἡ δύναμις τῆς προσευχῆς	20
24. Γ. Μελησσινού	: Ἡ Νάξος	30
25. Γαβαλά-Ντούζου	: Σχολικὲς Γιορτὲς Ἀδ. δρ. 50,	
	-Παπανδρέου	75
26. Π. Ἀντωνοπούλου	: Παιδικὴ Φλογέρα	25

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

1. Gustave Mueller, Καθηγ. τῆς Ἐρευνητικῆς Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Oklahoma (Η.Π.Α.)
(ΜΕΤ. Α. Μπαρτζελιώτη)

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ὁ διακεκριμένος συγγραφεὺς, λόγῳ τῆς ειδικότητός του, παρέχει αὐθεντικὴν γνώμην ἐπὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν προβλημάτων τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ βιβλίον θεωρεῖται ἀπαραίτητον διὰ κάθε ἐκπαιδευτικόν.

Σελίδες 160 Δρχ. 40

2. Ἀρ. Καραστεργίου, Ἐπιδ. σχολείων.

Η ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΗ Α' ΤΑΞΕΩΣ

Θεωρία - Ἐποπτικὰ μέσα - Τρόπος διδασκαλίας.
Ἀριστον βοήθημα διὰ τοὺς διδάσκοντας.

Σελίδες 112 » 30

3. Β. Κατσαντώνη, διδ.)λου.

50 ΧΡΟΝΙΑ ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Περιγράφονται, μὲ ἀφθαστο ψυχγωγικὸ χιοῦμορ, τὰ κυριώτερα πρόσωπα τοῦ χωριοῦ ποὺ εἶναι θετικοὶ ἢ ἀρνητικοὶ παράγοντες στὸ ἔργο τοῦ διδασκάλου ὡς μορφωτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ παράγοντος. Τὸ «50 χρόνια δάσκαλος» ἔχει κομμάτια — πολλὰ κομμάτια — ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ κάθε δασκάλου. Εἶναι, συνάμα, προσωρισμένο καὶ γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ γιὰ ν' ἀναγνωρίσῃ τὸ ἔργο καὶ τὴς θυσίας τοῦ δασκάλου. Τὸ συναρπαστικὸ τοῦτο ἀνάγνωσμα αἰχμαλωτίζει τὸν ἀναγνώστη ἀπὸ τὴν πρώτη σελίδα καὶ κρατεῖ ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον μέχρι τέλους. Πρέπει νὰ διαβασθῇ ἀπ' ὅλους.

Σελίδες 120 » 25

ΠΑΙΔΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ :

ΣΕΙΡΑ Α.'

ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΗΡΩΕΣ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ»

1. Μαυροειδή—Παπαδάκη : Τζαβέλλας, ή ψυχή του Σουλιού
2. Α. Κωστοπούλου : Κανάρης, ο μπουρλοτιέρης του 21
3. Γκίκα Μπινιάρη : Μιαούλης, ο μεγάλος ναύαρχος
4. Γερασίμου Σπαταλά : Παπαφλέσσας, ο επαναστάτης Καλόγερος

*Είναι βιβλία παιδικά — ιστορικά, που θα διαβάζονται
πάντοτε· όσο θα διαβάζεται και η Έλληνική Ιστορία*

ΣΕΙΡΑ Β.'

ΠΑΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ «ΚΑΜΠΑΝΑ»

1. Α. Κωστοπούλου : 7 φίλοι 7 Ιστορίες
2. Δημήτρη Γιάκου : Παραμύθια της Κύπρου
3. Δημήτρη Γιάκου : Στή χώρα του μύθου
4. Δημήτρη Γιάκου : Διγενής Άκρίτας

ΣΕΙΡΑ Γ.'

ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΑΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

1. Π. Παπαδόγιαννη : Ιστορίες και Παραμύθια
2. Π. Στάρα : Διδακτικά Παραμύθια
3. Χ. Σακελλαρίου : Ιστορίες και ποιήματα ζώων
4. Γ. Γεωργίου : Μεσολόγγι, τόπος ήρώων
5. Σ. Λάγκερλοφ Βρ. Νόμπελ : Θρύλοι για το Χριστό Μετ. Τσακίρη

Ο Έκδοτικός Οίκος Ίω. Καμπανᾶ

Ε ὕ χ ε τ α ι

**εἰς τοὺς κ. κ. Ἑκπαιδευτικοὺς τῆς Στοιχειώδους,
Εὐτυχισμένο τὸ**

1963

καὶ ταχεῖαν ἐπίλυσιν τῶν αἰτημάτων τοῦ Κλάδου